

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RUSYA’DA GORBAÇOV, YELTSİN VE PUTİN
DÖNEMLERİ KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE DIŞ
POLİTİKA UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet TANÖREN

Enstitü Anabilim Dalı :Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı :Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı : Yar.Doç. Dr. Giray Saynur BOZKURT

HAZİRAN–2009

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RUSYA'DA GORBAÇOV, YELTSİN VE PUTİN
DÖNEMLERİ KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE DIŞ
POLİTİKA UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet TANÖREN

Enstitü Anabilim Dalı :Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı :Uluslararası İlişkiler

Bu tez 22/09/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Giray Sayın Bozkurt

Jüri Başkanı

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Mesut Kenar

Jüri Üyesi

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Prof. Dr. Musa Taşdelen

Jüri Üyesi

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet TANÖREN

9 Haziran 2009

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Rusya'nın küreselleşme çabaları ve özellikle de Gorbaçov, Yeltsin ve Putin önderliğindeki süreçte uygulamaya sokulan dış politika inisiyatifleri oldukça önemli bulunmuş ve 2006 yılının Ocak ayından itibaren tarafımızca daha detaylı incelemeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında, yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Giray Saynur Bozkurt'a teşekkürü bir borç bilirim.

9 Haziran 2009

Ahmet TANÖREN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BÖLÜM 1 : ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ, KÜRESELLEŞME KAVRAMLARI VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDEN KÜRESELLEŞMEYE BAKIŞ.....	6
---	----------

1.1. Globalizm ve Dünya Sisteminin Analizinde Temel Teoriler.....	6
1.2. Küreselleşme Kavramları.....	7
1.3. Küreselleşmeye İdeolojik Yaklaşım.....	9
1.3.1. Atlantikçiler / Batıcılar İdeolojisi.....	9
1.3.2. Avrasyacılık İdeolojisi.....	10
1.3.3. Yeni Avrasyacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	11
1.4. Tek Kutuplu – Çok Kutuplu Dünya Paradigması.....	13

BÖLÜM 2: SOVYET SİSTEMİNİN SON GÜNLERİ VE GORBAÇOV DÖNEMİ.....	16
---	-----------

2.1. Siyasi Gelişim Süreci.....	16
2.1.1. Dünya Dengeleri ve Güç Bağlamında Sovyetler Birliği.....	16
2.1.2. Doğu Avrupa Komünizminin Son Günleri.....	16
2.1.3. SSCB'nin Dağılmasını Çabuklaştıran Sebepler.....	18
2.1.4. 1960'lardan Soğuk Savaş'ın Son Günlerinde Rusya'da Dış Politika Uygulamaları.....	19
2.1.5. Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi, 1985 – 1991 Değişiklikleri Ve Yansımaları.....	19
2.1.6. Gorbaçov İktidarı, Politikaları ve Reformları.....	20
2.1.7. Gorbaçov'un Yeni Düşünce Sisteminin Kapsamı.....	22
2.2. Ekonomik Gelişim Süreci.....	23

2.2.1. Sovyet Ekonomi Modeli İçin Alternatif Modeller.....	23
2.2.2. Makroekonomide Dönüşüm ve Pazar Reformasyonu.....	24
2.2.3. 1985 Yılı İvme Konsepti.....	25
2.2.4. Gorbaçov Reformlarının Ekonomik Sebepleri.....	26
2.3. Sosyal Ve Kültürel Bakış Açısından Rusya’da Reform.....	27
2.3.1. Rusya Örneğinde Küreselleşmenin Kültürel Arka Planı – Kültür 1 ve Kültür 2 Dönemleri.....	27
2.3.2. Gorbaçov Reformlarının Sosyal Sebepleri.....	31
2.3.3. Gorbaçov Sonrası Rusya’da Akımlar.....	32
2.3.4. Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’nda Kimlik Olgusu, Gorbaçov Politikalarının Rus Kimliğine Etkisi.....	32
2.3.5. Yirmi Yılın Ardından Rusyalıların Gözünden Perestroyka..	36
2.3.6. Gorbaçov İle Yapılan Küreselleşme ve Rusya’nın Reform Sürecine İlişkin Söyleşi.....	37
BÖLÜM 3: YELTSİN DÖNEMİ.....	39
3.1. Yeltsin Döneminde Siyasi Süreç.....	39
3.1.1. Yeltsin Dönemi Dış Politika Ajandası Ve Amaçları, Dış Politikayı Şekillendiren İç Gelişmeler.....	39
3.1.2. Dünyada Yaşanan Siyasi Değişim Ve Rusya Federasyonu.	42
3.1.3. Rusya Federasyonu 1990’lı Yıllar Dış Politika Analizi.....	43
3.1.4. Dış Politika Uygulamaları Ve Yakın Çevre Politikası.....	44
3.1.5. Küreselleşme ve Bölgeselleşme Analizi.....	46
3.1.6. ABD İle İlişkiler.....	47
3.2. Yeltsin Dönemi Ekonomisi.....	49
3.2.1. Yeltsin Dönemi Ekonomi Ve Sistem Değişimi.....	49
3.2.2. Yeltsin Dönemi Makroekonomik Göstergeleri.....	51
3.2.3. Rusya’nın Pazar Ekonomisine Yönelişi.....	52
3.2.4. Petrol Ve Gaz Menfaat Çevreleri.....	53
3.2.5. Petrol Ve Gaz Endüstrisi Dış Politika Ajandası.....	53
3.2.6. Yakın Çevre Petrol Ve Gaz Kompleksi.....	54

BÖLÜM 4: PUTİN DÖNEMİ.....56

4.1. Putin Dönemi Siyasi Gelişmeleri.....	56
4.1.1. Yapısal Reformların Önündeki Engeller Ve Putin'in Stratejisi.....	56
4.1.2. Putin'in Batı İle Stratejik Ortaklığı ve Dış Politikayı Şekillendiren İç Politikalar.....	57
4.1.3. Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti.....	59
4.1.4. Rusya – ABD İlişkileri.....	63
4.1.5. Avrasya Coğrafyasındaki Gelişmeler.....	66
4.1.6. Rusya'nın Avrupa'ya Yönelik Yaklaşımı.....	70
4.1.7. Rusya – NATO İlişkileri.....	75
4.1.8. NATO İle İlişkilerde "11 Eylül Etkisi"	76
4.1.9. Küreselleşme Ve Bölgeselleşme.....	79
4.2. Putin Dönemi Ekonomik Gelişmeleri.....	80
4.2.1. Ekonominin Gelişimi.....	80
4.2.2. Tabi Kaynaklar Metafiziği ve Jeopolitiği.....	83
4.2.3. Putin Dönemi Doğal Kaynaklar Politikası.....	85

BÖLÜM 5: RUSYA FEDERASYONU'NUN UKRAYNA, GÜRCİSTAN VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİ.....88

5.1. Ukrayna'nın Tarihsel Siyasi Gelişimi ve Rusya İle İlişkileri.....	88
5.2. Gürcistan'ın Tarihsel Siyasi Gelişimi ve Rusya İle İlişkileri.....	94
5.3. Rusya'nın Çin İle İlişkileri.....	99

ÜÇ LİDERİN LİDERLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE SONUÇ.....104

KAYNAKLAR.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	120

KISALTMALAR

AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklı Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AGSK/P	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği/ Politikası
APS	: Avrupa Para Sistemi
AT	: Avrupa Topluluğu
BDT	: (Rusya) Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık (NATO kapsamında Rusya'nın Statüsü)
BM(UN)	: Birleşmiş Milletler
BOGK	: Birleştirilmiş Ortak Görev Kuvveti
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DRH	: Demokratik Rusya Hareketi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FSB	: Rus İç İstihbarat Servisi
G7 – G8	: Dünyanın Sanayileşmiş En Büyük (7) 8 Ülkeleri
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova'ya Çok Taraflı Bölgesel Organizasyonu
IKSI RAN	: Rusya Bilimler Akademisi Multidisipliner Sosyal Araştırmalar Enstitüsü
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Güvenlik ve İşbirliği Örgütü)
NEP	: New Economic Policy
NRK	: NATO – Rusya Konseyi
OPEC	: Organisation of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
RAİ	: Rus Askeri İstihbaratı
SALT	: Strategic Arms Limitation Talks (Staratejik Silahsızlanma Görüşmeleri)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Shangai İşbirliği Örgütü
UNESCO	: United Nations Educational Social Cultural Organisation (BM Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü)
(V)PDK	: Varşova Paktı Politik Danuışma Komitesi
WMO	: World Meteorological Organisation (Dünya Meteoroloji Örgütü)

Tezin Başlığı: Rusya’da Gorbacov, Yeltsin ve Putin Dönemleri Küreselleşme Süreci ve Dış Politika Uygulamaları	
Tezin Yazarı: Ahmet Tanören	Danışman: Yrd. Doç. Dr. G. Saynur Bozkurt
Kabul Tarihi: 9 Haziran 2009	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 120 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimsel Dalı: Uluslararası İlişkiler
Bu tezin yazılmasındaki amaç, SSCB sonrası dönemde Rusya’nın içine girmiş bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyokültürel atmosferin “küreselleşme” terimi kapsamında incelenmesi ve bu dönemde Rus düşüncesini yönlendiren ve şekillendiren sürece dair daha derinlemesine bir analizin gerçekleştirilmesidir. Tezimiz, SSCB sonrası dönemde, zamanın liderleri tarafından Rusya’nın yeni ideali olarak ifade edilen küreselleşme ve Batı düşüncesinin ve yaşam kalıplarının hayata geçirilmesi vizyonuna, çizgisel bir zaman anlayışı perspektifinde, Gorbacov, Yeltsin ve Putin dönemlerindeki uygulamalarına ışık tutmak amacını taşımaktadır. Beş bölümden oluşan tezimizin ilk bölümü uluslararası ilişkiler teorileri küreselleşme kavramları ve ideolojik yaklaşımlar çerçevesinden küreselleşmeye bakışı ele almaktadır. İkinci bölüm, Gorbacov’un yönetimde bulunduğu geç SSCB dönemi ve dağılma sonrası Rusya’sını incelemektedir. Gorbacov’un “glasnost” ve “perestroyka” çerçevesinde gerçekleştirdiği ekonomik ve sosyal reformlara ve bu reform sürecine dikkat çekilmektedir. Üçüncü bölüm bütünüyle Boris Yeltsin’in yönetimi dönemindeki gelişmelere ve uygulamalara ayrılmıştır. Bu dönemde Yeltsin’in yönetime geldiği günden 1993 yılına kadar politikaları ve uygulamaları ile 1993 sonrasında benimsediği davranış biçimi detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. 1993 öncesindeki Atlantikçi, her ne pahasına olursa olsun küreselleşme ve Batı medeniyeti ile yakınlaşma idealinden, 1993 sonrası Avrasyacı ve salt Rus milli çıkarlarına yönelik politikalar uygulama dönemine geçiş Yeltsin’in uygulamalarının yönünü teşkil eder. Dördüncü bölümde Putin’in küreselleşme ve Batı Dünyası’na yaklaşma temelindeki politikaları analiz edilmektedir. Küresel terör dalgasının ABD’yi tehdit edişinin arkasından, ABD’ye ve ABD’nin terörle savaş politikalarına verilen destek bu bölümde incelenmiştir. ABD’nin terör ile savaş kapsamında tüm dünya enerji coğrafyalarına askeri güç yığma eğilimi ile Rusya’nın politikalarındaki değişimler de bu bölümde yer almıştır. Bu bölüm özellikle Rusya’nın geçiş dönemleri liderleri adlandırılan Gorbacov ve Yeltsin politikalarından, geniş halk kitleleri lehine hareket eden Putin dönemi politikaları arasındaki farklılıkları ortaya koyması açısından da oldukça önemlidir. Tezimiz, SSCB’nin son günlerinden başlanılarak, Rusya’nın bu döneminin üç lideri önderliğinde, küreselleşme çabalarının ve iktisadi olarak Batı dünyasına kabul edilmiş ve yüceltilmiş uygulama olan liberal ekonominin ve siyasi olarak dünyanın tüm müreffeh ülkelerinin sistemi olarak propagandası yapılan demokrasinin tesisi için gösterdiği çabaların objektif bir analizinin yapılması gayesiyle ortaya konmuştur. Bu noktada Rusya’nın küreselleşmesinin, Batı medeniyetlerinden oldukça farklı bir toplumsal değişim karakterine sahip olduğu görülmüştür; çünkü Batı Dünyası’nın liberal ekonomiye ve demokrasiye geçiş mücadelesi toplumsal olarak alttan gelen bir değişim iken, Rusya’da bu olgu yöneten elit sınıfın yukarıdan aşağı empoze ettiği bir toplumsal mühendislik çalışması karakterini taşımaktadır. Beşinci ve son bölümümüzde Rusya Federasyonu’nun eski kardeş cumhuriyetleri, şimdinin Yakın Çevre’sinde yer alan Ukrayna ve Gürcistan ile olan ilişkileri masaya yatırılmıştır; ayrıca bu bölümde Çin ile olan ilişkiler de detaylı olarak incelenmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Glasnost, Perestroyka, Batı Medeniyeti İle Entegrasyon, Yeni Rus Vizyonu, Evrim – Devrim İkilemi, Liberal Ekonomi, Demokrasi, Toplumsal Dönüşüm Lideri, Geniş Halk Kitleleri Lehine Hareket Eden Lider.	

Title of Thesis: Gorbachev, Yeltsin and Putin Periods in Russia Globalisation Process and Foreign Policy	
Author: Ahmet Tanören	Supervisor: Assist. Prof. Dr. G. Saynur Bozkurt
Date: 9th June 2009	Nu. Of Pages : VI (pre text) + 120(main body)
Department: International Relations	Subfield: International Relations
The underlying reason in getting this thesis prepared, is to analyze the political, economic and socio-cultural atmosphere that Russia stepped into in the post-USSR period in the light of the term “globalisation”, and to bring into the process that shaped and directed the Russian forms of thought in this period in a more analytical manner. Our thesis aims to enlighten the post-USSR period that globalisation and accepting Western thought, fundamental societal norms and liberal economic system were introduced by the leaders of the period as the new Russian ideal vision, in a linear time sequence in the order of Gorbachev, Yeltsin and Putin leadership. Our thesis has five sections; and the first part tries to analyze globalisation in guidance of international relations theories, globalisation concepts and ideologic approaches. Second section analyzes the periods of late-USSR and the disintegration of USSR under Gorbachev rule. The interest, in this section, is aimed to be taken on the economic and financial reforms and the periods of reforms Gorbachev has implemented in the frame of “glasnost” and “perestroika”. Third section as a whole is spared for the implementations and improvements under Yeltsin’s administration. All along this section, a detailed analysis of Yeltsin period from the day that he stepped into office, his Pro-Atlantist policies up until the year 1993, and his Pro-Eurasian approach in the post-1993 policies, are portrayed. His policies of carrying out the programs of globalisation and the integration with the Western Civilisation in “no matter what price” approach in pre-1993 period are replaced by the post-1993 period of implementation of Yeltsin policies that the benefits of Russian people are closely taken into consideration. In the fourth section, Putin’s policies of globalisation and reaching out to the Western Civilisation are being analyzed. With the global terror threat over USA, the support given to USA and its counter-terrorism campaigns is analyzed in this section. The changes in the Russian policies with the USA’s attempts to control all the world’s energy resources regions in the name of “US’s fight against terrorism program” is also portrayed in this section. This section is also quite important in the sense that it portrays Russia moving away from the period of transitional leadership of Gorbachev and Yeltsin to the transactional leadership of Putin, who mainly acted in the benefit of the majority of the Russian people and carried out the different policies within this period. Our thesis, starting out from the last days of USSR, with the leadership of the period’s three leaders, tries to picture the efforts spent in the name of globalisation, implementing the necessary policies in order to build up a system that had been accepted by all the prosperous developed nations of the world; implementing democracy as the political ideal, implementing liberal market economy as the national economic ideal, in an objective manner. In this sense, the globalisation of Russia has quite a different characteristic that of the Western civilisations; the reason that lies behind this is that the struggle of Western civilisations to implement liberal economy and democracy had risen from bottom-up; whereas this concept in Russia has been carried out as a social-engineering project by the managing elite classes of the Russian society. The fifth section is spared for the relationship of Russia with its former USSR republics, previous Near Abroad countries Georgia and Ukraine; and the relations with China is also enclosed in this section.	
Keywords: Globalisation, Glasnost, Perestroika, Integration With The Western Civilization, The New Russian Vision, Evolution – Revolution Paradigm, Liberal Economy, Democracy, Transitional Leader, Transactional Leader.	

GİRİŞ

Tez Çalışmasının Konusu

Tez çalışmamızın ana eksenini Rusya'nın, eski SSCB ve Doğu Bloku'nun yıkılması ile birlikte, temelde sırasıyla üç büyük lider (Gorbaçov, Yeltsin, Putin) dönemlerinde küreselleşme temelindeki uygulamaları ve Batı İttifakı'na yaklaşma gayesiyle izledikleri dış politika hamleleri teşkil etmektedir. Tezimiz ile gözler önüne sermek istediğimiz ana unsur, her üç liderin de yönetime gelmeden önce ülkede yoğun iktisadi ve siyasi reformlar yapılmasının hayati bir zorunluluk olduğunu belirtmeleri ve Doğu Bloku'nun Batı İttifakı ile mücadelesinde yenik düşmesinin akabinde yapması gerekenin hızla bu medeniyetlerle yakın iktisadi ve siyasi ilişkilerin temellerinin atılması olduğudur.

Lakin her üç lider için de işler onların öngördüğü biçimde gitmemiştir. Gorbaçov yönetime geldiğinde kendine ana hedef olarak belirlediği temel görev, halihazırdaki sosyalist yönetim biçiminde, Batı'ya yaklaşma adına politik reformlar yapılması ve Sosyalist Parti'nin bazı değişikliklerle yaşamını reforme olmuş bir şekilde devam ettirilmesi idi. O, açıkladığı perestroyka ve glasnost reform paketleriyle sosyalist sistemin, Parti'nin ve Sosyalist Cumhuriyet'in dağılacağını öngörememiş ve bunun gerçekleşeceğini anladığında bu onda bir tür travma etkisi yaratmıştı. Gorbaçov birkaç küçük düzeltme ile sosyalist sistemin Parti ve rejimin, hem SSCB'nin ve hem de Varşova Paktı'nın devamından yanaydı. Hızlı çözülmenin akabinde Gorbaçov eskinin korunmasında yalnız adam olarak kalmıştı, lakin 'Pandora'nın Kutusu'nu açan da bizzat kendisi idi.

Gorbaçov'un bu zor durumda kalışı ve reformları uygulamadaki isteksizliği ve kararsızlığı bir sonraki lider olan Yeltsin'in ağır muhalefetine sebebiyet vermişti. Yeltsin, her ne pahasına olursa olsun eski sistemden kurtulmaktan yanaydı. Ekonomideki reformlarla liberal ekonominin politik alandaki reformlarla ise demokrasinin ülkede tesis edilmesinin savunucusuydu. Lakin Yeltsin yıktığı kurumların yerine yenilerini kurmayınca hem ekonomide ve hem de siyasette hedefleneni başaramadı; her alanda reform yapma

kararlılığı da, Atlantikçi yaklaşımı da 1993 yılına kadar sürdü ve bu tarihten itibaren ise daha içe dönük ve eski SSCB coğrafyasındaki hakimiyeti yeniden elde etme yolunda bir emperyal vizyonla politikalarını sürdürme stratejisini güttü. Aslında Yeltsin'den önce Gorbaçov da Batı ile yakın ilişkiler kurma hevesiyle açılım politikaları gütmesine karşın, bu ittifaktan ve özellikle de ABD'den beklediği yakın ilgiyi ve söz verilen yardımları göremeyince kendi emperyal miraslarına geri dönüş ve bölgedeki eski hakimiyetlerini yeniden tesis etme politikaları gütmeye başlamıştır.

Tezimizle kanıtlamak istediğimiz aslında, Putin döneminin de önceki iki liderin ülkenin başında bulunduğu zaman diliminden, ülkenin Batı ile yakınlaşma eksenindeki nihai kaderi itibarı ile pek farklı olmadığını kanıtlamaktır. Putin de iktidara gelir gelmez Batı dünyası ve özellikle de ABD ile ilişkileri geliştirmeyi hedeflemiş ve hatta tek taraflı olarak orta ve uzun menzilli konvansiyonel silahlarda indirimlere gitmiş; bütün bu iyi niyetlerinin karşılığını göremeyince de bir düş kırıklığı yaşamıştır. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde Putin'in, 11 Eylül saldırıları akabinde ABD'ye terör ile savaş ve Afganistan'a müdahale konularında tam destek vermesine rağmen, ABD'nin savaş alanını Irak'a ve özellikle tüm dünya enerji zengini coğrafya üzerine taşıması ve buralarda mutlak ABD hakimiyetinin kurulması yönündeki çabaları neticesinde, Putin, bu desteğini yine bir hayal kırıklığı ile geri çekmek durumunda kalmıştır. O da kendinden önceki iki lider gibi daha büyük bir bölgesel güç haline gelme azminde olan emperyal mirasa sahip çıkmaya girişmiş; hatta petrol ve doğal gaz kaynaklarını bu hakimiyetini sağlama niyetiyle bir silah olarak kullanmaya başlamıştır. Putin'in de, iyi niyetle başladığı Batı ile ittifak hedefi hayal kırıklığı ile sona erince tek yolun enerji silahını kullanarak zamanla hem bölgede, hem de dünyada rotayı yeniden bir süper güç haline gelmesi üzerine kurulu, uzun dönemli politikaya çevirmiştir.

Önem

Tezimizi temellendirdiğimiz zaman dilimi iki kutuplu dünyanın eski bir süper gücünün tüm kurumlarının ve bağlı olduğu tüm cumhuriyetlerinin çözülmesi ve dağılması ile hem ekonomik hem de siyasi açıdan bir sefalet ve kaosa sürüklenmesinin ardından, bu odaklandığımız üç lider dönemi boyunca

yeniden zaman ve sabırla güçlenmesi, bölgesindeki eski nüfuzuna yavaş yavaş fakat kararlı adımlarla geri dönmesi, tek kutuplu dünya vizyonuna sahip, siyasi ve akademik çevrelere bu dünya düzeninde hala önemli bir etkiye sahip olduğunu politik inisiyatifleri ile belirtmesidir. Yeniden küresel bir güç olduğunu tüm dünyaya ilan edişi ve bizzat bunu ilan ediş yöntemi başlı başına kayda değerdir ve daha da odaklanılarak rafine bir analizi hak eder niteliktedir. Ayrıca, salt bu tekrar dirilme ve iyiye gitme durumu da dünya dengelerinin analizi açısından tarafımızca oldukça önemli bulunmuştur.

Amaç

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Rusya'nın dünyada politik olarak hakim görüş olan "demokrasi"ye, ekonomi anlamında da dünya sistemi olarak benimsenen "liberal piyasa ekonomisi" ne geçişini incelememizdeki temel amaç, büyük ulusların çok zor zamanlara şahit olmalarına, bütün dayanak noktalarının ve stratejik öneme sahip kurum ve kuruluşlarının iflas etmelerine rağmen, eğer, bu binlerce yıllık köklere sahip eski dünya süper gücü olması, konjonktürü iyi okuyabilmesi, ülkesinin çıkarlarını diğer bütün menfaatlerin üzerinde tutması ve ülke kaynaklarını geniş toplum katmanları yararına kullanması durumunda, bütün çalkantılara rağmen, eski imparatorluk zamanlarıyla mukayese edilmese de, tekrar dünyanın en önemli aktörlerinden biri haline gelme kararlılığının sonuç vermesinin dikkatlice analiz edilmesidir. Üstelik bütün bu gelişim üç devlet başkanı döneminde gerçekleşmektedir; Gorbaçov, Yeltsin, Putin.

Gorbaçov ile alt üst olan tüm devlet sistemi, Yeltsin'in 1991-1993 yılları arasında izlediği kayıtsız şartsız demokrasi ve liberal ekonominin yerleştirilmesi programı, 1993 sonrasında ülke yararına bir dış politika uygulanmasına, yani daha milliyetçi ve ülkenin çıkarını her şeyin üstünde tutan bir seyre dönüşmüştür.

Putin ülkeyi ekonomik olarak teslim alma eğilimindeki oligarkları ve mafyayı dize getirmenin akabinde ülke kaynaklarını akıllıca kullanmıştır. Gorbaçov döneminde yepyeni bir dünyaya gözünü açan bir bebeğin, Putin döneminde kendinden emin bir birey olarak dünya topluluğunda önemli bir yere ve ağırlığa sahip hale gelmesi dikkat çekici bir başarıdır. Bu eski bir medeniyet

ve devlet geleneğine ve nitelikli insan potansiyeline sahip olmanın bir sonucudur.

İçerik

Soğuk Savaş'ın nihayete ermesi aslında beklenmekte olan bir tezahürdü. Gorbaçov'un "Glasnost" ve "Perestroyka" ile temellendirdiği reform paketleri ve değişimler kaçınılmaz gelişmelerdi. Yukarıdan aşağı bir şekilde dikte ettirilerek uygulanan bu devrimin gerekleri de, büyük Sovyet İmparatorluğu'nun tamamen dünya sahnesinden silinmesini önleme amacıyla yapılan kalp masajı olarak da görülebilir.

Şimdiye kadar her yayında, bültende ya da TV programlarında, bütün bu devrimin mimarı olarak gösterilen Gorbaçov, son ana kadar, bunu sadece bir reformist çaba olarak görmekte iken; hareketin tamamen bir devrim olduğunu görüp hissettiğinde büyük bir tereddüt geçirerek, eski "tek parti hükümrânlığı"nın devam etmesi ve eski Sovyet cumhuriyetlerinin halen Rusya ile birlikte hareket etmesi temellerinde bir plan çizme gayretindeydi.

Bu anlamda yapacağımız çalışmada Boris Yeltsin'in ilk döneminde, bütün bu değişimin mimarı olarak görülen Gorbaçov'dan çok daha reform ve yenilikçilik yanlısı, hatta ülkede komünizmin tam anlamıyla sona erdirilmesi düşüncesinde olduğu açık bir şekilde görülecektir.

Gorbaçov, Yeltsin ve Putin dönemleri Rusyası, bu çizgisel zaman anlayışı kapsamında, tüm kurum ve kuruluşları tamamen iflas etmiş eski bir imparatorluğun küllerinden tekrar doğma ve dünya sahnesinde eskiden işgal ettiği yere yeniden dönmenin mücadelesidir.

Yöntem

"Rusya'da Gorbaçov, Yeltsin ve Putin Dönemleri, Küreselleşme Süreci Dış Politika Uygulamaları" başlığı altında incelemekte olduğumuz üç Rus liderinin, Gorbaçov, Yeltsin ve Putin'in uygulamaları çizgisel bir zaman anlayışı perspektifinde ele alınacaktır. Tabii ki bu çizgisel zaman anlayışı, gerekli görülen yer ve zamanda, gerek liderler arasında ve gerekse uygulamalardaki farklılıklarının daha iyi tesbiti açısından karşılaştırmalar yapılarak arka planda kalabilecektir.

Tüm bu farklılıklara rağmen, tüm bu liderlerin, aslında geçmiş bin yıllık Rus dış politika ideallerini, yani emperyal miras ve 3. Roma idealini, çizgisel bir perspektifte geleceğe aktarmaları çok açık bir şekilde gözler önüne serilecektir.

Kapsam

Tezimizin kapsama alanını daha önce de belirttiğimiz üzere üç liderle sınırlı tuttuk; Gorbaçov, Yeltsin ve Putin. Bu liderlerin, konumuz "Rusya'da Gorbaçov, Yeltsin ve Putin Dönemleri, Küreselleşme Süreci Dış Politika Uygulamaları" olduğu için, iç politika uygulamaları ve politikalarını kapsam dışında tuttuk. Lakin ülkenin, dış politikasını tümünden etkileyecek ve dünyadaki duruşunu tümünden yeniden şekillendirecek iç politika kararlarını da dikkate alarak tezimize dahil ettik.

BÖLÜM 1:ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ, KÜRESELLEŞME KAVRAMLARI VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDEN KÜRESELLEŞMEYE BAKIŞ

1.1 Globalizm ve Dünya Sisteminin Analizinde Temel Teoriler

Dünya modellerini anlamlandırmada ve dünyada varolan sistemin analizinde kullanılan temel yaklaşımlar "globalizm", "realizm" ve "pluralizm"dir. Globalistler, modern dünya sisteminin temel özelliğinin kapitalist olduğunu ve merkez ve çevre olarak iki gruba ayrıldığı tezinden hareketle, gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelere zengin ülkelere sürekli olarak bir kaynak transferinin bulunduğunu; dünyanın doğu-batı rekabeti ile kuzey-güney arasındaki derin uçuruma sürüklendiğini belirtmişlerdir (Arı, 2004:271).

Globalistler uluslararası sistemin temel dinamiğinin ekonomik ilişkiler olduğunu kaydederlerken; realistler konuya başka bir perspektif getirerek askeri ve siyasi konulara "yüksek politika" tanımıyla yüksek önem, ekonomik konulara ise "alçak politika" şeklinde tanımlayarak daha az ya da ikincil önem atfederler. Pluralistler ise her iki faktörün de eş öneme sahip olduklarını savunurlarken; özellikle ekonomik yaklaşımları açısından globalistlere yakın bir çizgide yer alırlar (Arı, 2004:272).

Realistler "devlet" olgusunu tek ve yekpare bir bütün olarak tarif ederlerken analiz düzeyi olarak bireyi ve devleti alırlarken; globalistler ve pluralistler ise devleti çok parçalı bir yapı olarak görürlerken, uluslararası sistemi bunların tamamıyla dışındaki seviyelerde analiz ederler (Arı, 2004:273).

Pluralistler uluslararası ilişkiler alanında barışçıl bir dönüşüm öngörürlerken globalistler halen bu dönüşümün barışçıl yollarla mı yoksa bir devrim ile mi gerçekleşeceğini öngörememektedirler (Arı, 2004:274).

Bir başka tartışma noktası, devletler arasındaki rekabetin kapitalizmin doğal sonucu olduğu yolundaki globalist analize karşılık seslendirilen eleştirilerdir. Globalistler Kapitalizmin henüz gelişmediği 15. Yüzyıl öncesinde egemen ulusal birimler arasında yaşanan ekonomik rekabeti açıklamada yetersiz kalmaktadırlar. Burada realistlerin özellikle üzerinde durdukları nokta,

siyasetin başlı başına bağımsız, açıklayıcı ve belirleyici bir bilimsel alan olduğudur (Arı, 2004:275).

Globalistlerin sertçe eleştirdiği bir başka nokta da, dünyadaki aykırılıkları açıklamada "semi-periferi" (yarı - çevre) kavramına yaptıkları yoğun atıftır (Arı, 2004:276).

Ayrıca globalistlerin, Kuzey-Güney ilişkileri analizlerini normatif unsurlara dayandırmaları, Üçüncü Dünya ülkelerinde, Batı karşıtlığı ve milliyetçilik hislerini alevlendirdikleri gündeme taşınmıştır (Arı, 2004:277).

Adam Smith ve Stuart Mill serbest ticaretin karşılıklı bağımlılık yaratma neticelerinde uluslararası uzmanlaşmaya sebep olduğunu belirtmişlerdir. Böylece devletler dikkatlerini bütünüyle ekonomide yoğunlaştırmakta, uluslararası iş bölümüne katkıda bulunarak askeri maceralar peşinde koşmak gibi insanlığa hiçbir faydası bulunmayan eylemlerden kaçınmaktadırlar (Arı, 2004:277).

Diğer yandan Üçüncü Dünyacı ve bağımlılık söylemini benimseyenler ile Marksist ideolojistler, bu insafsız ekonomik rekabete dayalı serbest ticaretin dünyadaki tüm haksızlıkların ve kötülüklerin anası olarak görmektedirler (Arı, 2004:278).

Marks'a göre dünya yüzeyindeki, ezen ile ezilen, yani özgür insan ile köle arasında tarihin başlangıcından beri bir savaş hasıl olmuştur ve bu şimdi açıkça burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadelede gözlemlenmektedir (Arı, 2004:279).

Diyalektik materyalist yaklaşımı ile bir çığır açan Marks proletaryanın Batı ülkelerinde gerçekleştirileceğini öne sürdüğü devrim konusunda yanılmıştır (Arı, 2004:280).

1.2 Küreselleşme Kavramları

Dugin küreselleşmenin iki farklı olay olarak tanımladığını ve bunun da bir kavram karışıklığı yarattığını belirtmektedir (Dugin, 2007:161).

Dugin'e göre küreselleşmenin birinci tanımı "gerçek küreselleşme" dir ve bu dünyanın tüm ülkelerine Batıcı ekonomik, siyasi, kültürel, teknolojik ve bilgisel kodun zorla kabul ettirilme sürecidir. Ekonomik olarak tüm dünyada liberal ekonomik modelin, radikal para sermayesinin, finansçılığın uygulanmasını dayatmaktadır. Siyasi olarak ise, dünya ölçeğinde laik liberal

düzenini, insan haklarını, açık toplumu, medeni toplum ideolojisini kabul ettirmektedir (Dugin, 2007:161).

Bu küreselleşmenin, "global küreselleşme" olarak da adlandırılabilceğini belirten Dugin, bunun Dünya Hükümeti yönetiminde, birleşik dünya devletine geçilmesini öngören "tek kutuplu küreselleşme" düzenine giden bir süreç olduğunu; aslında gerçek amacın ABD'nin siyasi, ekonomik ve kültürel modelinin bütün dünyaya yayılması olduğunu vurgulamaktadır. Dugin bu düzende BM, NATO, ve benzeri kurumların ortadan kaldırılmasının planlandığını belirtmektedir (Dugin, 2007:162).

Küreselleşmenin ikinci tanımı olarak Dugin "potansiyel küreselleşme" kavramını dikkatimize sunmaktadır. Bu "hümanist küreselleşme" olarak da isimlendirilmektedir. Ve esasta kültürlerin ve medeniyetlerin karşılıklı diyalogu anlayışını temel almaktadır. Bu küreselleşme sosyal – politik ve ekonomik sistemlerin çeşitliliğini kabul ederken "pasifist ideoloji"yi savunmaktadır; "çok kutuplu küreselleşme" de denebilecek bu model, tek bir medeniyet koduna sahip ülkeler arasındaki yoğun ekonomik, sosyal ve politik yakınlaşmadır, mantığı açısından "bölgesel küreselleşme" adı da verilebilecek bu kavramın, Avrupa Birliği ve AVRASET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) kapsamında başarılı olarak yürümekte olduğu kanıtlanmıştır (Dugin, 2007:163).

Dugin'in dikkatimize sunduğu üçüncü küreselleşme kavramı olan "antiglobalizm" ise, tek kutuplu küreselleşmeye bir karşı duruşun, hümaniter küreselleşmeyi ise olumluyan bir pozisyon alışı karşılığı olarak ifade bulmaktadır. Antiglobalizm, liberal ekonomik diktatörlüğü, Batı tarafından "yoksul Güney"e uygulanan sömürgecilik politikasını, Batı değerler sisteminin tüm diğer sistemlerden üstün olduğu yaklaşımını ve liberal demokrasinin diğer tüm sosyal demokrat, muhafazakar vb. kavramlardan çok daha çağdaş olduğunu savunan tezleri bütünüyle reddetmektedir. Özetle antiglobalizm Amerika'yı tek kutup olarak kabul eden küreselleşme anlayışına karşıdır (Dugin, 2007:164).

1.3 Küreselleşmeye İdeolojik Yaklaşım

1.3.1 Atlantikçiler/Batıcılar İdeolojisi

Bu görüşü benimseyenler, Rusya'nın bir Batı devleti olduğunu, ülkenin kalkınmasının ancak AB'ye entegrasyonu ile mümkün olabileceğini iddia etmektedirler. 1991 yılındaki olaylardan sonra, Rusya'nın dış politikası, geleneksel alanlar ve dostlardan uzaklaşılması, özgür ve gelişmiş bir ülke kurmak için, Batı ile işbirliği temelinde inşa edilmeye çalışılmıştır. Batıcılara göre, SSCB ve Batı arasında on yıllar süren çekişme, Bolşevizm'den kaynaklanmıştır; Rusya'nın "uygar ülkeler ailesi" ne katılmasının yolu da ABD ile olan süper güç olma ve dünya hegemonyası rekabetinden vazgeçmekle mümkündür (Hekimoğlu, 2007:254).

Batıcılar, Rusya'nın Batı'nın eşit haklara sahip ortağı haline gelmesini, ideolojiden arınılarak, demokratikleşmiş, ekonomisi gelişmiş, istikrarlı bir siyasi ve sosyal sisteme yönelişin hakim olduğu bir ülke hayalini kurmaktaydılar. Onlara göre, Batı modeli demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş, Batı'nın yardımı olmaksızın imkansızdır. Atlantistler, aynı zamanda, AB, NATO gibi uluslararası kuruluşlara hızlı bir entegrasyondan yana olmuşlardır (Hekimoğlu, 2007:254).

Gorbaçov'un, Glasnot ve Perestroyka ile yarattığı Batı'ya yeni bakış tarzı, liberal Batıcıların gelişmelerinin önünü açmıştır. Batı yanlısı bu bakış ve algılama 1993 yılından itibaren yerini yavaş yavaş Avrasyacı bir bakış açısına ve politikaya bırakmıştır (Hekimoğlu, 2007:255).

Rusya'nın, kültürel açıdan Batı'ya mı yoksa Doğu'ya ait olduğu sorusuna Batıcılar "hiç kuşkusuz Batı" cevabını verirlerken, Rus edebiyatı ve müziği olmaksızın, Batı medeniyeti ve kültürünün eksik kalacağını ifade etmektedirler (Hekimoğlu, 2007:255).

Yeltsin yönetiminin ilk yıllarındaki Batıcı/Atlantikçi ekibindeki en önemli unsurlar, Dışişleri Bakanı Kozirev ile Başbakan Igor Gaidar olmuşlardır. Bu grubun hedefi Rusya Federasyonu'nda Batı modeli bir demokrasiyi, insan haklarını kabul eden, hukukun üstünlüğüne inanan bir hukuk devletini kurmak, serbest piyasa ekonomisini kurarak hızlı kalkınmayı sağlamak ve ülkeyi G-7'lerin sekizinci üyesi haline getirmek olmuştur. Batı'dan beklenen ekonomik ve siyasi desteğin istenilen düzeyde gelmemesi büyük hayal

kırıklığı yaratmış, ABD'nin NATO'nun Doğu'ya genişlemesine verdiği destek, Batı'nın Rusya'ya karşı güvensizlik duyması ve Rus diasporasının haklarının gözetilmemesi, Atlantist söylemlerin azalmasıyla sonuçlanmıştır (Hekimoğlu, 2007:256).

Yapılan kamuoyu araştırmalarında 1991 ile 1995 yılları arasında, ABD'nin Rusya'nın zayıflığını kendi menfaatine kullanacağına inananların oranı %51' den % 71'e çıkmıştır (Hekimoğlu, 2007:256).

Atlantistler ancak 1991 ile 1993 arasındaki dönemde Rus politikasında etkin olabilmişlerdir. Atlantistler, AB'ye ve NATO'ya üyeliği desteklemişler, ABD'nin Irak operasyonuna da göz yummak gerektiğini ifade etmişlerdir. Şu anki ekonomik ve politik atmosferden dolayı, Atlantistler, Batı'nın Rusya'yı önümüzdeki 40 yıl süresince aralarına kabul etmeyeceğini düşünmektedirler (Hekimoğlu, 2007:257).

1.3.2 Avrasyacılık İdeolojisi

Dugin, Roman-Alman medeniyetinin kendine özgü bir değerler sistemi geliştirerek, bunu başka millet ve kültürlerle zorla, güç kullanımı temelinde dayattığını savunmaktadır. Bu, bütün uygarlığın sömürgeleştirilmesi eylemidir; Hristiyanlık sonrası laiklik temelinde kurulmuş bir sistemdir ve yüceleştirilen değerler bireycilik, bencillik, rekabet, maddiyatçılık, teknik gelişme ve tüketimin kutsanmasıdır. Roman-Alman uygarlığı, Dugin'e göre aklın üstünlüğü (rasyonalizm) temelinde başka halkların manevi değerlerine savaş açmıştır (Dugin, 2007:18).

Dugin'e göre uygarlığın temelinde sadece tarih ve kronolojik kavramların kullanılmaları yetersizdir, coğrafi konumun da dikkate alınması şarttır. Dugin evrensel tek bir gelişim modelini reddetmektedir; her kültürün kendine özgü bir rasyonalitesi, gelişim modeli, zamanı olduğunu, kendine has bir mantık çerçevesinde gelişim evrelerine sahip olduğunu belirtmektedir (Dugin, 2007:19).

19. yüzyıldaki ilk Rus Slavcılar (Hormyahov, Aksahov, Kireyevskiy) Rus uygarlığının, Batı'dan gelen liberal modernizmden korunması gerektiğini belirtirlerken, geleneğin eski çağın ve Rus tarihinin saygınlığını yüceltirlerken, Batı modelinin Rusya'ya uymayacağını savunuyorlardı. Son dönem Slavcılar (Danilevskiy, Leontiyev, Lamanskiy) göre kendini Batı

etkisine tamamı ile kapatmalıydı. Avrasyacılar ise, Rusya için olumlu olarak nitelendirilebilecek etkinin sadece Doğu'dan gelebileceğini, Rusya'nın misyonunun sadece ve sadece Roman-Alman medeniyetine karşı koyarak evrenselleşebileceğini savunmaktaydılar (Dugin, 2007:20).

Avrasyacılar devlete ve ulusa anlam veren tek unsur olarak "hakim ide"yi işaret etmektedirler, ve bu kavramın siyasete adapte edilmesine de "ideokrasi" adını vermişlerdir (Dugin, 2007:22).

Dugin'e göre Batı demokrasisi Antik Yunan ve daha sonra da İngiltere adalarında, bu coğrafyalara özgü olarak gelişmiştir ve evrensel ölçüye haiz değildir. Dugin, Rusya'da halkın siyasete katılması için bölgesel ve ulusal meclislerin bulunduğu toplumsal özyönetimin olduğu ve köylülerin aktif rol aldığı "demosi" kavramını önermektedir (Dugin, 2007:23).

1.3.3 Yeni Avrasyacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1980'lerin ortasından itibaren Sovyet toplumunda birlik ve eşitlik bilinci anlamında bir erozyon baş göstermiştir. Bu da "ilerici ve muhafazakar kuvvetler", "reformcular" ve "gericiler" olmak üzere toplumun üç ayrı kampa bölünmesine sebep olmuştur. Aslında tartışma, Sovyet sisteminin bir krizde olduğunu kabul edenler ile etmeyenler arasında gözlemlenmiştir (Dugin, 2007:26).

Reform denilince Batı tipi liberal demokrasinin anlaşılması, Batı sosyo - kültürel ve ekonomik modellerinin hali hazırdaki Sovyet modelleri ve diğer uygulanmakta olan modellerden tartışılmaz üstünlüğüne dair baskın algılamalar bu döneme damgasını vurmuştur. Batı yanlısı reformcularda belli bir dünya vizyonu, enerji, çekicilik ve cazibe gözlemlenmekteyken, muhafazakarlarda dikkat çeken özellikler gelenekçilik ve zamanın durağanlaştırılma eğilimi olmuştur. Batıcı liberal demokrasi 1990'lı yıllarda galip gelmiştir (Dugin, 2007:27).

Reformların gelişimi ve derinleşmesiyle birlikte, Sovyet muhafazakarlara ve reformların toplumsal sonuçlarından hayal kırıklığına uğramış reformcular tarafından, herhangi bir dış stratejik, entelektüel ve mali destek olmadan "yurtseverlik" temelinde bir "ulusal muhalefet" hareket teşekkül etmiştir (Dugin, 2007:28).

1985 - 1990 arası dönemde, komünizmi reddeden milliyetçi çevrelerde "sağcı yeni Avrasyacılık" kavramı benimsenmeye başlanmıştır. Eski kiliselerin onarılması, devrim öncesindeki dini ve monarşi kültürünün canlandırılması, Rusya tarihinin Sovyet - Marksist görüş dışarıda tutularak yeniden tasarlanması gibi milliyetçi yurtseverlerin teklifleri muhafazakar ve reformcu çevrelerce "faşizm" in hortlaması olarak görülmekteydi (Dugin, 2007:29).

Yeni Avrasyacılığın "sağcı muhafazakar" özelliğinin "Ortodoks - Monarşist" ve "yurtsever - milli" unsurları oldukça önem arz etmektedir; bu unsurları itibariyle "sol Avrasyacılar" tarafından çok sert olarak eleştirilmişlerdir (Dugin, 2007:30).

1991 - 1993 arasındaki dönemde, 1991 yılındaki başarısız darbe girişiminin ertesinde komünist - monarşist yakınlaşması gözlenmiştir. Yeni Avrasyacılar ilk dönemlerine ait anti - komünist söylemlerini gözden geçirmekteydiler. Bu yıllarda Rusya'ya, Avrupa'dan "yeni sağcı" ların teorisyenleri gelmekteydi ve bu muhafazakar akım yeni Avrasyacıların araştırmalarıyla uyumluluk arz etmekteydi; solcu ekonomik modellere sempati duymaktaydılar (Dugin, 2007:31).

Bu dönemde ilk kez Yeni Avrasyacılık liberal demokratik şekle uydurulmaya çalışılmıştır; bazı ılımlı "demokratlar", "demokratik Avrasyacılık" projesini ortaya atmışlardır. İnsan hakları savunucusu Sharov da Avrasya kavramını kullanmaktaydı; lakin bunu coğrafi anlamda ve "Atlantikçi" bir felsefe kapsamında yapmaktaydı. Sharov, SSCB'nin hukuki ve coğrafi bir bütünlük olarak korunmasını ama Sovyet ideolojisinin lağvedilmesini savunmaktaydı (Dugin, 2007:32).

1994 - 1998 arasındaki dönemde, 1993 yılında ulusal-yurtsever muhalefetin ciddi yenilgisinden sonra Yeni Avrasyacılık hareketi bağımsız siyasi bir akım olarak yoluna devam etmiştir (Dugin, 2007:33).

Yurtsever hareket içinde, Avrasyacılıkla ilgili, ideolojik olarak benimsenmesi, bazı yönlerinin alınması ve Avrasyacılığın derin bir şekilde reddedilebilmesi gibi üç farklı yaklaşım gözlenmiştir. Bu dönemde, Batı karşıtı, anti - liberal, anti - küresel eğilimli "akademik" yeni Avrasyacılık akımı da çıkmıştır (Dugin, 2007:34).

1998 - 2001 arasında, Yeni Avrasyacılar, jeopolitik yaklaşımın, siyasi ve uluslararası olayların kavranmasında etkin yöntemlerine dair araştırmalar başlatmışlardır. Dini alanda "eski din" mirasına yönelik kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. 1998'de Yeni Avrasyacıların lideri Dugin, Rusya Parlamentosu Başkanı G.N. Seleznev'in danışmanı olmuştur (Dugin, 2007:35).

2000'de Dugin, "Rossiya" adında sol - merkez politik projesinin teorik programının hazırlanmasında aktif rol üstlenmiştir. Bu girişimin siyasi bir sonucu olmamasına rağmen, bu dönemde Yeni Avrasyacılık hareketi daha iyi organize olmuş ve bağımsız siyasi bir örgüt hüviyetine bürünmüştür. Putin, başbakan vekili olduğunda da Yeni Avrasyacıların tam desteğini arkasına almıştır (Dugin, 2007:36).

Putin, 2001'de, "Gümrük Birliği" ülkeleri başkanlarıyla, Bişkek'te "Avrupa - Asya Ekonomik Birliği"ni kurduğunda, Avrasyacıların önemli bir beklentisi gerçekleşmişti. Başkan Putin, Brunei'de "*Rusya bir Avrasya ülkesidir*" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Dugin, 2007:37).

Yeni Avrasyacılar, Ekim 2000'de yollarına "Avrasya" Bütün Rusya Siyasal Toplumsal Hareketi (OPOD) olarak devam etme kararı almışlardır. Nisan 2001 de yapılan kuruluş kongresinden Başkan V. Putin'e destek kararı çıkmıştır (Dugin, 2007:37).

Aralık 2001'de, OPOD Avrasya'nın, politik bir partiye dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Hareketin yerel örgütlerinin, kendi gazeteleri ve internet siteleri de vardı ve hem teorik hem de pratik olarak aktif siyasi faaliyetlerde bulunmaktaydılar. 30 Mayıs 2002 de Moskova'da, Sviato - Danilov Manastır'ında Avrasya Siyasi Partisi'nin kuruluş kongresi gerçekleştirilmiştir (Dugin, 2007:38).

1.4 Tek Kutuplu - Çok Kutuplu Dünya Paradigması

Rusya'da küreselleşme, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında başlamış; gelişim süreci, I.Dünya Savaşı, 1917 Bolşevik Devrimi ve takip eden 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile tam anlamıyla duraklamaya girmiştir. Küreselleşme 1980'lerin son dönemlerinden itibaren Rusya'daki varlığını yeniden hissettirmeye başlamıştır. Küreselleşmenin doğası gereği, ülkelerin iç ve dış gelişimleri dünya olaylarından bağımsız olarak

düşünülemeyeceğinden, Rusya Federasyonu'nun dış politik oluşumu da dünya olaylarından uzak tutulamamıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa Komünizmi'nin yıkılışı, Sovyetler Birliği ve Sosyalizmin bu coğrafyadaki üstünlüğünün ve dominasyonunun sonunu getirmiştir (Hekimoğlu, 2007:273).

1990'lı yılların ortasında ABD yönetimi dünya devletlerini, Amerikan bayrağı altına giren "esas devletler", doğru yönde ilerleyen "geçici ülkeler", ABD'ye düşman "haydut devletler" olarak sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bu dönemde "esas devletler" olarak nitelendirilen ülkelerin "Amerikan Merkezli" modeli temel alacağı tahmini yapılmıştır (Hekimoğlu, 2007:275).

Immanuel Wollerstein, Fransız "Inneles" ekolünün "tek tarih" varsayımını, Marksist "tek ekonomi" kavramı ile "merkez - çevre" karşıtlığı içinde birleştirmiş, dünyanın "tek dünya" sistemine yöneldiği iddiasında bulunmuştur (Hekimoğlu, 2007:277).

Küreselleşme sürecinin, dünya toplumunun gelişimindeki rolünün belirginleşmesinde 20.yüzyılın sonu işaret edilirken, esas olarak devletlerin birbirine bağımlılık süreci, II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmıştır. Günümüzün küresel sorunları tek bir devlet değil, tüm dünyanın çıkarlarını ilgilendirmektedir. Rusya'nın eski Başbakanlarından Primakov, küreselleşmenin günümüzdeki liderinin ABD olduğunu, ve bu kavramın bir serbest bölgesel entegrasyon sürecinin karşılığı olduğunu ifade etmiştir (Hekimoğlu, 2007:278).

H. Margenthau'nun, askeri güce dayalı realizm düşüncesinin savunucusu James Goodby, "Bölünmeyen Avrupa" adlı eserinde, her an savaş çıkma ihtimali, istikrarsız dünya, ABD - SSCB iki kutuplu dönemindeki "şartlı barış" gibi sebeplerle, realitenin, istikrarın tesisi için ülkeleri siyasi, ekonomik ve askeri birlikler kurmaya ittiğini belirtmiştir. Bu "istikrarlı dünya"nın, 21. yüzyılda Avrupa Birliği çatısı altında birleşen ülkeler için gerçekleştiğini ve teorinin doğrulandığını ifade etmiştir (Hekimoğlu, 2007:279).

H.Kissinger, 21. yüzyıl uluslararası sisteminin, ABD, AB, Çin, Japonya, Rusya ve Hindistan olmak üzere en az altı önemli güç merkezi etrafında toplanacağını belirtirken; Rusya Federasyonu, Çin ve Hindistan'ın politikalarının, ABD ve ortaklarından pek çok konuda bağımsız gelişeceğini

ifade etmiştir. Kissinger, günümüz küreselleşme politikasının da çok merkezli, çok medeniyetli olduğunu vurgulamıştır (Hekimoğlu, 2007:280).

BÖLÜM 2: SOVYET SİSTEMİNİN SON GÜNLERİ VE GORBAÇOV DÖNEMİ

2.1. Siyasi Gelişim Süreci

2.1.1 Dünya Dengeleri ve Güç Bağlamında Sovyetler Birliği

1983 yılında Brezinski, Sovyetler Birliği analizinde altı temel nokta üzerinde durmuştur. İlki, Sovyetler Birliği'nin emperyal - yayılmacı politikasının bölgesel güvensizliğin bir sonucu olduğudur. İkinci olarak büyük Rus emperyal sisteminin evrim yoluyla (devrim değil) daha çoğulcu ve özgürlükçü bir yapıya dönüşeceğini belirtmiştir. Üçüncüsü, komünist sistemin ve yanlış bürokratik uygulamalarının, SSCB'yi tek - boyutlu, sadece bir askeri güç haline getirmekte olduğudur (Brezinski, 1984:147).

Dördüncü nokta, SSCB'nin askeri olarak küresel manevra kabiliyetine sahipken, dünyanın geri kalanının politik anlayışına sahip olamayan yapısı sebebiyle uluslararası statükoyu devam ettirme azmine yaptığı vurgudur. Beşinci olarak SSCB'nin tüm askeri müdahale kabiliyetine rağmen dünyada herhangi bir devrimi tetikleyebilecek bir kapasiteye sahip olmayışıdır. Altıncı saptama ise, Batı'nın, SSCB askeri gücü ile eşit potansiyele sahip olmayışı sebebiyle, Ortadoğu coğrafyası ya da Merkezi Amerika'da ortaya çıkan krizlerle başa çıkamaması durumunda politik sistemde çıkabilecek bir engelleme endişesinin seslendirilmesidir (Brezinski, 1984:147).

Brezinski ayrıca, SSCB'nin sadece ve sadece askeri boyutta küresel bir güce haiz olduğu için ABD'nin gerçek bir ekonomik rakibi olmadığını ve bir "cazibe merkezi" yaratamadığını belirtirken; önde gelen entelektüellerini ve sanatçılarını, Batı İttifakı'na iltica yoluyla kaptırdığını belirtmiştir (Brezinski, 1984:152).

2.1.2 Doğu Avrupa Komünizminin Son Günleri

1980'lerde SSCB'nin Doğu Avrupa'ya yönelik siyasetindeki değişimler, bu bölgedeki komünist devletlerin hepsinin birebir iflası, Varşova Paktı'nın çözülmesi, Almanya'nın NATO'ya katılımı Komünist Parti'nin yüksek seviyeli kurmayları arasında bir muhalefetin yükselmesine sebep olmuştur (Kramer, 2005:4).

Yine bu dönemde politik elitlerin bizzat kendi aralarındaki derin görüş ayrılıkları gözlenirken, asker - sivil ilişkilerinde de sınırlar oldukça gergindi;

kaldı ki 1991 Ağustos'undaki ihtilal girişimi de büyük ölçüde yukarıda özetlenen gerginlikten kaynaklanmaktaydı (Kramer, 2005:5).

Yüksek rütbeli Sovyet askeri erkan, 1989 öncesi Gorbaçov dış politikalarının temeli olan yeni düşünce (new thinking) akımına ve nükleer silahların kontrolü yaklaşımına şiddetle muhalefet etmekteydiler. Askeri erkan, Gorbaçov'un ilk dört yıllık iktidarı süresince, "sosyalist kazanımların uluslararası alanda savunulması" ve "sosyalist enternasyonalizmin harekete geçirilmesi" politikalarına önem verilmesi gerekliliğini vurgulamaktaydılar (Kramer, 2005:5).

Gorbaçov'a muhalefet yükselirken, Literaturnaya Rossiya gazetesinin editörü Aleksandır Pirokhanov, Gorbaçov ve Dışişleri Bakanı Şevarnadze'yi "tek bir hamlede Doğu Avrupa'nın jeopolitik mimarisini yıkmak" ile suçlamaktaydı; ve bunun ülke için kaçınılmaz olarak dağılma ile sonuçlanacağını belirtmekteydi (Kramer, 2005:8).

Sovyet analistlerinden Viyaçeslav Daşıçhev ise Gorbaçov ve Şevarnadze'ye yapılan suçlamaların ağır olduğunu ve savaş sonrası Doğu Avrupa coğrafyasındaki statükonun savunulamaz olduğunu, askeri kuvvet ve bürokratik emir – komuta zinciri temelindeki ikili saç ayağı üzerinde duran sistemin çürümüş olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu tiranvari diktatörlük düzeni sebebiyle yoğun bir toplumsal ahlak kaybının oluştuğunu ve bölgenin etkisiz üretim modelleri ile ekonomik ve teknolojik olarak geri kaldığını savunmuştur (Kramer, 2005:10).

Bu dönemde, Gorbaçov'un uluslararası ilişkilerde anahtar bir pozisyonda bulunan danışmanı Vitali Zurkin: "1989'da Doğu Avrupa'da yer alan olaylar, o derece bir öneme sahipti ki, Gorbaçov'un göreve gelmesinden o zamana kadar ilk kez, dış politika, SSCB'deki politik mücadelenin yansıtıldığı bir küre halini aldı." demiştir (Kramer, 2005:11).

Varşova Pakti'nin lağvedilmesi ve birleşmiş tek bir Almanya fikrinin oluşmasıyla sessiz muhalefeti benimsemiş olan Rus ordu mensupları, bu durumun faşizme karşı 2. Dünya Savaşı'nda elde edilen kazanımların hepten yitirilmesi anlamına geleceği savıyla Gorbaçov'a ağır muhalefete başlamışlardır (Kramer, 2005:12).

Doğu Avrupa'ya yönelik bu politika değişimi, Sovyet Parti Politbürosu'nun, bir kutbunda Şevarnadze ve Yakovlev, diğer kutbunda Egor Ligaçev'in bulunduğu şekilde bölünmesiyle sonuçlanmıştır (Kramer, 2005:14).

Şevarnadze bu "kaba kuvvete dayalı yönetme" yaklaşımını yorumlarken kendi politikalarını; *"İnancım tamdır ki, bağımsız, demokratik ve verimli, hem doğu hem de batıya açık devletlere komşu olmak, SSCB'nin "hijyenik bir kordon"a sahip olarak güvenilmez ve istikrarsız ülkeler tarafından sarılı olmasından evladır. Bizim menfaatlerimiz, kendi ve yabancı ülkelerin ordularıyla kendi rejimlerini ayakta tutma yolunu benimsemiş ülkelerle değil, demokratik, sosyal ve politik reformları hayata geçirmiş ülkelerle işbirliği sürecini geliştirmekten geçmektedir."* şeklinde savunmuştur (Kramer, 2005:16).

28. Sovyet Parti Kongresi, Gorbaçov'un politik güç ve otoriteyi Komünist Parti'den alıp devlet başkanlığına ve Sovyet Parlamentosu'na devretmesi yolunda atılmış bir adım olma açısından çok önem taşımaktadır. Doğu Avrupa'ya yönelik olarak uygulanan politikanın temelleri de yetkinin bizzat Gorbaçov ve Şevarnadze'de toplanması neticesinde uygulanabilir bir hal almaktaydı (Kramer, 2005:39).

Bu sayede Gorbaçov Batı Alman Devlet Başkanı ile bir araya geldiği Stavropol'da, birleşmiş bir Almanya'nın NATO'ya üyeliğini onaylayan anlaşmaya imzayı koymuştur (Kramer, 2005:39).

2.1.3 SSCB'nin Dağılmasını Çabuklaştıran Sebepler

1. SSCB'nin birlik üyesi ülkelerdeki askeri müdahaleci politikalarından vazgeçmesi (Demir, 1999:99).
2. Yapılan reformların tüm toplumsal katmanlar ve birliğe dahil milletler tarafından benimsenememesi (Demir, 1999:99).
3. Bağlı Cumhuriyetlerdeki milliyetçi gösterilerin artması (Demir, 1999:100).
4. Bürokratik kesimde huzursuzlukların baş göstermesi ve Gorbaçov'un diktatör olmakla itham edilmesi (Demir, 1999:100).
5. 19-21 Ağustos 1991 tarihinde gerçekleşen "Beyaz Ev" adı verilen darbe girişimleri (Demir, 1999:101).

6. BDT ülkelerinin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalar ile SSCB'nin dağıldığını ilan etmeleri (Demir, 1999:102).

2.1.4 1960'lardan Soğuk Savaş'ın Son Günlerine Rusya'da Dış Politika Uygulamaları

Rusya'nın dış politikası dünyadaki iki önemli gelişimden etkilenmiştir. İlki SSCB'nin dağılması ve Moskova merkezli yeni bir Rusya devletinin oluşturulma çabaları; ikincisi Soğuk Savaş döneminin kapanmasıdır (Herrmann & Lebow, 2004:1).

ABD'nin yegane süper güç olarak kalışıyla konvansiyonel ve nükleer silahlanma yarışının nihayete ermesi, Avrupa'nın gerek Avrupa Birliği ve de NATO şemsiyeleri altında genişlemesi, Afrika ve Latin Amerika ekonomilerinin liberalleşmesi hep bu dönem gelişmeleridir (Herrmann & Lebow, 2004:2).

2. Dünya Savaşı sonrasında ABD dış politika düşüncesinin temelleri inşa edilirken "realist" yaklaşım benimsenmiş, silahlanmayı kontrol altına alma çalışmaları 1960'larda SALT (Strategic Arms Limitation Talks – Stratejik Silahların Sınırlandırılması) ile başlamıştır. Yine bu dönemde ABD ile Avrupa arasında Atlantik – ötesi karşılıklı bağımlılık anlayışı ortaya atılarak benimsenmiştir (Herrmann & Lebow, 2004:2).

1970'lerde uygulanan "realist" politikanın yerini "neo-realist" politika alır ki buna göre analiz düzeyi olarak birey ve devlet yerine devlet ve sistemi ele almaktadırlar. 1971 - 1978 arasındaki bu dönem "detente" (ülkeler arası gerginliğin azaltılması) olarak adlandırılırken, bunun mimarları ABD başkanları Nixon, Kissinger ve Ford'dur (Herrmann & Lebow, 2004:3).

Bu dönem için temelde ABD ve Rusya arasında anlaşılan konular; nükleer silahlanmada kısıtlamaya gidilmesi, Helsinki Final Bildirgesi'ndeki insan hakları kodlarına uygun davranılması ve üçüncü dünya ülkelerindeki Sovyet emperyalist yayılma politikasına son verilmesi idi (Herrmann & Lebow, 2004:3).

2.1.5 Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi, 1985 – 1991 Değişiklikleri Ve Yansımaları

Ronald Reagan'ın, "Uzay Savaşları" projesine yüklü miktarda kaynak ayırması, politikasının temel çizgilerini Soğuk Savaş üzerine inşa etmesi,

SSCB'nin üçüncü dünya ülkelerine müdahalelerini engelleme siyaseti ve en nihayetinde de SSCB'yi "Şeytan İmparatorluğu" olarak adlandırması her an bir Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkabileceği endişelerinin yaşanmasının temellerini oluşturmaktaydı. Soğuk Savaş'ın, Sovyet ekonomisine ağır yükü, özellikle askeri harcamaların büyüklüğü Rusların dış politikada değişikliğe gitmesi sonucunu doğurmuştu (Herrmann & Lebow, 2004:5).

Gorbaçov, bu dönemde Doğu Avrupa'nın komünist devletlerinin bu zor durumdan çıkmak için Moskova ile beraber hareket edecekleri ümidini taşımasına rağmen bu gerçekleşmemiştir; Gorbaçov'un amacı "domino etkisi"ni kırmaktı, yani bölge ülkelerinin birer birer elden çıkmasının önünde durmaya çalışıyordu (Herrmann & Lebow, 2004:6).

Brejnev'in vefatının ardından Gorbaçov'un yönetime gelmesinin ülke için karanlık bir devrenin başlangıcı olarak kabul edenler vardır. Böyle düşünenlerde, Gorbaçov'un kendi ajandası olmasa ve onun yerine daha muhafazakar bir liderin iktidara gelmesi durumunda, SSCB'nin ayakta kalması olasılığının daha güçlü olduğu ve pazarlık masasında elinin daha kuvvetli olacağı görüşü hakimdir (Herrmann & Lebow, 2004:6).

Fakat Reagan ve Gorbaçov'a gelmeden önce, başka bir teze göre, Truman ve Stalin'in Soğuk Savaş'ı ülke içindeki kendi otoritelerini daha da sağlamlaştırmak amacıyla daha da alevlendirdikleri ve kullandıkları da ifade edilmektedir (Herrmann & Lebow, 2004:7).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinde esas olarak nelerin etken olduğuna kısaca bakacak olursak; Gorbaçov'un yükselişini, bölgesel çatışmalardan kaçınma siyasetinin uygulamaya konmasını, silah kontrolü görüşmelerinde mesafe alınmasını, Doğu Avrupa'nın özgürleşmesini ve Almanya'nın yeniden birleşmesini sayabiliriz (Herrmann & Lebow, 2004:8).

2.1.6 Gorbaçov İktidarı, Politikaları ve Reformları

Gorbaçov'un kendisine yöneltilen tüm eleştirilere karşın içerideki önceliği "glasnost"un işlerlik kazanması, yani ülke kurumlarının işleyişinin şeffaflaşması ve demokratikleşmesi idi. Glasnost sözcüğünün tam anlamı "önceden gizli olan şeyi açığa çıkarmak" tır (Demir, 1998:84).

Reformların hemen akabinde "perestroyka" (toplumsal sistemin yeniden yapılandırılması) ve "uskorenie" (büyümeyi hızlandırmak) uygulamaları da

onun ikinci ve üçüncü öncelikleriydi. Gorbaçov dış ilişkilerde ise Çin ile ilişkilerin normalleşmesini sağlamış; ABD ile kopmuş olan diyalogun yeniden sağlanması için konvansiyonel ve nükleer silahlarda indirim görüşmelerine başlamıştır. Kıta Avrupası ile ilişkiler açısından, Batı Medeniyetinin en önemli öğelerinden biri olarak kabul edilen, Almanya'nın kendi içindeki "tarafsızlık" girişimlerini destekleyerek dünya barışı açısından hayati öneme haiz politikalar izlemiştir (Basile, 1998:67).

Gorbaçov hem içerideki reformasyon açısından hem de dış dünya ile aradaki uçurumun kapatılmasında önemli bir yöntem olarak, hem bir kurum olarak hem de üyeleri itibarı ile yozlaşmış Parti'nin, kendi içerisinde gerçekleştirilmesi gereken reforma işaret etmiş ve bir konuşmasında: "*Parti, şu anda toplumda gerçekleşmekte olan sürecin gerisinde kalmamalıdır... Parti bu toplumun hakiki örgütleyicisi ve gerçek öncüsüdür. Ben onsuz yapabileceğimize inanan kimse olduğunu sanmıyorum*", demiştir (Basile, 1998:69).

Ayrıca hem Gorbaçov ve hem de danışmanı Agenbegyan tarafından, ekonomik büyüme ve hızlı kalkınma gibi iki temel hedefe varılma isteği seslendirilmiştir. Bu bağlamda teknolojik olarak geri kalmış sanayinin güncel şartlara uyumlu hale getirilmesi; bir çeşit arkaik emir – komuta zinciri düzeninde yürüyen ekonomi yönetiminde düzenlemeye gidilerek, işyerlerinde daha "özgürlükçü" bir çalışma ortamının yaratılması düzenlemelerin bazılarıydı (Basile, 1998:73).

Kendisine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşanlara gelince, radikal ekonomistler (Vasili Selyunin gibi) reformların Sovyet halkınca benimsenmesi ve meşru kabul edilmesi için büyük miktarlarda yiyecek ve tüketim maddelerinin ithal edilmesi gerektiğini ifade etmekteydiler. Diğer bir grup ekonomist (Niklay Şimelev gibi), Pazar ekonomisine hemen ve geri dönülmez bir şekilde geçilmesinin savunmaktaydılar; günü kurtarma eylemlerinin sadece ülkedeki istikrarın bozulması sonucunu doğuracağını ifade etmekteydiler. Ne yazık ki tüm bu tavsiyeler kulak arkası edilmiş, ağır sanayinin modernleştirilmesi gibi bir uygulama yürürlüğe konulmuştur. Totaliter devletin temel yapısına değin eleştirileri Gorbaçov ancak 1987 sonlarında dillendirmeye başlamıştır; kaldı ki perestroikanın işlemesi için

gerekli zaman diliminin çoğunun boşa harcanmış olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır (Simes, 1991:186).

Yeltsin otobiyografisinde: "*Gorbaçov'un asıl sorunu, sistematik, uzun vadeli bir strateji belirlememiş olmasıydı*" demiştir. Gorbaçov'un yaşadığı en büyük ikilemi izlediği politikaların devrime çıktığını fark ettiği anda ortaya çıkmıştır; bir yanda "radikal pragmatizm" diğer yandaysa Sovyet tarihine duyduğu "kişisel ve psikolojik bağlılık" arasında sıkışmıştır (Simes, 1991:186).

Gorbaçov Reformları

Gorbaçov'un, glasnost ve perestroykayı ülkenin gündemine soktuğu ilk günlerde kafasında ilk hamlede yürürlüğe koymayı düşündüğü reformlar halka daha fazla özgürlük tanınması, insan hakları politikasında geliştirici hamleler yapılması, hayat standardının yükseltilmesi, medyaya sansürün engellenmesi, düşünce ve ifade özgürlüğü getirilmesi, silahlanma yarışının sonlandırılması, ekonomik reformlar yapılması, diğer ülkelerle dostane ilişkilerin tesisi ve din özgürlüğünün sağlanması olarak sıralanabilir (Demir, 1998:84).

Haziran - Temmuz 1988 tarihlerinde yapılan 19. Parti Konferansı'nda Gorbaçov, ilk kez başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini ifade ediyordu (Demir, 1998:85).

Yapılan reformların sosyal yönü halkın refah seviyesinin yükseltilmesi üzerine inşa ediliyordu (Demir, 1998:87).

Siyasi olarak bakıldığında ise Gorbaçov, dünyanın diğer uluslarının ne ABD ne de Sovyet hegemonyası altında yaşamaması gerektiğini, kendi kaderini tayin hakkının en önemli haklardan biri olduğunu vurguluyordu. Gorbaçov ayrıca, Sovyetler Birliği içerisindeki cumhuriyetlerin bağımsızlığını ilan etmelerinin anayasal bir hak olarak tanınacağını seslendiriyordu (Demir, 1998:90).

2.1.7 Gorbaçov'un Oluşturduğu Yeni Düşünce Sistemi'nin Kapsamı

Bu yeni politik düşünce akımının politik, ekonomik ve kültürel alandaki önermelerine bakacak olursak; medeniyetler arasında, Doğu ya da Batı, karşılıklı ekonomik ve politik etkileşim kanallarının açık tutulmasını, devletler arası ihtilafların çözümünde askeri müdahale yerine siyasetin kullanılmasını,

her ulusa kendi geleceğini takdir hakkını tanıırken, insani menfaatlerin sınıfsal menfaatlerin üzerinde değerlendirilmesini; diğer ülkelerin içişlerine karışılmamasını; dünyada kendini hiçbir ideoloji ya da duvar arkasına saklayarak izole eden bir ülkenin kalmamasını ve ortak paylaşım temelinde bir "Avrupa Evi" oluşturulmasını önermektedir (Brutens, 2005:54).

Bizzat Gorbaçov ve danışmanları tarafından geliştirilen bu yeni politika, dünyaya kuvvet perspektifinden değil, karşılıklı bağımlılık ve menfaat paylaşımı temelinde bakmakta idi (Brutens, 2005:55).

Bu yeni düşünce formülasyonu, eski ideolojilerin geri dönülmemek üzere terk edilmesini ve dış politikaya yeni kapsam ve ivme kazandırılmasını öngörüyordu; Gorbaçov buna bizzat kendisi Nisan 1995'te "yeniden ideolojizasyon" adını vermişti (Brutens, 2005:61).

2.2. Ekonomik Gelişim Süreci

2.2.1 Sovyet Ekonomi Yönetimi ve Sistem İçin Alternatif Modeller

Sovyetler Birliği'nde Temmuz 1979'da çıkarılan, kapsam itibarı ile ekonomide çeşitli değişiklikleri içeren yasayla birlikte iki temel sonuç ortaya çıktı. İlki reformist hareketin rutin bir olay olarak halkın algılamalarında yer etmesiydi. İkincisi ise, bu değişiklik sürecinin geleceğe dönük oluşu ve tamamı ile teknik oluşuydu (Berliner, 1984:49).

Berliner tarafından ortaya konulduğu üzere bu dönemde, Sovyet Sistemi'nin geleceği için düşünülen modeller dört adettir ve bunlar; "muhafazakar", "tepkisel", "radikal" ve "liberal" modellerdi. Muhafazakar model halihazırdaki sistemin ufak tefek değişikliklerle geleceğe hazır hale getirilmesiydi. Tepkisel model Stalinizm'in siyasi modernizasyondan geçmiş haliydi (Berliner, 1984:49).

Radikal model 1920'lerde geliştirilen NEP (New Economic Policy – Yeni Ekonomik Politika)'ın bir türevi idi; "Yugarian" (Yugo – Slav – Macar) ekolünün Sovyetler sistemine uyarlanmasıydı. Berliner'in makalesinde 1980'li yıllar Rusya'sı için en ideal modelin muhafazakar model olduğu savunulmuştur. Lakin muhafazakar modelin benimsenmesinin de, ileri endüstriyel seviye yakalamış gelişmiş ülkelerle aradaki teknolojik uçurumun açılmasına sebebiyet vereceği de öngörülmüştür (Berliner, 1984:50).

Bu dönemde tepkisel modele sahip çıkanlar statükonun ilelebet sürmesinden yana olanlardı. Radikal modelciler statükocu grupların azılı muhaliflerinden oluşmaktaydı. Liberal modelin, standart tüketicinin yaşam standartlarını arttırırken, özel sektörün desteğini arkasına alarak insanların işlerini kaybetmelerini engelleyerek, daha çok taraftar bulacağı savunulmaktaydı (Berliner, 1984:54).

Gorbaçov iktidara geldiğinde sistemde ufak revizyonlarla, Sovyet coğrafyasında bir federal yapıya doğru bir kayışla da olsa Sovyet sisteminin korunması fikrini savunmaktaydı. Lakin ekonomik büyümenin düşmesinin ya da artan sosyo – politik baskıların siyasi liderleri tepkisel ya da liberal modele yönlendirebileceği de öngörüler arasındaydı (Berliner, 1984:55).

2.2.2 Makroekonomide Dönüşüm ve Pazar Reformasyonu

Gorbaçov, Yeni Düşünce Akımı perspektifinde bir dönüşüm modelinin uygulamaya koyduğunda, SSCB'nin geri dönülmez bir şekilde, totaliter rejimi reddederek demokrasi ve liberalizmi tercih ederek, ABD Avrupa ve diğer dünya medeniyetleri ile ekonomik ve siyasi işbirliğine girmeyi uygulamaya koymuş oluyordu (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:17).

Gorbaçov küreselleşmeyi değerlendirirken bunu, iki saç ayağına sahip bir birleşme olgusu olarak tarif etmekteydi; bu ayaklar "demokratik" ve "liberal" idi. O; sosyalizmi de aslında küreselleşmeye eklenilebilecek bir sistem olduğu düşüncesini taşıyordu. Reform yanlıları ise sosyalizmi totaliter bir sistem olarak görmekteydiler (White, 1990:24).

Ayrıca bu dönemde reform yanlılarının ajandalarındaki en önemli gündem maddelerinden biri uygulanacak reformların "şok terapi"mi yoksa "derece derece reform" yöntemiyle mi yürürlüğe sokulacağına dair tartışmaydı (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:21).

Bir ülke ekonomisinin endüstriyelleşme seviyesi kendi zirvesine ulaştığında, mikroekonomiden makroekonomiye üç aşamalı bir geçiş söz konusudur; kaldı ki SSCB gibi "Pazar" ve "devlet" ikileminde kalmış ülkelerde bu geçiş imkansızlaşabilir. İlk aşama üretim sermayeli bir ekonomiden finansal sermayeli bir ekonomiye geçiştir. İkinci aşama ise para, hisse senedi, kur rejimine sahip bir ekonomiye geçiştir. Son olarak da sermayenin yaşanan

yüzyıl itibarı ile ilkel almış gelişmemiş formlardan, gelişmiş finansal ekonomik formlara geçilmesidir (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:21).

Ekonomiye yönelik 12. Beş Yıllık Plan'da, ekonomide verimliliğin artırılması, kaynaklarda tasarruf yapılması, çağa uygun yönetim ve işletme yöntemlerinin getirilmesi ve üretim yapan işletmelerin modern teknoloji ile donatılması, gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Demir, 1998:88).

Ayrıca enerji tasarrufu sağlayan teknolojinin tesisi, likit yakıt yerine gaz ve kömüre geçilmesi, madencilik politikasının gözden geçirilmesi ve bir bilim olarak kimyaya daha çok önem atfedilmesi gerekliliği ekonomik diğer öncelikler olarak öne çıkmaktaydı (Demir, 1998:89).

Askeri perspektiften bakıldığında Gorbaçov, ülkenin ekonomide, yeniden düzlüğe çıkabilmesi için, silahlanma yarışına hemen son vermesi ve silahlarda küresel ölçekte indirime gidilmesini savunuyordu (Demir, 1998:90).

2.2.3 1985 Yılı İvme Konsepti

Bu geçiş döneminde ekonomik resesyonun yayılmasının arkasındaki faktörlere bakılacak olursa: İlki sermaye devrinin garantörü olacak işlem görecektir bir mekanizmanın bulunmayışıdır. İkincisi rublenin satın alma gücündeki dört kata kadar varan bir boşluk oluşmasıdır (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:23).

Üçüncüsü ise hızlı ekonomik büyümenin iç potansiyelden kaynaklanan bir limite sahip olmasıdır. Bunun akabinde gerçekleşen ekonomik büyüme sahte, yani sanal bir büyüme olmuştur (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:24).

Yine bu dönemde halkın zihnine komünist ideolojinin yerine küreselleşme kavramının sokulmuş olmasının da yıkıcı etkisi yadsınamayacak bir seviyeye ulaşmıştır (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:26).

Makro ve mikro ekonomilerin yekpare yapısının getirmiş olduğu probleme çözüm bulmak amacıyla, bunlarda ayrıma gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bu piyasa dönüşümü ile sağlanması düşünülmüş bir çözümdü; buna "ivmelendirme konsepti" adı konulmuştur. Perestoyka liderleri, Nisan 1985'te toplanan Sovyet Komünist Partisi'nin genel kurulunda

“İvmelendirilmiş ekonomik büyüme”ye tam inançlarının olduğunu bizzat kendileri ifade etmişlerdir (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:27).

İvmelendirme konseptinin başarısız olmasının arkasında yatan neden olarak hep özel mülkiyet hakkının olmayışı ve serbest piyasanın bulunmayışı gösterilmiştir ki bu yanıltıcı bir yorum olmuştur. Esas nedenlerden ilki mikroekonomideki böylesine bir reformasyona reel sektörün hazır olup olmadığına dair bir çalışmanın yapılmaması ve hatta bunun dillendirilmemesidir. İkinci neden ise makroekonomik dengelemedeki uyumsuzluktur, yani “piyasa-devlet” ikileminin sağlıklı bir düzeyde işleme sorunudur, uyumsuzluğudur. Başarısız olmasına rağmen İvmelendirme konsepti yarattığı etki bakımından, ekonomik mekanizma ve mülkiyet haklarında reforma gidilmesi sonucunu doğurmuştur (Yevstignayeva & Yevstignayev, 2005:28).

2.2.4 Gorbaçov’un Reformlarının Ekonomik Sebepleri

1. 1970’lerden itibaren Sovyetler’in ekonomik durumunun gün geçtikçe kötüleşmesi; 1970 öncesi dünyada sadece iki güçlü ekonomi varken (ABD, SSCB), 1970 sonrası beş küme ortaya çıkmıştır. (ABD, SSCB, Batı Avrupa, Japonya, Çin) (Demir, 1998:91).
2. Geniş bir coğrafyaya ve büyük nüfusa sahip ülke ekonomisinin tek merkezden planlanması (Demir, 1998:91).
3. Çalışma hayatında rekabetin olmamasının verimliliği düşürücü etki yapması (Demir, 1998:92).
4. Ekonomik büyüme için yeni fabrikalar inşa edilmesine rağmen bu fabrikaların yeni teknoloji ile donatılamaması (Demir, 1998:92).
5. Ekonomik verimsizliğin iktisadi durgunluğu tetiklemesi (Demir, 1998:93).
6. Ekonominin dışa kapalı olması sebebiyle kalite ve verimliliğin düşmesi (Demir, 1998:93).
7. Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik eşitsizlik (Demir, 1998:93).

2.3 Sosyal ve Kültürel Bakış Açısından Rusya’da Reform

2.3.1 Rusya Örneğinde Küreselleşmenin Kültürel Arka Planı

Kültür 1 ve Kültür 2 Dönemleri

1970’lerin ortasında mimar ve tasarımcı Vlademir Paperny, Sovyet mimarisi ve toplumun kültürel durumu hakkında yaptığı analizde Kültür 1 ve Kültür 2 olmak üzere iki kavramı tarih sahnesine taşımıştır. Ona göre Kültür 1, Rusya’nın geniş coğrafyasında yayılmayı, Kültür 2 ise yerleşik düzene geçilmesini simgelemektedir (Medvedev, 1999:26).

Alman sanat tarihçisi Heinrich Wölfflin ise bu birbirini takip eden dönemlerin birbirinin zıttı olduğunu belirtirken Kültür 1’in “başlangıcı”, Kültür 2’nin ise “son” u temsil ettiğini ifade etmiştir (Medvedev, 1999:26).

Kültür 2’ye dair Sovyet tarihindeki takıntı mertebesindeki algılama Stalin’in kaleme aldığı “Birleşik Komünist Parti’nin Kısa Tarihi” kitabındaki Roma vurgusudur. Burada Rusya Roma’dır, yani Allah’ın yeryüzündeki krallığıdır. Erken 16. yüzyıldan itibaren rahip Philotteus’un Moskova’nın, ilk ikisi emperyal Roma ve Konstantinopolis olmak üzere, üçüncü Roma olduğuna dair yorumu, tüm Rus liderlerinin neredeyse genlerine işlenmiş bir ifade haline gelmiştir. Roma Kültür 2’nin sembolü, tüm yolların çıktığı, tarihin sona erdiği yerdir ve en önemlisi Roma zamanı ve mekanı sonlandıran yüce bir varlıktır (Medvedev, 1999:28).

Paperny’nin, Kultura Dua(syf.72-99)’daki analizine bakıldığında Rusya’daki mimaride Kültür 1, yatay yayılmayı, sosyal engellerin ve sınırların ötesine geçişi sembolize etmektedir; daha büyük açıklıklara kavuşmak ve sistemin uluslararası boyuta ulaşmasıdır (Medvedev, 1999:30).

Büyük Çar Petro’nun, Rusya’yı “Yeni Hollanda” olarak tasarlaması ve vizyonu neticesinde uygulamaya soktuğu reformlar, Kruşçev’in “Amerika’nın yakalanması ve geçilmesi”, Gorbaçov’un “batılılaşma” politikaları, hep yatay gelişme amaçlanan, Kültür 1 dönemindeki, Batı’daki örneklerle bakıldığında, toplumsal hafızada yer eden aşağılık kompleksi ve geri kalmışlığın aşılması için uygulamaya sokulmuş çareler olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır (Medvedev, 1999:30).

Kültür 2 ise dikey bir devlet örgütlenmesi yaratmış ve dış temaslarda sınırlamalar getirmiştir. Sınırsız mekan ile savaşmayı öncelik edinmiş,

sınırlara daha fazla önem atfetmeye başlamıştır. Hatta 1934 yılında bir Sovyet vatandaşının yurt dışına kaçıışı ağır bir suç olarak yasalaştırılmıştır (Medvedev, 1999:30).

Bu Kültür 1 ve 2 arasındaki geliş gidişler akabinde, 1987 yılında göreve gelen Gorbaçov'un yürürlüğe koyduğu reformlara "ivmelendirme" adı verilmiştir. Rusya bu dönemde, sadece on yıl içinde, 1980'ler sonunun uzamsal kaosundan, 1990'lar başından ortalarına uzanan Sovyet - sonrası restorasyonuna, iç ve dış politikalarda tam bir reform çevrimini tamamlamıştır (Medvedev, 1999:34).

Perestroyka tam bir Kültür 1 icadıdır; yatay ve açık bir karaktere sahiptir. Burada "glasnost"un sözlük anlamının da açıklık olduğunu unutmamakta fayda vardır (Medvedev, 1999:34).

Kültür 1 ile uygulamaya koyulan en temel politikalar, 1991'deki Sovyetler Birliği'nin dağılması, komünist partinin yetkilerinin sonlandırılması, ekonomide liberal modelin kabulü, 1992 yılındaki özelleştirme uygulamalarının eskiden Sovyetlere dair olan tüm kurum ve uygulamaların yerini almasıdır. "Yeni Düşünce Alanı" 1978 ve 1980'lerin ideolojik baskı rejimine ait düşünce sistemini toptan tasfiye ederek onun boşluğunu doldurmuştur (Medvedev, 1999:35).

Rus dış politikası, Kültür 1 yaklaşımının hakim olduğu Gorbaçov döneminde, katı devlet politikaları ekseninden, duruma göre pozisyon alınan "emprovizasyon" teriminin Rus politikasında yeniden uygulanması pratiğini getirmiştir ki, bu yöntem, Stratejik Silahlanmada İndirime Gitme Görüşmelerinde (SALT) Gorbaçov ve Reagan arasında sürpriz bir anlaşmayla sonuç vermiştir. Bu yaklaşım bununla da sınırlı kalmayarak, Gorbaçov ve Federal Almanya Şansölyesi Helmut Kohl arasında da iki Almanya'nın yeniden birleşmesi konusunda mutabakata varılması sonucunu doğurmuştur (Medvedev, 1999:35).

Böylesine bir dış politika hamlesi Gorbaçov'dan önce sadece ilk "détenté" döneminde, Kruşçev tarafından uygulanmış, ABD başkanı Dwight Eisenhower ile Sovyet ordusunun Finlandiya ve Çin'den çekilmesi ve Avusturya ile bir barış antlaşmasının imzalanması ile neticelenmişti. Brejnev de ABD başkanı Nixon'un San Clemente'deki yazlığında konuk olmuş ve iki

lider bu yakınlaşma ile Ortadoğu Sorununu çözmek üzere tekrar pazarlık masasına oturmuştur (Medvedev, 1999:36).

Sovyet dış politikasının en yüce hedefi gelişmiş ülkeler topluluğuna dahil olmaktı, erken Rusya dönemi dış politikasında amaçlanan ise " Batı ile Stratejik Ortaklık" idi (Medvedev, 1999:36).

Kültür 1 ile hedeflenen ütopyik hedefe ulaşmanın bedeli Rus kültüründe kabul gördüğü şekilde bir fedakarlığı içermektedir; tüm Rus modernizasyon süreçleri ve devrimlerinde, perestroyka ve anti-komünist ayaklanma hamlelerinde bu böyle cereyan etmiştir (Medvedev, 1999:36).

Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi, Batı ülkeleri ile karşılıklı silahlanma kontrolü yönünde attığı adımlar; Rusya'nın Almanya'nın yeniden birleşmesine razı olması, Ortadoğu coğrafyasından gönüllü olarak çekilmesi, merkezi Amerika'daki solcu akımlarının arkasındaki desteğini çekeceğini bildirmesi, Doğu Avrupa ve Üçüncü dünya ülkelerine silah satışını sona erdireceğini garanti etmesi Sovyetler/Rusya'nın dış politika devamlılığı ve atılan pozitif adımlar açısından Batı'nın beklentisinin çok daha ilerisindeydi (Medvedev, 1999:37).

Kültür 1'in yatay ve eşitlikçi yaklaşımı, geç Sovyet ve erken Rus dış politikasında öne çıkan "ortak Avrupa evi" ideali etrafında şekillenmekteydi. Bu Yalta ve Postdam konferanslarında ortaya konan dikey dominasyon temelindeki Avrupa ülkelerinin arasındaki hiyerarşiye, yatay dayanışma temelinde oluşturulacak yeni ve eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi idealiydi (Medvedev, 1999:37).

Aynı türden yatay Sovyet/Rusya devamlılık karakterine sahip dış politika hamlelerinden biri de Yeltsin'in ilk başkanlık senesindeki danışmanı olan Burbulis tarafından ortaya konan yaklaşımdır. Bu doktrin komşu devletler üzerindeki direkt kontrolün sonlandırılması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (CIS) oluşumunu sağlamış, bunların Avrupa Ekonomik Topluluğu ve NATO gibi kurumlara üyeliğinin önü açılmıştır (Medvedev, 1999:37).

1987 - 1992 dönemi, Sovyet/Rus dış politikalarında mekan ve yatay anlayışın etkisinde bulunma anlamında oldukça önemlidir. 1991 yılında

Yeltsin, başkanlık yarışı sırasında tüm Rus coğrafyasına istedikleri tüm egemenlik haklarını tanıyacağını açıklamıştır (Medvedev, 1999:38).

1993 yılından itibaren, Rusya'da yatay politikaların yerine dikey trendlerin daha öne çıktığı, kendi kimliğini Batılı kurumların yarattığı özgürlükçü çevreye ait görmekten ziyade, milliyetçi değerlerin hızla değer kazandığı bir gerçekliğe geçiş yaşanmaya başlanmıştır. Rejimin birleştirici unsur olarak gördüğü değer "derzhavnost" tur ki bunun temeli güçlü devlet ve dünya ölçeğinde büyük güce sahip olma durumudur; bu rejimin meşruiyetinin temelini oluşturmaktadır. Bu milliyetçilikten öte geleneksel "Çarcı" ve Sovyet dönemlerini anımsatan anlayışa bir geri dönüştür (Medvedev, 1999:42).

Bu dönemde liberal görüşe sahip politikacılar bile siyasi yelpazenin milliyetçi kanadına kaymışlardır. Bunun sebebi olarak da, Rusya'nın Kültür 1 döneminde bütün iyi niyetli yaklaşımlarına ve uygulamalarına rağmen Batı medeniyetinden yardım görmemesi, Rusya'nın Batı medeniyetine yumuşakça entegre olmasında verilen sözlerin tutulmaması yani Batı'nın Rusya'yı "kaybetmesi" gösterilmektedir (Medvedev, 1999:43).

Kısaca "derzhavnost" Kültür 2'nin bir ürünüdür, yeni Rus dış politikasının dikey unsurudur; Kendi aidiyetini kendini "öteki"nden ayırarak tarif eder ki, son tahlilde öteki Batı medeniyetidir (Medvedev, 1999:43).

Rusya'nın Napoli'deki G-7'ler zirvesine katılımı, NATO'da Barış için Ortaklık temelinde temsili bile Rusya'nın Bosna'ya yönelik politikasının uygulamaya konulmasını durduramamıştır. Irak'a, Ortadoğu'ya, Dağlık Karabağ'a yönelik dış politikasında, Hindistan'a silah satışı konusunda salt kendi menfaatleri peşinde koşmuştur. "Yakın Çevre"de Burbulis Doktrini'nden uzaklaşılarak, Sergei Karaganov'un daha müdahaleci bir yaklaşımı olan "aydınlatıcı postemperyal yol" benimsenmiştir (Medvedev, 1999:44).

Bu yeni politika dahilinde, sonuçta, yeni bir Rus hegemonyası, eski Sovyet coğrafyasında hiyerarşik bir yeniden entegrasyon durumu ortaya çıkmıştır ki, buna göre; Rusya merkezde, Belarus "küçük kardeş" rolünde, Kazakistan, Kırgızistan ve Ermenistan entegrasyon çemberinin ilk halkasında, Ukrayna Gürcistan, Azerbeycan ve Moldova ikinci halkada,

Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan da en uzak bileşenler olarak görülmektedir (Medvedev, 1999:45).

Avrupa'ya yönelik bakıldığında, ortak Avrupa evi temelinde atılmış yatay ve liberal adımlar ve Batı ile "stratejik ortaklık" vizyonu daha gerçekçi bir perspektife kaymıştır. Kültür 1'de seslendirilen idealist entegrasyon politikası yerini Kültür 2'nin omurgasını oluşturan "en az zarar ile durumu kotarma" anlayışına terk etmiştir (Medvedev, 1999:45).

En az zararlı durumu kotarma anlayışının dört saç ayağı mevcuttur; Batı ile duygusal değil gerçekçi bir iş birliğinin sağlanması, yayılan Batılı kurumların etkilerinin bertaraf edilmesi, Rusya'nın dış politikada ortak hareket ettiği Batı, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde çeşitliliğe gidilmesi, yakın çevre coğrafyasında daha artan bir ağırlığa sahip olunmasıdır (Medvedev, 1999:46).

2.3.2 Gorbaçov Reformların Sosyal Sebepleri

1. Tek parti yönetimi, silahlanma ve uzay yarışı sebebiyle halkın problemlerine eğilememe. Bu da çeşitli cumhuriyetlerde isyan ve sosyal patlamalara sebep oluyordu(ör.Polonya, Macaristan, Çekoslovakya olayları) (Demir, 1998:94).
2. İçki bağımlılığı, uyuşturucuların yaygınlaşması, suçlarda artış, toplumsal geleneklerde çöküş, kanunlara uymama (Demir, 1998:94).
3. Dolandırıcılık, rüşvet ve yolsuzlukların artması (Demir, 1998:94).
4. Konut ve barınak problemi (Demir, 1998:94).
5. Çevre kirliliği ve tabii kaynakların israfı (Demir, 1998:94).

Gorbaçov, 24 Kasım 1990'da eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerindeki dağılma süresini durdurma adına, son bir adım atarak, "Egemen Devletler Birliği" adı altında her cumhuriyetin kendi arzusuyla katılacağı gevşek bir federasyon kurulması fikrini ortaya atmıştır. Buna göre savunma, dış politika ve maliye federasyonun elinde kalacaktı; lakin 19 Ağustos 1991'deki tutucuların darbe girişimi anlaşmanın imzasını engelledi; derken tüm cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan ettiler (Demir, 1998:98).

2.3.3 Gorbaçov Sonrası Rusya’ da Akımlar

Gorbaçov dönemi sonunda Rusya’da dört ana akım doğmuştur. Bunlar Batıcılar (Demokratik Rusya Hareketi), ılımlı liberaller, merkeziyetçi ve ılımlı muhafazakarlar ve neo - komünist ve milliyetçiler idi (Demir, 1998:104).

Batıcılar, ekonomik kalkınma, demokrasi ve liberalizmin ülkede yerleşmesi için Batı endeksli politikalar izleme taraftarlarıydı; Boris Yeltsin de bu gruba dahil idi (Demir, 1998:104).

Ilımlı liberaller hükümet ve akademisyenlerden oluşmakta ve daha yumuşak bir siyasi yaklaşımı benimsemiş bir gruptu (Demir, 1998:105).

Merkeziyetçiler, Sovyet İmparatorluğu’na özlem duyan, buna rağmen Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine sıcak bakan, lakin Rusya’nın dünya siyasetindeki etkisinin azalmasına karşı çıkan bir oluşumdur (Demir, 1998:105).

Neo - komünistler ise aşırı milliyetçilerden oluşmakta, Rus İmparatorluğu’nun yeniden canlandırılması gerektiğini savunmaktaydılar. Fakat bunu gerçekleştirmek için en doğru ideolojinin komünizm değil, milliyetçilik olduğu fikrini savunmaktaydılar (Demir, 1998:105).

2.3.4 Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’nda Kimlik Olgusu ve Gorbaçov Politikalarının Rus Kimliğine Etkisi

Gorbaçov’un “demokratikleştirme” politikası, siyasal ve kültürel hayat üzerindeki ideolojik kontrolün kırılması, sistemi sorgulayan demokratik mekanizmaların oluşması sonuçlarını doğurmuş; böylece de içsel dinamikler harekete geçebilmiştir (Dağı, 2002:91).

Demokrasi, insan hakları ve serbest piyasaya yönelik talep ve söylemler gündeme getirilmiştir; bu da Sovyetler Birliği ve bugünkü Rusya’da ulusal kimlik tartışmalarına “yurttaşlık değerleri”nin eklemlenmesine neden olmuştur. Gorbaçov “mesihçi” dış politika anlayışını değiştirmiş, Sovyetler Birliği de uluslararası taahhütlerinden vazgeçmeye başlamıştır. “Dış tehdit” ve “dış düşman”, yani “çevrelenmişlik” psikozundan kurtulmak, Sovyet toplumundaki demokratik yönelimin başlangıcı olmuştur (Dağı, 2002:92).

Gorbaçov’un uygulamaya soktuğu yeni askeri strateji, “savunma stratejisi” ve “makul askeri yeterlilik” ikili saçı ayağı temelinde tasarlanmıştır. Bu politikayla hem ekonominin önünü açmayı, hem de Sovyet Ordusunun Batı ile rekabet edebilir hale getirmeyi amaçlamıştır (Dağı, 2002:92).

Gorbaçov "ortak Avrupa evi" düşüncesi temelinde, demokratikleşme sürecinde kararlılığını Batı'ya ispatlama adına, Doğu Avrupa'daki Sovyet çıkarlarını feda etmeyi göze almıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyet Ordusu'nun Doğu Almanya'dan çekilmesi, Batı Almanya ile iyi ilişkiler, hep bu bağlamda ele alınmalıdır (Dağı, 2002:94).

Ülkede rekabetçi piyasa ekonomisinin uygulanmaya başlanması, derin ekonomik ve sosyal krizlere neden olmuş ve Gorbaçov'u zor durumda bırakmıştır. Menfaatleri zedelenen sivil ve askeri bürokratlar, komünistler ve aşırı milliyetçiler Gorbaçov ve reformlarına karşı birleşmişler; böylece de ulusal kimlik ile iç ve dış politika oluşturulmasında çatışan eğilimler ilk olarak belirginleşmiştir (Dağı, 2002:95).

Gorbaçov'un reformları, Birliğe bağlı cumhuriyetlerde etnik ve milliyetçi hareketleri tetiklemiş; Sovyetler Birliği içinde "Bağımsız Rusya" ve "Önce Ruslar" söylemi yaygınlaşmıştır. Bu dönem itibarı ile Sovyet ve Rus kimlikleri artık örtüşmeyen kavramlar haline gelmiştir. Rus Komünist Partisi'nin kurulması, Rus Parlamentosu'nun Yeltsin başkanlığındaki egemenlik ilanı, Rus Bilimler Akademisi'nin kendi televizyon ve radyo istasyonlarını kurması Rusya'yı Sovyetler Birliği'nden ayıştırmıştır (Dağı, 2002:96).

Yeltsin, Rusya'nın kurumsal, ekonomik ve siyasal varlığının öne çıkarılması ve Sovyet/Rus aynılığının kırılmasında etkin rol almıştır. Rus halkının 1990'da benimsediği "Birliğin Muhafazası" anlayışı yerini Rusya Cumhuriyeti'nin egemenliği idealine bırakmıştır; yani Sovyet ve Rus kimlikleri bu safhadan itibaren ayrılmıştır (Dağı, 2002:96).

Reform karşıtı tepki, "milliyetçi söylem" benimseyen bir siyasi oluşum yaratmış, demokratikleşme, ekonomik ve siyasi özerklik taleplerinde artışı beraberinde getirmiştir. Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin federal yapısını tekrar düzenleyerek dağılma sürecini durdurmaya çabalamış; lakin bu düzenlemeler gerçekte, cumhuriyetlerinin ayrılmasının önünü açmıştır (Dağı, 2002:97).

Dağılma süreci de, bütün gücü elinde tutmaya çalışan, eleştirilere tahammül edemeyen, ardı ardına polisiye ve askeri tedbirleri yürürlüğe koyan yeni bir

Gorbaçov yaratmış; bu da hem Sovyet halkında hem de Batı'da şaşkınlıkla karşılanmıştır (Dağı, 2002:98).

Sovyetler Birliği'nde, dış politik söylem ve uygulamalarında, "biz/onlar" ayırımından, bütünleştirici bir üst kimlik yaratma bağlamında oldukça faydalanılmıştır. Sovyetler Birliği, Bolşevik Devrimi ile beraber, içe kapanmış ve Batı'ya endişe ve korkuyla bakan bir siyasal kültür üzerine inşa edilmiştir. Bunda, 1. Dünya Savaşı'nın akabindeki iç savaşta, Batılı emperyalist ülkelerin, komünistlere karşı Çarcıları desteklemiş olmaları oldukça etkin olmuştur (Dağı, 2002:99).

Sovyetler Birliği'nin yeni yönetiminin, Bolşevik rejime karşı, uluslararası / emperyalist / kapitalist bir komplo kurulduğu düşüncesine sahip olması, çevrelenmişlik psikozuyla, Sovyetlerin daha da içine kapanmasına sebep olmuştur. İdeolojik düzeyde de, Marksizm, kapitalizmin / liberalizmin "mutlak öteki"ni temsil etmekteydi ve kapitalizmin yarattığı sömürü ve eşitsizlik ancak komünist modelle aşılabilinecekti (Dağı, 2002:100).

Emperyalizme / kapitalizme karşı mücadelede diğer halkların desteklenmesinin gerekliliği, Sovyetler Birliği'ne tarihsel bir misyon vermekle beraber, kendisini "seçilmiş" bir devlet / halk / ideoloji olarak tarif etmesine yol açmıştı. İzlenen bu misyoner dış politikayla da Sovyet / Rus kültürel örtüşmesi de meşru kılınmıştı (Dağı, 2002:100).

Soğuk Savaş dönemi Doğu / Batı ayrışması, Sovyet / Rus üst kimliğinin oluşmasına katkıda bulunurken, Batı'nın yıkıcı ve saldırgan politikalarına karşı geliştirilen dış ve savunma politikaları da Sovyet / Rus kimliğinin kurucu unsurları olmuştur. Bu dönemde sanayileşmiş kapitalizme karşı ağır sanayi temelli bir kalkınma hamlesi yapılması gerekli görülmüş ve bunda da ana motif, halkın "fedakarlık" yapmak zorunda olduğu yönünde olmuştur (Dağı, 2002:101).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, Sovyetler Birliği, "çevrelenmişlik" psikozunu yenebilmek adına, toplumu ve ekonomiyi sürekli olarak savaşa hazırlama propagandası ve pratiği izlemiştir. Bu Birlik içerisindeki farklı halklar arasında bir "tutunum" sağlamıştır. 1921 - 1927 döneminde de kaynaklar, "Yeni Ekonomik Program" kapsamında, sosyal reformlara

aktarılsa da, takip eden dönemlerde silahlanma yeniden ağırlıklı politika olmuştur (Dağı, 2002:101).

“Bir tehdit olarak Batı”, Sovyet politikasının omurgasını oluşturmuş, militarizasyonu, yayılmacı enternasyonalist politikayı doğurmuştur. Böylece sistemin aşırı merkezîyetçi işleyiş biçiminin, otoriteryen özelliğinin, askeri boyutunun ve Sovyet / Rus üst kimliği oluşumunun meşrulaştırılması sağlanmıştır (Dağı, 2002:102).

Reformlarda, dış dünyaya ve Batı’ya yönelik düşman algılamasına son veren Rusya, “biz ve onlar” ı tanımlamada ve ulusal kimliğin yeniden inşası sürecinde, tarihinde ilk kez farklı bir anlayışa yönelmiştir. Ancak bu süreç, Rus milliyetçiliğinin ve Avrasyacılığın daha çok taraftar bulmasıyla kesintilere uğramıştır (Dağı, 2002:102).

Rusya’da tarihsel olarak etnik ve ulusal bir bilinçten ziyade, diğer kültür ve kimlikleri içine alan “enternasyonel” bir ulusal kimlik söz konusudur. Ruslaştırılan Ortodoks dinsel gelenek, ulusal kimliğin önemli öğelerindendir. Ortodoks Kilisesi Rusları gerçek Hristiyanlar, Rus halkının merkezi Moskova’yı da “Üçüncü Roma” olarak nitelemektedir (Dağı, 2002:248).

Devletin Batılılaşmasına tepki olarak doğan, devletin de halk gibi Ruslaştırılmasını savunan “romantik folk milliyetçiliği” 19. yüzyıldan beri varlığını sürdürmüş olsa da, aslında esas olarak gelişen, devletin emperyal kimliğini korumayı amaç edinen devlet milliyetçiliği olmuştur (Dağı, 2002:249).

Rusya Federasyonu’nun, Rus devletinin amblemi olarak iki başlı kartal figürünü ve bayrak olarak da Çarlık Rusyası bayrağını kabul edişi emperyal geçmiş, kimlik ve kültürün devamlılığını gösteren bir kanıt olmuştur. Rusya’nın ulusal marşı olarak da “enternasyonel”in kabulü de, Çarlık ve Sovyet imparatorluklarıyla barışık bir ulusal kimlik oluşturma sürecini temsil etmiştir (Dağı, 2002:250).

Batıcılar, Rusya’nın Batı medeniyetini oluşturan parçalardan biri olması gerektiğini savunmuşlardır. Batıcı kimlik dendiğinde, Batı’ya ekonomik, siyasi ve kültürel entegrasyonu gerektiren, dış politika yöneliminde de yurttaş temelli, çoğulcu, demokratik, dışa açık ve Batı’yı bir tehdit olarak göremeyen bir ulusal kimlik modeli anlaşılmaktadır (Dağı, 2002:252).

Avrasyacı kimlik ise, dış politika tercihlerinde, güce dayalı, Batı'ya kuşkuyla bakan, eski Sovyetler coğrafyasında egemen bir metodu öngörürken, bunun emperyal Rus kimliği ile pekiştirilmesi amaçlanmaktadır (Dağı, 2002:252).

Batı'ya karşı yeniden kuşkulu bakışa yönelme ve "yakın çevre"de hegemonik politika uygulanması da, yurttaş temelli bir ulusal kimlik yerine, emperyal Rus kimliğini güçlendiren ve öne çıkaran bir sonuç yaratmıştır (Dağı, 2002:253).

2.3.5 Yirmi Yılın Ardından Rusyalıların Gözünden Perestroyka

Ülke çapında Ocak – Şubat 2005 tarihlerinde, "Rusyalıların Gözünden Perestroyka: Yirmi Yılın Ardından" adındaki IKSİ RAN (Rusya Bilimler Akademisi Multidisipliner Sosyal Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan araştırmanın sonuçları oldukça ilginç veriler sunmaktadır.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri, bugünkü Rus vatandaşlarının hemen hemen yarıya yakın bir kısmının, Gorbaçov'un başa geçtiği zaman diliminde, SSCB'de, yüksek ölçekte esaslı reformlar yapılmaksızın, devletin yaşamını idame ettirmesinin imkansız olduğu görüşünde olmalarıdır (Gorshkov, 2006:10).

Gorbaçov sonrası devirde büyümüş ve sosyalleşmiş Rus neslinin perestroykaya kendi baba ve dedelerinin neslinden göreceli olarak daha pozitif bir yaklaşımı mevcuttur (Gorshkov, 2006:11).

Bunun ötesinde gençler, ülkenin ekonomik olarak Batı ülkelerinin gerisinde kalması gerçeğine oldukça fazla önem atfetmektedirler. Orta ve ileri yaştaki grup ise, yönetimi elinde tutan elit sınıfın, nomenklaturanın, sahip olduğu mallar ve imtiyazlara sahipliklerini ve toplumun çoğunluğunun ulaşamadığı faydalara ulaşımını daha fazla önemsemektedirler (Gorshkov, 2006:14).

Bugün daha iyi yaşam koşullarına sahip olanlar çoğunlukla perestroykaya daha olumlu görüş bildirenlerdir. Yüksek ve orta derecede refah seviyelerine sahip olanlardan perestroykaya pozitif tavır takınanlar oransal olarak, maddi olarak daha az imkanlara sahip olanların arasındakilere göre 1,8 kat fazladır (Gorshkov, 2006:16).

1980'lerin sonlarındaki SSCB'ye bakacak olursak, ülkede sosyal demokrat bir projenin oturtulmasına pratikte hiç şans tanınmamıştır; dolayısıyla da Gorbaçov ve yandaşları kendilerini iki hizip arasında sıkışmış bulmuşlardır

ki, bu hizipler, Ortodoks komünist hizip ve diğer yanda ise Ortodoks liberal hiziptirler (Gorshkov, 2006:20).

Rus halkının, bu dönemde yürütülen politikalara olan onay derecelerine bakacak olursak, örnek olarak; Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesi (%91), Soğuk Savaş'ın sona erdirilmesinin, SSCB ile Batı arasındaki silahlanma yarışına son verilmesi(%88), Çin ile olan ilişkilerin normalleştirilmesi(%76), ve aynı zamanda Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Almanya'nın yeniden birleşmesi(%61) düzeylerindedir (Gorshkov, 2006:24). Rus halkının perestroykaya yönelik takındıkları tavır, onların gözünde bu politikanın başarılı ve başarısız olduğu noktaların belirlenmesinde yatmaktadır. Başarılarını dillendirdiklerinde halk, soğuk savaşın bitirilmesini ya da ekonomik ve politik sistemde yapılan reformları değil, önceden yoksun oldukları temel hak ve özgürlüklerin kazanılmasını önemsemektedirler (Gorshkov, 2006:35).

Bu özgürlüklere bakacak olursak; özellikle, taşınma özgürlüğü, diğer ülkelere özgürce seyahat etme, konuşma ve düşünce özgürlüğü, vicdan ve dini aidiyet, ve serbest girişim özgürlükleridir (Gorshkov, 2006:36).

Perestroykaya atfedilen en önemli negatif faktör, istikrarsızlık(%57), ahlaki çöküntü (%56), korunduğun ve geleceğe dair güven hissinin kaybolması (%50), ülkede hukuk ve kanunların düşüşe geçmesi (%44), ve gittikçe tırmanan etnik farklı etnik kökenler arasında artan ihtilaflardır (%33) (Gorshkov, 2006:37).

Bugün Rus vatandaşlarının büyük çoğunluğunun temelde hemfikir olduğu nokta, onların perestroykaya döneminde, bazı anahtar konumdaki sembolik kelime ve terimleri algılamalarındaki pozitif anlayıştır ki bunlar; 'evrensel insani değerler', 'glasnost', 'sivil toplum', 'demokratikleşme' terimleridirler (Gorshkov, 2006:274).

2.3.6 Gorbaçov İle Yapılan Küreselleşme ve Rusya'nın Reform Sürecine İlişkin Söyleşi

İki Rus gazeteci Mikail İlin ve V.B. Kuvaldin, Rus Politika ve Hukuk Dergisi için Gorbaçov ile 2004 yılında bir söyleşi yapmışlardır. Bu söyleşide, Gorbaçov'un reformlara ve küreselleşmeye dair yorumları oldukça dikkat çekicidir. Gazetecilerin "*Küreselleşmenin her aileyi etkilediğine dair*

görüşünüz bize oldukça önemli geliyor. Pek çok kişi halen, küreselleşmenin sadece ulus aşırı şirketleri ve dünya politikasını yönlendiren diğer yapıları etkilediğine inanıyor.” yorumuna Gorbaçov:

"Küreselleşme sürecinde tüm kuruluşların kaderleri, rol ve pozisyonları – ulusal ya da uluslararası olsun – yeniden tanımlanmaktadır. Bu tüm uluslararası organizasyonları, Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası ve özellikle de Dünya Ticaret Örgütü'nü de kapsamaktadır. Aynısı kültürler ve medeniyetler arasındaki etkileşim için de geçerlidir. Önceki gün, medeniyetler arası diyalogu güçlendirmeye kendilerini adanmış uzmanlarla, bir yuvarlak masa tartışması düzenledik. S.P. Kapitsa bir prezentasyon yaptı. İnanılmaz derecede ilginç bir tartışma idi. Dünya'nın hangi yönde hareket ettiğini ve kaderin bizi nerelere süpürdüğünü anlamak had safhada önemli bir olgu. Küreselleşme aynı zamanda, tüm politikacılar, iş dünyası ve hepimiz için, oldukça kalabalık ve spesifik bir bilgiyi de kapsamaktadır. Eğer biz bu bilgiye sahip değilsek, biz bunu anında geliştirmeye girişeceğiz, ve bu durumda sadece güçlü – büyük güçler, şirketler vb. – kazançlı çıkacaklardır. Eğer, biz belirli mekanizmaları geliştirme veya hali hazırda mevcut olanı adapte etme yoluna gidersek, değişiklikler ve ayarlamalar yapmak zorunda kalırız. Bundan kaçış söz konusu bile değildir", şeklinde karşılık vermiştir (İl'in & Kuvaldin, 2004:6).

Günümüzde gündemi oldukça ilgilendiren, "Mikhail Sergeevich, küreselleşme olgusuna geri dönersek, ulus-devletin başarı şansını nasıl görüyorsunuz?" sorusunu ise Gorbaçov:

"Ulus-devlet yeni bir şeye dönüştürülmeli. İnsanların karışması sayesinde, bundan böyle o derece 'milli' olamaz, fakat devletin tarihe karışacağına dair bir yargıya varılabilecek temeller henüz oluşmamıştır. Bundan ziyade tam tersi olacaktır. Küreselleşme şartlarında inanılması güç değişiklikler meydana gelmektedir, biz de değişmekteyiz. Bu yüzden devlet de değişecektir. 14. Louis'den alıntılarsak: 'Biz devletiz' (L'état, c'est moi)." diyerek cevaplamıştır (İl'in & Kuvaldin, 2004:16).

BÖLÜM 3: YELTSİN DÖNEMİ

3.1 Yeltsin Döneminde Siyasi Süreç

3.1.1 Yeltsin'in Dış Politika Ajandası ve Amaçları, Dış Politikayı Şekillendiren İç Gelişmeler

Parçalanma sonrası Rusya'sında dış politika hususunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İlki olan "Atlantikçi Görüş"e göre Batı ile bütünleşilmeli ve politik ve ekonomik reformlara devam edilmelidir. İkinci "Avrasyacı Görüş"e sahip olanlar ise Çar Petro zamanında yapılanlarla başlamak üzere geleneksel Slav değerlerine geri dönüşü savunmaktadırlar. Yeltsin dönemi Rus dış siyaseti 1991 - 1993 dönemi ve 1993 sonrası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yeltsin'in iktidara geldiğinde nihai amaçları Sanayileşmiş 7'ler Grubu'na (G7) üye olmak, BM, AGİK, IMF gibi örgütlerde ağırlığa sahip olup alınan kararlarda rol oynamak ve NATO'ya üye olmaktı (Onay, 2003:121).

Yeltsin'in temel amacı ülkedeki ayrışmaya son vermek, Batı'nın desteği ile Rus toplumunu, Batı modeli ekonomik, siyasal ve kültürel politikalarla geliştirmektir. Yeltsin liderliğinde 1988 yılında kurulan Demokratik Rusya Hareketi (DRH)'nin en temel hedefi komünizmi ve onun izlerini Rusya'dan silmektir. Bir diğer önemli hedef de eski SSCB cumhuriyetleri ile karşılıklı sağlıklı siyasi ve ekonomik ilişkiler kurarken, bunu bu devletlerin bağımsızlık haklarına saygılı bir şekilde geliştirmektir (Onay, 2003:122).

Yeltsin ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Rutskoy ve Yüksek Kurul Başkanı Hasbulatov arasındaki siyasi çekişmeler, Yeltsin'in, 21 Eylül 1993'te Yüksek Kurul'un faaliyetlerini durduran 1400 numaralı anayasa değişikliği maddesini imzalaması sonucunu doğurmuştur. Anayasa mahkemesi toplanarak, Yeltsin'in geçirdiği yasanın anayasaya aykırı olduğunu ilan etmiştir. Yüksek Kurul cumhurbaşkanına güven oylaması düzenlemiş, 127 oy ile Yeltsin'e güvensizlik bildirilerek, yeni cumhurbaşkanı olarak Rutskoy seçilmiştir. Yeltsin parlamento binasını kuşatma altına aldırarak, 4 Ekim 1993'te de tanklara, parlamento binasına top atışı talimatı vermiştir. Yeltsin karşıtları teslim olmuşlar, tutuklanarak hapse atılmışlardır (Hekimoğlu, 2007:67).

12 Aralık 1993'te, 1400 numaralı karara dayanılarak, Devlet Alt Duma'sı ve Federasyon Yüksek Kurulu seçimleri yapılmıştır. Seçimde Gaydar'ın başında olduğu Rusya Tercihi Bloğu ve Jirinovski'nin başkanı olduğu Liberal

Demokrat Parti Duma'da çoğunluğu sağlamışlardır. Bu seçimlerle beraber bir referandum da yapılmış ve yeni anayasa kabul edilmiştir. Yeni anayasada "Rusya, cumhurbaşkanı ile yönetilen bir cumhuriyettir" maddesi de kabul edilmiştir (Hekimoğlu, 2007:67).

Bu kanunla cumhurbaşkanına çok büyük yetkiler verilmiştir. Cumhurbaşkanı sadece devlet politikalarını belirlemekle kalmıyor, Hükümet Başkanını, Anayasa Mahkemesi üyelerini tayin etme hakkına sahip oluyordu. Ülkenin iç ve dış politikasını şekillendirme hakkına sahip olan cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü takdirde, Duma'yı feshetme ve ülkeyi seçimlere götürme yetkilerini de elinde bulunduruyordu (Hekimoğlu, 2007:68).

1993 sonrası dönem ilk dış politika uygulamasında Yeltsin, eski SSCB coğrafyasında yer alan toprakların ve Doğu Avrupa'nın Rusya'nın "arka bahçesi" olduğunu belirtmiş ve bu bölgeyi Rusya'nın nüfuz alanı olduğunu kabul ettirme stratejisini benimsemiştir. Ayrıca Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya üyeliğine kati suretle karşı çıkmıştır. Ayrıca müdahale kabiliyeti oldukça yüksek son teknoloji birlikler oluşturarak bunları Batı sınırı boyunca konuşlandırmıştır (Onay, 2003:128).

Bu dönemde Rusya, ABD'nin Haiti müdahalesine ses çıkarmayınca, Washington da, Rusya'nın "Yakın Çevre" olarak tabir ettiği eski SSCB coğrafyasındaki dolaylı ve dolaysız müdahalelere göz yummuştur (Onay, 2003:129).

Vitali Portnikov, 1 Aralık 1994 tarihli Nazavisimaya Gazeta'da yayınlanan raporunda, "1991 – 1993 arası dönemde Yeltsin, Batı'nın desteğini ve güvenini sağlamak amacıyla Batı'yı memnun edecek politikalar içinde, gerçek niyeti olan eski Sovyet cumhuriyetlerini ve Doğu Avrupa'yı nüfuz alanı içine sokma çabalarını gizlemiş, ancak bu dönemden sonra bu bölgeleri kademeli olarak nüfuz alanına sokmaya başlamıştır" tespitini yapmaktadır (Onay, 2003:131).

Yeltsin döneminin diğer bir önemli gelişmesi, 25 Kasım 1994'te başlayan 1. Çeçen Savaşı'dır. Cavhar Dudayev'in 1992 tarihinde, Çeçenistan'ın Rusya'dan ayrıldığını, bağımsız bir devlet olduğunu ve kendisinin de ülkenin ilk cumhurbaşkanı olduğunu ilan etmesi, Yeltsin'in Çeçenistan'a Rus Ordusunu yollaması sonucunu doğurmuştur. Rus Ordusunun Çeçenler

karşısında beklenen başarıyı gösterememesi sebebiyle Yeltsin, 1996 yılında Çeçen yönetimi ile anlaşmak zorunda kalmıştır (Hekimoğlu, 2007:69).

1996 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde, Yeltsin'e destek oranı % 6'ya kadar düşmüştü; Rusya Komünistleri'nin lideri Zyuganov'un seçimi kazanma şansı yüksekti. Bu dönemde Yeltsin'in özelleştirme politikaları sayesinde büyük servet sahibi olan Boris Berezovski ve reformların başarısızlığı sebebiyle görevden alınan Çubais, Yeltsin'e ancak kendilerinin desteği ve seçim kampanyasını yürütmeleri takdirinde Yeltsin'in tekrar cumhurbaşkanı olarak seçilebileceğini bildirmişlerdir (Hekimoğlu, 2007:69).

Zyuganov'un seçim arifesindeki seçim anketlerinde önde gitmesi üzerine Berezovski ve Çubais yeni bir planı devreye sokmuşlardır. Bu plana göre, Zyuganov'un oylarını bölecek üçüncü bir kişi ortaya çıkacak ve seçimlere az bir süre kala, Yeltsin lehine seçimlerden çekilecekti. Bu üçüncü aday olarak da, Çeçenistan Savaşı'ndaki yararlıkları sebebiyle halk nazarında büyük itibar sahibi olan General Aleksandr Lebed seçilmiştir. 1996 birinci tur cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Berezovski'nin desteğiyle % 14 oy alan Lebed, ikinci tur öncesi seçimlerden çekildiğini açıklamış; Yeltsin ikinci tur seçimlerde tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir (Hekimoğlu, 2007:70).

1996 Ocağında Yeltsin'in Batıcı Kozirev'in yerine, Dışişleri Bakanlığı'na Primakov'u ataması, Rus dış politikasındaki dönüşün önemli bir göstergesi olmuştur. Göreve başlamasından bir gün sonra yaptığı basın toplantısında Primakov, NATO genişlemesinin Rusya için yeni bir jeopolitik durum yaratacağını ifade etmiş, Rusya'nın Asya'da, Batı'nın doğu ve güneydoğuya doğru genişlemesini dengeleyecek askeri ve ittifaklar geliştirme yolunda yoğun çaba harcayacağını belirtmiştir (Hekimoğlu, 2007:71).

Yeltsin, Çernomirdin başbakanlık görevinde başarılı olamayınca, yerine, Duma'nın iki kez reddetmesine rağmen, Sergey Kiriyenko'yu getirmiştir. Kiriyenko'nun beş aylık başbakanlığı sonunda, Ağustos 1998'de ülkede çok büyük bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Mali kriz sonrası Dışişleri Bakanı Primakov'un başbakanlığa atanması, iç politikanın değişeceğine yönelik ilk önemli gösterge olarak algılanmıştır (Hekimoğlu, 2007:72).

Hükümet, Devlet Duması ile işbirliği içinde hareket ederek, ihracat vergilerini yükseltmiş, yolsuzluklar için de soruşturmalar başlatmıştır. Ancak

Yeltsin, Nisan 1999'da Primakov'u görevinden uzaklaştırarak, yerine Sergey Stepaşin'i atamıştır (Hekimoğlu, 2007:73).

Yeltsin dönemi boyunca izlediği politikalarda iki çarpıcı yöntem uygulamıştır. Birincisi, başbakanlık makamını potansiyel halefleri için bir deneme tahtası olarak kullanması; ikincisi ise, adaylarına kaynak olarak, güvenlik kuruluşlarına artan bir güven duyması burada ifade edilmelidir. Yeltsin, 1998 – 1999 yılları arasında dört başbakan tayin etmiştir (Çernomirdin, Kiriienko, Primakov ve Stepaşin) (Hekimoğlu, 2007:73).

Yeltsin'in halefini tayin etmekteki ısrarının arkasında çok pratik bir neden yatmaktaydı. Bu neden Rusya'nın gelecekteki müstakbel Başkanı'nın, Duma'nın baskısıyla, elinden villalarını, sağlık hizmeti imkanlarını, diğer ayrıcalıklarını ve de dokunulmazlığını almasının önüne geçmek idi. Yeltsin, Putin'e bu özellikleri taşıdığını düşündüğü için güvendi. Yeltsin'in 31 Aralık 1999'daki sürpriz istifasından bir gün önce, Başkan vekili olarak Putin, Yeltsin ve "aile"sine, haklarındaki herhangi bir suçlamaya karşı dokunulmazlık sağlayan bir Başkanlık kararnamesini imzalamıştır (Hekimoğlu, 2007:74).

Yeltsin serbest piyasa ekonomisinin, görevlendirdiği, eğitimlerini yurtdışında tamamlamış genç teknokratlar sayesinde sorunsuz işlediğini düşünürken, Güneydoğu Asya ve gelişmekte olan piyasalardaki kriz, piyasalar ve kur politikalarının yeni kurulmuş olduğu Rusya'yı feci şekilde etkilemiştir. Yeltsin bu dönemde birkaç başbakan değişikliği yapsa da başarılı olamamış, halkın %90'ı fakirlik sınırının altındaki yaşam koşullarında hayatını devam ettirmek zorunda kalmıştır. G7'lerin isminin G8'ler olarak değiştirilerek, Rusya'nın bu birliğe girmesi bile ülkenin ekonomik yapısında bir gelişmeye sebep olamamıştır. Yeltsin görev süresinin dolmasından 6 ay önce, 31 Aralık 1999'da tüm görevlerini Vladimir Putin'e devrederek istifa etmiştir (Onay, 2003:136).

3.1.2 Dünyada Yaşanan Siyasi Değişim ve Rusya Federasyonu

1993 sonrasında Yeltsin yönetiminde, 19 yüzyıl Çarlık Rusya'sını çağrıştıran, sömürgecilik ve yayılcılık heveslerinin hortladığı, irredantizm ile sonuçlanabilecek eğilimler gözlenmiştir. Henüz 1945'te Batı'da oluşturulmaya çalışılan "Novus Orbis Terranum" olarak isimlendirilen "Yeni

Dünya Düzeni" kavramı bu dönemde bizzat ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atılmıştır (Akarslan, 1991:127).

ABD'ye atfedilen tek kutuplu dünya tezinin aksine, Akarslan'a göre dünya, Avrupa Topluluğu(AT), ekonomik gelişmesini hızla devam ettiren Çin, Hindistan ve Japonya'nın siyasi ağırlıklarını arttırmalarıyla 2000'li yıllara beş kutuplu girmiştir. Yine bu dönemde ABD'nin tek kutuplu askeri önderliğinden oluşacak, altı ülkenin oluşturduğu bir çok kutupluluk durumundan söz edilmektedir ki; bu ülkeler Çin, Rusya, Fransa, Almanya, Japonya ve İngiltere'dir (Akarslan, 1991:128).

ABD'nin yaşamakta olduğu ekonomik sorunlar sebebiyle de askeri üstünlüğünü koruyamayacağı tahmini de yapılmıştır. Ekonomik olarak ABD'nin güç kaybının, IMF'ye göre, dünya ekonomisine yönelik büyük bir tehdit algılamasına sebebiyet verme olasılığı acı bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avrupa perspektifinden bakıldığında, birleşen bir Almanya'nın, Avrupa Topluluğu içinde bir yer bulması; nitekim 1992'de "Avrupa Para Sistemi"nde ortaya çıkan para krizindeki pozitif rolü açısından yerinin sağlamlaştırılması, Avrupa ve dünya dengeleri açısından oldukça önemli olmuştur (Akarslan, 1991:128).

Bu yeni ekonomik dünya düzeninde, pazarların karşılıklı bağımlılığı neticesinde buna, "küresel pazarların oluşumu" tabiri uygun görülmüştür. Önceden uluslararası ilişkilerin odak noktası olarak Kıta Avrupa'sı kabul edilmekteyken, 1990'lar sonrasında dünyanın üç ayrı bölgesi iktisadi merkezler olarak kabul görmüştür. Bunlar; Çin ve Japonya'yı barındıran Pasifik Bölgesi, Rusya ve Türkiye'nin bulunduğu Avrupa Bölgesi ve son olarak da ABD'dir (Akarslan, 1991:129).

3.1.3 Rusya Federasyonu'nun 1990'lı Yıllar Dış Politika Analizi

1990'lı yıllarda ABD'nin dış politika inisiyatiflerinde yoğun rekabet içinde bulunduğu, AT, Japonya ve Çin'e yönelik uygulamalar önceliğe haizdir; kaldı ki Rusya da bundan yararlanmaya çalışmıştır. Rusya, Rus kamuoyunun dikkatini, içerideki zorlukların halka hissettirilmemesi amacıyla, dışarıya çekme politikası uygulamıştır (Akarslan, 1991:138).

Yeltsin dönemi dış politikasında, Yeltsin'i eski Sovyet statükocularına karşı koruyan ordu oldukça büyük bir ağırlığa sahiptir; ki bu da Çarlık

Dönemi'ndeki gibi yayılmacı ve emperyal bir politika yürütüldüğü anlamına gelmektedir. Moskova SSCB'nin parçalanması ile bağımsızlıklarına kavuşan ülkeleri yakın çevre (near abroad) olarak tanımlamıştır; ve bu ülkelerin NATO'ya girmelerinin kendi güvenliğini tehdit edeceğinin dillendirerek tüm bu sürece karşı çıkmıştır (Akarslan, 1991:139).

Ayrıca yine bu dönemde "19. yüzyıl din faktörü"nü yeniden canlandırarak bir "Ortodoks İttifakı ve Panslavist Cephe" kurmaya gayret edilmiştir (Akarslan, 1991:142).

3.1.4 Dış Politika Uygulamaları ve Yakın Çevre Politikaları

Dış politikayı belirleyen alanlar "iç siyasal ortam", "karar merkezi" ve "devlet dışı çevre" olarak ifade edilebilir (Akarslan, 1991:143).

İç siyasal ortam, devletin örgütleniş biçimi, devlet ve hükümet ideolojisi, sivil toplum örgütleri, medya ve seçmen kitlesinden oluşur. Karar merkezi ise devlet adına dış politik kararlar alan kadrolardır (Akarslan, 1991:144).

Devlet dışı çevre ise devletin dış politikasına yönelik gelişen tüm dış etkilerden oluşur, ki bunlar, devletler, çokuluslu şirketler ve uluslararası örgütlerdir. Uluslararası örgütler de kendi aralarında "üst düzeyde siyaset yapanlar" ve "alt düzeyde siyaset yapanlar" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üst düzeyde siyaset yapan örgütlere örnek vermek gerekirse Birleşmiş Milletler (BM), NATO, alt düzeydekilere örnek vermek gerekirse, Avrupa Konseyi, ekonomi alanında IMF (Uluslararası Para Fonu), teknik konularda Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), sosyal ve kültürel konularda BM Bilim Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) sayılabilir (Akarslan, 1991:145).

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'nın çıkardığı "Diplomatik Bülten"nin Ocak 1993 tarihli sayısında yayınlanan "Rusya Federasyonu'nda Dış Politika Kavramı Belgesi"nde belirtilen ifadeler şu şekildedir:

- 1) "Yakın Çevre"deki ülkelerin, ekonomi ve güvenlik açılarından Rusya Federasyonu ile bütünleşmelerinin sağlanması ve bunun hukuk ve kurumsal bir tabana oturtulması hayati öneme sahiptir. Rusya Federasyonu'nda bulunan özerk cumhuriyetlerden Tataristan, Çeçen-İnguş ve Başkurt'ların bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Rusya'nın bunu tanımamasından doğan sorunlar, Kafkasya'daki Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye yerleşmek

istemelerine Moskova'nın sempatiyle bakmamasından doğan huzursuzluklar, Rusya ile Ukrayna arasındaki Karadeniz donanmasının paylaşımı konusunda ciddi anlaşmazlıklar, Moldovya'da 14. Rus Ordusu'nun etkin bir rol oynaması ilk planda çözülmelidirler (Akarslan, 1991:146).

- 2) Rusya Federasyonu'na göre, bazı komşu ülkeler, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde nüfuzlarını güçlendirme çabası içindedirler; ki Rusya güvenliğini ve ekonomik çıkarlarını tehdit eden bu tür girişimlere karşı koymaya kararlıdır. Yine Rusya, Türkiye'nin Balkanlarda, Kafkasya ve Orta Asya'da etkin olmasını önlemeye çalışmaktadır. Bu bölgelerin Ankara ile yaklaşmasını istememektedir (Akarslan, 1991:147).
- 3) Rusya Federasyonu tarafından yakın çevredeki ülkelerin diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmeleri hususunda, ekonomik kalkınmalarına yardımcı olunabilir. Söz konusu ilişkiler, Rusya'nın da çıkarlarına uygun düşüyorsa desteklenir, aksi takdirde politik ve diplomatik yollarla engellenir (Akarslan, 1991:148).
- 4) 'Yakın Çevre'nin güvenlik ve istikrarından sorumlu olan ve bu bölgeye müdahale hakkı bulunan yegane devlet Rusya'dır. Esasen dünyanın ileri gelen demokrasileri de eski SSCB topraklarının oluşturduğu jeopolitik alanlarda istikrarın korunmasına önem vermekte ve Rusya'nın bu politikasını desteklemektedirler (Akarslan, 1991:148).
- 5) Yeni Rusya'nın "Near Abroad" diye adlandırılan dış politikasının ilkelerinin ana hedefi Rusya'daki çözülmeyi durdurmak ve kötü gidişi geri çevirmektir. Bu şartlar altında, dış politika hedeflerinin ana unsurları, yukarıda izah edilen hususlar olan Rusya Federasyonu elinde bulunan tüm kozları kullanacaktır. Bu kozlar da, Batı'nın Rusya'ya yardım isteği, uyanan Rus milliyetçiliği, Rus Ortodoks Kilisesi'dir ki, bu aşamada Rusya Avrupa'ya karşı İslam fundamentalizmini de çok kullanacaktır (Akarslan, 1991:149).

3.1.5 Küreselleşme ve Bölgeselleşme Analizi

Küreselleşme ulus altı topluluklar için, ivmelendirilmiş bir kültürel ve siyasi entegrasyonun yanı sıra, kendi kaderlerinin tayin edebilecekleri bir süreçtir (Perovic, 2004:348).

Ekonomi küreselleşme sürecinde çok önemli bir faktör iken, siyaset de en az ekonomi kadar yaşamsal bir öneme sahiptir. "Glokalizasyon" çağında en temel parametre, ülkelerin, ulusal üretimlerini nasıl arttırabileceği ve servet yaratıcı iş aktivitelerini kendi coğrafyasına nasıl çekebileceğidir. Modern anlamda devlet meşruiyetini toplum yararına geliştirdiği hukuk, sosyal güvence, eğitim, güvenlik ve küresel iletişim konularında ulusal menfaatleri gözetmesinden ve toplum yararına pazarlıkları yürütmesinden alır (Perovic, 2004:349).

Devletlerin, uluslararası karşılıklı ekonomik bağımlılık ve çözülme evresinde olduğu değerlendirilirken sınırların erimesinden doğan bir yetki kaybında olduğu yorumları yapılmaktadır (Perovic, 2004:350).

1990'lar boyunca Rusya, küreselleşme ve yerelleşme kuvvetlerine maruz kalırken, buna "göğüs germe" diye adlandırılacak bir politika yürütmüştür; ki bu ekonomik anlamda bu gelişmelerin kendi sanayi üretimine vereceği hasarın maksimum oranda engellenmesi; ve bölgeselleşme özelinde de en kötü durum senaryosu olan "ülkenin dağılması" nın önüne geçilmesi idi (Perovic, 2004:350).

Yeltsin yönetiminde uygulamaya konulan bölgeselleşme formu bir geçiş dönemi çözümü olarak sunulurken, gerekli modernizasyonu sergilemekten uzaktı; küreselleşmenin bu dönem için gerekli mantığı ile uyumlu değildi (Perovic, 2004:350).

Zamanla güç kazanan bölgesel elitler, klasik egemenlik anlayışı altında, çağın gerekleriyle uyumlu ekonomik ve politik yapılar inşa etme yolunda yoğun çabalar harcadılar. Bu süreç bazı bölgelerde o kadar ileri gitti ki; bayrak, anayasa, "bölgesel devlet vatandaşlığı", "bölgesel devlet anadili" sembollerinin geliştirilmesiyle kendi ödeme ve gümrük duvarlarının oluşturulmasına kadar ilerledi; bu kısaca "ayrılıkçılık" olarak yorumlanmaktaydı (Perovic, 2004:351).

Bunu aşmak için SSCB'nin makroekonomik yapısı dahilinde her bölgeye spesifik bir fonksiyon vermek çözüm olarak düşünülmüştü; "Orel" tarımsal bölge, "Ivanova" tekstil imalat bölgesi, "Tyumen" petrol işleme bölgesi gibi. Böylece ekonomide tekil bir sektöre bağlı bölgeler, ülke bütünündeki ekonomik altyapıya aşırı bağımlı hale geldiler; bölgenin sadece küçük bir bölümü uluslararası ekonomiye entegre olabildiler ve böylece Rusya'daki ekonomik küreselleşme süreci dengesiz bir gelişim gösterdi (Perovic, 2004:351).

3.1.6 Yeltsin Dönemi ABD İle İlişkiler

Yeltsin yönetimindeki Rusya, 1991 - 1993 döneminde, demokrasiyi tek hedef olarak belirlemiş, ABD ve Batılı devletleri dost ve müttefik olarak kabul etmiş, tam anlamıyla ABD'nin "küçük ortak"ı pozisyonunu benimsemiştir. Demokrasiye ve Pazar ekonomisine yönelen Rusya, ABD'den destek beklentisindeyken, bu süper güç, Rusya'nın dahil olacağı ortak Avrupa vizyonundan çark etmiş ve NATO'nun Doğu'ya genişlemesi hamlesini başlatmıştır. ABD, Rusya'nın geleneksel dostu Yugoslavya'ya baskıyı arttırmış; Rusya için Amerikalı uzmanlar tarafından hazırlanan "şok terapi" modelindeki ekonomik program da beklenen pozitif etkiyi gerçekleştirememiştir (Hekimoğlu, 2007:228).

Rusya Federasyonu ekonomik reformlardaki başarısızlığın akabinde, 1993 sonrası dönemde, Rus yönetimi ve halkının yaşadığı hayal kırıklıkları neticesinde, Batı yönlü politika ABD ekseninden, AB öncelikli duruma doğru evrilmiştir (Hekimoğlu, 2007:229).

ABD'nin, Rusya'ya yönelik yaptığı ekonomik planlama hatası, eski Sovyet Cumhuriyetine yapılan yardımda belirmiştir. 1992 yılındaki, IMF'nin Rusya Federasyonu'na 29 milyar dolar, diğer cumhuriyetlere 20 milyar dolar yardım tasarısını, ABD, 1993 Temmuz'undaki G-7 toplantısında, Rusya Federasyonu'na 28 milyar dolar, diğerlerine ise yardımdan muaf tutma şeklinde revize etmesi ABD'nin ekonomik politikasındaki hatası olmuştur (Hekimoğlu, 2007:229).

ABD yönetiminin siyasi hatası olarak da, Rusya'da komünist ve milliyetçi muhalefetin güçlenmesini önlemek adına, Yeltsin'e tam destek verilmesi ve

Rusya Federasyonunun eski SSCB topraklarındaki etkinliğinin kabulü ifade edilebilir (Hekimoğlu, 2007:229).

1940 yılındaki bir ankette Rusya halkının % 32'si ABD'yi örnek ülke olarak görmekteyken, bu oran, 1991'de % 25'e, 1993'te % 13'e düşmüştür. ABD'nin, NATO'nun Yugoslavya'nın bombalanması kararındaki etkin rolü, Rusya Federasyonu - ABD ilişkilerine darbe vuran çok önemli bir etken olmuştur. Yugoslavya'nın bombalanması, Rus halkındaki ABD'ye olumlu bakışın % 57 den % 14'e düşmesine sebep olmuştur. Bombalanmadan önce ABD'yi düşman kabul edenler % 28 iken, bu olaydan sonra bu oran %72'ye tırmanmıştır (Hekimoğlu, 2007:229).

Clinton yönetiminin, eski SSCB hinterlandındaki bölgelere yaptığı çok uluslu ekonomik yardımlar oldukça etkili olmuştur. Bu dönem Rusya politikalarının mimarı Strobe Talbott, Amerikan Konresi'nde yaptığı konuşmada: *"Bill Clinton açıkça belirtmiştir ki, yeni bağımsızlıklarına kavuşan devletlerin sürdürdüğü reform çabalarını desteklemek bu yönetimin dış politikasının birinci önceliğidir"* demiştir (Zelikow, 1994:44).

Reformlara sınırsız destek verilirken, eski SSCB coğrafyasındaki nükleer silahların ABD'ye karşı konvansiyonel silahlar olarak kullanılmasını engellemede başarısız olunmuştur (Zelikow, 1994:45).

Bunun arkasında, ABD'nin Rusya'ya, 2. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi 1990'larda da, tarihi, kültürel, demografik ve ticari bağlarla bağlı olmaması yatar (Zelikow, 1994:45).

ABD'nin Rusya ile münasebetleri, 2. Dünya Savaşı sonrasında sadece ve sadece ABD'nin menfaatleri olan coğrafyalarda, SSCB'nin sebep olduğu konvansiyonel tehditler temelinde şekillenmiş olup, tamamen güvenlik algılamasının sebep olduğu adımlardan müteşekkil idi. ABD'nin Rusya'daki Yeltsin dönemi direkt ticari yatırımları Güneydoğu Asya ulusları kuruluşlarına olanın kırkta biri seviyesindeydi (Zelikow, 1994:46).

1991 yılında Rusya'nın İran'la üç adet kilo-sınıfı saldırı denizaltısı satılması anlaşması, Çin ile canlandırılmaya çalışılan askeri ilişkiler ve 1993 yılında Hindistan'a "cryogenic" roket motorları satılması, ABD ile Rusya arasındaki uzlaşmazlığı tırmandırmaktaydı. Bunun akabinde aylar süren üst seviyedeki görüşmeler, bu tarz askeri anlaşmaların gelecekte Rusya tarafından

yapılmayacağı temelinde fikir birliği ile, ve gelecekte yapılacak insanlı uzay keşiflerinde işbirliği anlaşmalarıyla sona erdi (Zelikow, 1994:49).

ABD'nin bu dönem bölgeye yönelik dış politikalarına bakıldığında iki saptama yapılabilir. Birincisi, ABD'nin bölgedeki kaderinin, Ukrayna ve Baltık ülkeleri hariç, bölge cumhuriyetlerine bağlı olduğuydu. İkincisi, uluslararası ihtilafların çözümünde bölge ekseninde vahşi değil barışçıl siyasetler uygulanması gerekliliğiydi. Birbirini takip eden Bush ve Clinton yönetimlerince arzu edilen "bir stratejik ortak olarak Rusya" ideali gerçekleşmemiştir (Zelikow, 1994:50).

3.2 Yeltsin Dönemi Ekonomisi

3.2.1 Yeltsin Döneminde Ekonomi ve Sistem Değişimi

1988'e kadar Rusya'da sosyalist ve merkezi planlama temelinde, emir-komuta zinciri ile Sovyet ekonomik modeli uygulanmaktaydı. 1992 - 1999 arasında ise ülkede modern Pazar sistemi kurmak amacıyla yoğun çaba harcandı; bu çabalar G7'ler ve IMF gibi uluslararası ekonomik kurumlar tarafından desteklense de başarısızlıkla sonuçlandı. Bu dönemde getirilmeye çalışılan sistem ile ilişkin olarak sekiz ana başlıktan söz edilebilir (Ellmann, 2000:1417).

İlk olarak SSCB'nin yıkılışı ve bağımsız bir Rusya'nın yaratılmasında etkili bir devlet mekanizması oluşturulamamıştır. Devlette mevki sahipleri ülke yararına çalışmak bir yana çeşitli yolsuzluklara karışmışlardır ki bu, Yeltsin döneminin karakteristik bir özelliği olmuştur (Ellmann, 2000:1417).

İkinci olarak, her seviyedeki uygulamaları yönetenlerde ekonomik kaynakların sahipliği yerine kontrolünün önem kazanmasıdır (Ellmann, 2000:1418).

Üçüncü başlık, tarımın halen yoğun olarak temel ekmek kapısı olarak görülmesidir (Ellmann, 2000:1418).

Dördüncü maddede 1991 - 1998 yılları arasında önemli oranda artış gösteren "barter" işlemleridir, ki bu Mart 1998'de endüstriyel satışların %50'sine tekabül etmektedir (Ellmann, 2000:1418).

Beşinci önemli husus, ücretlerin, özellikle de emekli maaşlarının zamanında ödenmemesidir; doğal olarak da bu sağlıklı işleyen bir pazar ekonomisi yaratmada önemli bir darbe vurmuştur (Ellmann, 2000:1419).

Altıncı olarak, ekonominin ağırlığının suça kaymasıdır; bu dönemde borçların tahsilatı önemli oranda silah zoru ile sağlanmıştır (Ellmann, 2000:1419).

Yedinci maddede Rus halkının ve iş çevrelerinin özel banka hesabına sahip olma hakkından mahrum bırakılmalarıdır; bu da sermayenin kıyı – ötesi hesaplara kayarak buharlaşmasına sebep olmuştur (Ellmann, 2000:1419).

Son olarak, SSCB, yani kapitalist öncesi döneme ait bir ekonomik uygulama olan karşılıklılık ilkesinin yarattığı engellerin görülmesidir (Ellmann, 2000:1419).

Genç danışmanlarının ısrarı üzerine Yeltsin, Sovyet ekonomisini dağıtmış, Rusya’da Pazar ekonomisini geliştirme faaliyetlerine girişmiştir. Lakin fiyatlar aniden yükselmiş ve durumu kontrol altına almak için ekonomide “şok terapi”ye girilmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısı Rutskoy, Yeltsin ve reformcuların siyasetini kabul etmemiştir. Rutskoy’u dinlemeyen Yeltsin, “Serbest Ticaret Kanunu”nu imzalayarak yürürlüğe sokmuştur. Böylece yetmiş sene sonra Rusya’da ilk kez özel teşebbüse faaliyet özgürlüğü tanınmıştır (Hekimoğlu, 2007:65).

Yeltsin’in özelleştirme faaliyetlerini A. Çubais yönetmekteydi; faaliyetlerin yönetilme biçimi de ülkede oligarkların – oligarşilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1990’lar boyunca endüstrinin % 70’i devletten özel teşebbüse devredilmiş, Rusya uyguladığı düşük gümrük vergisi politikasıyla dünyanın en açık ve korunmasız ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Yine bu dönemde nüfusun üçte biri yoksul sınıfa dahil olmuştur (Hekimoğlu, 2007:68).

Yeltsin’in komünist dönemin tersine, ülkenin yönetiminde genç isimlere yer vermesi, ülkenin gelecekteki liderlerinin genç isimler arasından çıkacağı düşüncesinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Kiriyenko, Gaydar, Çubais ve Nemtsov daha çok teorik ve bürokratik özelliklere sahiptiler. Vyacheslav Nikolayev, İzvestia gazetesinde yayınlanan makalesinde, bunu, “üçüncü liberal devrim” olarak adlandırmıştır. Nikolayev’e göre ilk liberal devrim Gaydar’ın göreve getirilmesi, ikincisi Çernomirdin’in başbakanlığı ve Çubais ve Nemtsov gibi genç reformistlere görev verilmesiydi (Onay, 2003:133).

Yukarıda Rusya’nın oligarkları olarak isimlendirdiğimiz grup, ülkede bir ekonomik diktatörlük düzeni kurmuştur; böylece sermaye mülkiyeti yeni bir

kapitalist sınıfa devredilmiştir. Rusya'nın "G - 7"leri olarak tanımlanan bu yedi finans grubu, Vladimir Potanin (Onexim Bank), Boris Berezovski(Logo Vaz), Vladimir Gusunski (MOST Grup), Mihail Hodorovski (Bank Menatep), Alesandr Simolenski (SBS - ARGO), Mihail Freedman (Alfa Bank) ve Vladimir Vinogradov (Inkombank)'dan oluşmaktaydı (Onay, 2003:136).

3.2.2 Yeltsin Dönemi Makroekonomik Göstergeleri

1992 - 1998 yılları arasında Rusya yoğun bir depresyon, yüksek enflasyon, dibe vuran yaşam standartları, düşük istihdam - yoğun işsizlik gibi sıkıntılarda boğulmaktaydı, Yeltsin selefi olan Putin'e koltuğunu devrederken Rusya'nın ekonomisi %50 oranında küçülmüştü. Putin görevi devralırken yaptığı bir konuşmada, Rusya'nın GSMH(Gayri Safi Milli Hasılası)'sinin büyüklük olarak ABD'nin on kat, Çin'in beş kat gerisinde olduğunu ve 1998 krizi sonrasında 3500 Amerikan Dolarına düştüğünü, ki bunun da G7 ülkelerinin ortalamasının beşte biri olduğunu ifade etmiştir (Ellmann, 2000:1420).

Siyasi belirsizliğin, depresyonun, yüksek vergilerin ve özel banka hesaplarının olmaması sebepleriyle 1992 - 1996 yılları arsında ülke dışına kaçan sermayenin büyüklüğü, Rus iktisatçıları Tikhomirov'a (tikhomirov,1997) göre 63 milyar dolar mertebesindeyken, Kosarev'e (Kosarev,2000) göre ise 25 milyar dolar seviyesindedir. Lakin bu meblağların bir kısmının ülkeye "dış yatırım" olarak döndüğü de yapılan tahminler arasındadır (Ellmann, 2000:1424).

1880 - 1913, 1912 - 1940 ve 1945 - 1958 yıllarında kaydedilen ekonomik gelişme Yeltsin döneminde tümünden kaybedilmiştir. 1999 yılı itibarı ile Rusya'nın kötü kaderi, ihracatının en temel kalemi olan petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artış ile tümünden değişmiştir (Ellmann, 2000:1424).

ILO verilerine göre Ağustos 1998 krizinin ertesinde 1999 ilkbaharında Rusya'da işsizlik %14,2'lik bir zirve yapmış ve daha sonra bir düşüş göstermiştir. Oran, Ocak 2000'de %12,3 mertebesine düşmüştür. Dünya Bankası'nın gelir dağılım kontrolörüne göre, 1987 - 1988 ve 1993 - 1995 yılları arasında, Rus halkının fakirlik oranı %2'den %39'a, yani 2,2 milyondan 57,8 milyon rakamına ulaşmıştır. Ayrıca resmi istatistiklere göre

1991 - 1996 arasında halkın günlük ortalama kalori tüketimi, kırsal kesimde %9, şehirlerde ise %17 düşüş göstermiştir (Ellmann, 2000:1425).

3.2.3 Rusya'nın Pazar Ekonomisine Yönelişi

Batı'da modern kapitalizmin gelişimi yüzyıllar almış ve ardı ardına felaketlere de sebep olan karmaşık bir mekanizmaya sahiptir. Ruslar Pazar ekonomisinin, güdümlü bir ekonomiden ne kadar farklı olduğunu yavaş yavaş kavramışlardır (Gustafson, 1994:117).

"Amerikan Sistemi"nde devlet özel sektörden ayrıdır; "Latin Amerika Modeli"nde devlet doğrudan ekonomiye karışır ve regule eder; "Asya Modeli"nde "görünmez el"in yerini "yol gösteren el" almıştır; "Alman Modeli"ne göre ekonomide "sosyal pazar"a ağırlık verilir ve bankalar stratejik bir role sahiptir; Fransa'da ekonomi devlet kademelerince merkezden, sıkı bir şekilde yönetilmektedir (Gustafson, 1994:118).

Ayrıca pazar sisteminin özünü "rekabete dayalı fiyat mekanizması" oluşturmaktadır; oyunun belli kuralları vardır ve bunlar uyulması şart olan normları da kapsamaktadır; ayrıca sistemin sınırları "pazar faaliyetlerini destekleyen yasal, kültürel ve kurumsal bir çerçeve" ile çizilmiştir. En hayati unsur, sözleşmelerin ve mülkiyet haklarının kontrol altında olması ve işleyen bir kredi sistemine sahip olunmasıdır (Gustafson, 1994:119).

Rusya'da maalesef işleyen bir fiyat sistemi, bir işgücü piyasası oluşmadığı gibi sağlıklı yürüyen bir sermaye piyasası da mevcut değildir. Devler ekonomideki rolünün çerçevesini çizememiş, gerekli kurallar konulmamış, sağlıklı bir mekanizma da oluşturulamamıştır (Gustafson, 1994:119).

Tarihçilere göre 1880'lerde 1. Dünya Savaşı öncesinde Rusya hızla sanayileşirken, Rusya'da bir Pazar sistemi gelişme evresindedir; bir başka Pazar deneyimi ise, Lenin yönetiminde "Yeni Ekonomi Politikası"nın yürürlükte olduğu zaman diliminde gözlenmiştir ve ne yazık ki bu politikaya da birden son verilmiştir (Gustafson, 1994:120).

Ne yazık ki, Rusya'da uygulanan ekonomik model ile, temel Pazar ekonomisi prensipleri hiçbir dönem için paralellik arz etmemiştir (Gustafson, 1994:121).

3.2.4 Petrol ve Gaz Menfaat Çevreleri

Yeltsin döneminde Rusya'da farklı dört menfaat grubu bulunmaktaydı; bunlar petrol - doğalgaz kompleksi, askeri - endüstriyel kompleks, tarımsal-endüstriyel kolpleks ve bölgesel elitlerdir. Birbirleriyle kıyasıya mücadeleye girmiş bu grupların menfaatleri Federal Kongre ve hükümet tarafından korunmaktaydı. Özellikle askeri - endüstriyel kompleks ile tarımsal-endüstriyel kompleks arasında, federal bütçeden daha fazla pay alma ve kredi kolaylıkları gibi başlıklar dahilinde yoğun rekabet vardı; birleştikleri tek nokta petrol ve doğalgaz endüstriyel kompleksine karşı duydukları husumetti, ki ayrıca bu iki grup da kendi ekonomik performanslarındaki başarısızlıklarından petrol ve doğalgaz endüstriyel kompleksini sorumlu tutmuşlardır. Dış politika perspektifinden bakıldığında nükleer - askeri kompleks İran ile arasındaki nükleer ticaretten dolayı, ülkeyi yanlış hamleler yapmak durumunda bırakmıştır. Batı Avrupa, Yeltsin döneminde doğalgaz ihtiyacının % 20'sini Rus enerji devi Gazprom şirketinden karşılamıştır (Khripunov&Matthews, 1996:1).

3.2.5 Petrol ve Gaz Endüstrisi Dış Politika Ajandası

Bu dönemde Gazprom, Yamal Yarımadası'na doğru yayılmış, ve sadece bu yataklardan ulusal üretiminin iki katını elde etmeyi başarmıştır. Kasım 1995'te, bir Federal Enerji Komisyonu kurularak, petrol ve gaz boru hatlarının kullanımına dair uygulamaların hazırlanması ve gelecekte yapılacak yatırımlara yönelik bir kanun yayınlanarak, komisyondaki anahtar mevkilere petrol ve gaz sektörünün ezeli rakipleri olan Ekonomi Bakanlığı'ndaki görevliler getirilmiştir. 1995 yılı başında tarımsal-endüstriyel kompleks, petrol ve gaz kompleksine 44 trilyon Ruble borçluyken oturan pazarlık masasından anlaşma çıkmamış; fakat bu gibi durumlardan kurtulmanın yolunun iflas metotlarının yürürlüğe konulması ve radikal bir tarım reformu uygulanması olduğu kavranmıştır. Hükümet de LUKOil, Yukos ve Rosneft ve devlet tekelindeki gaz monopolü Gazprom gibi şirketleri yeniden yapılandırma faaliyetlerinden olumlu sonuç almıştır (Khripunov&Matthews, 1996:1).

Rus analistler, Rusya'nın bu dönemde izlediği dış politikalara "ekonomik diplomasi" adını vermişlerdir. Eski Dışişleri Bakanı Kozirev tarafından, yoğun

rekabete sahne olan uluslararası iş çevreleri çerçevesinde, menfaatlerin korunmasının ve dünya ekonomisine uygar bir şekilde entegrasyonun tek yolunun bu yeni ve etkin dış politika uygulamalarının olduğu belirtilmiştir. 7 Mayıs 1995'te, Yeltsin'in hazırladığı, Rusya'nın 2010'a uzanan enerji politikasına dair kanun, Rusya'nın uluslararası anlaşmalarla bağlandığı yasal ve ekonomik çerçevenin sağlanması, eski SSCB coğrafyasındaki bağımsız cumhuriyetlerle işbirliğini, Rus ihracatçıları için yeni enerji pazarlarının bulunmasını ve enerji kaynaklarının geliştirilmesi temelinde yabancı ülkelerle işbirliğini içermektedir. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin yeni Rus sistemin entegre edilmesi için petrol ve gaz kompleksi çok kuvvetli bir mekanizma olarak değerlendirilmekteydi (Khripunov&Matthews, 1996:3).

Bu kompleks, dış borç ödemelerinde kaynak sağlama ve alınacak yeni borçlara yönelik teminat olma bağlamlarında garantör olarak görülmektedir. Bu kompleksin sahip olduğu ihracat tecrübesi ile, ülkenin diğer ihracat kalemlerinin de, iş ilişkisinde bulunduğu ülkelerde pazarlanması konusunda da köprü görevi görmesi beklentisi de yoğun idi (Khripunov&Matthews, 1996:3).

Federal Kongre'de, elmas, alüminyum, enerji kaynakları ve diğer mineraller ve yer altı zenginliklerine Rus olmayanların da erişimini garanti altına alan "Üretim Paylaşımı Kanunu" 1995 Aralık ayında yasallaştı. Yine 1995 başlarında yapılan bir milyar dolarlık anlaşma neticesinde, Almanya'yı batıya ve Almanya'nın merkezini de Fransız sınırına bağlayan iki gaz boru hattı tamamlandı; Gazprom haricinde, LUKOil şirketi de bu projede katılımcılardan biriydi ve bu şirketin hisse senetleri de dış mali piyasalarda işlem görmektedir (Khripunov&Matthews, 1996:4).

3.2.6 Yakın Çevredeki Petrol ve Gaz Kompleksi

Eylül 1995'te Yeltsin'in hazırladığı, Rusya'nın BMT(Bağımsız Milletler Topluluğu) ülkelerine yönelik kanunda, yeniden entegrasyonun sağlanması amacıyla, ekonomik bağımlılığın yanı sıra güvenlik bağlamında da, bir askeri ittifakın kurulmasının ve etkili bir ortak savunma sisteminin oluşturulmasının önemine işaret edilmekteydi (Khripunov&Matthews, 1996:4).

Bu süreçte Başkan Yeltsin, Beyaz Rusya'nın, Şubat 1996'da Rusya'ya olan enerji borçlarını sildi (Khripunov&Matthews, 1996:5).

Gazprom yetkilileri, Avrupa pazarına taşınan gazın %95'inin topraklarından geçtiği Ukrayna ile, ortak bir girişim grubu kurarak, Karpatlar Bölgesi'ndeki ana boru hatları ve depolama tesisleri ve kaynakların işletilmesinde çok özel haklara sahip olmuşlardı ki; sonradan Ukrayna hükümeti çok ağır baskılar sonucu bu anlaşmadan tek yanlı olarak geri çekilmek zorunda kaldı (Khripunov&Matthews, 1996:5).

Moldova ile Gazprom, Mayıs 1995'te bu ülkenin gaz boru hattı şebekesinin işletilmesi ve geliştirilmesi amacıyla ortak bir depolama şirketi kurarken, kendisine ait olan eski dönem gaz borçlarından da feragat etti. Ulusalçı muhalefetin eleştirisinin önlenmesi için Moldova hükümeti bu anlaşmayı halka duyurmamıştır (Khripunov&Matthews, 1996:6).

Rus petrol – gaz endüstriyel kompleksinin ana stratejisi, Merkezi Asya ve Hazar Bölgesindeki enerji kaynaklarının oluşturulmasında kilit role sahip olmaktı. Temmuz 1995'te LUKOil, Karabağ bölgesinde faaliyet göstermek amacıyla, Azerbaycan Devlet Petrol Şirket, İtalyan AGIP, Amerikan Penzoil ile, tahmini 120 milyon metrik ton potansiyel kaynağa sahip bir anlaşma imzaladı (Khripunov&Matthews, 1996:6).

İşbirliği Bakanlığı tarafından, Rusya'nın Hazar petrol ve gaz projelerinde "en öncelikli ulus" statüsüne sahip olması amacıyla, her bir Hazar komşusu ülke ile iki yanlı anlaşmalara imza koyma yaklaşımı benimsenmiştir (Khripunov&Matthews, 1996:7).

Kasım 1995'te Türkmenistan ile Gazprom arasında, Aina Daria nehri ile Türkmenistan'ın Hazar kıyısından, petrol arama – çıkarma ve gaz pazarlama temelinde bir Türkmen-Rus şirketi kurulması yönünde anlaşmaya varılmıştır (Khripunov&Matthews, 1996:7).

Yeltsin dönemi için, Rusya'nın politik istikrarsızlığı, eski askeri kuvvet kullanımı temelindeki uygulamalara çok yatkın iken petrol ve gaz kompleksinin uygulamaları daha etkin bir metod olarak benimsenmiştir (Khripunov&Matthews, 1996:8).

BÖLÜM 4: PUTİN DÖNEMİ

4.1 Putin Dönemi Siyasi Gelişmeleri

31 Aralık 1999'da iki dönem arka arkaya seçilen Yeltsin yetkilerini Putin'e devretmiş; 26 Mart 2000'deki seçimlerde %50'nin üzerinde oy alan Putin devlet başkanı olmuştur (Onay, 2002:141).

Putin'in seçim stratejistleri yoğun kamuoyu araştırmaları yaparak Rus seçmeninin ülkeyi yönetecek kişide hangi özellikleri aradıklarını tespit etmişlerdi. Buna göre Rus seçmenine göre zeka % 60, dürüstlük % 57, politik tecrübe % 49, yönetim tecrübesi % 38, güçlü bir irade % 34 ve kişisel cazibe % 7 oranlarında öneme haizdi (Rutland, 2001:168).

7 tam puan üzerinden yapılan bir diğer araştırmaya göre ise Putin, enerjisi bakımından 6,1; fiziki kuvvet ve iletişim kabiliyeti bakımından 5,9; prensiplerine bağlılık bakımından 5,5; dürüstlük, görünüş ve karizma bakımından 5,4 puan almıştı (Rutland, 2001:168).

Putin'i bu kadar sürede başarıya götüren faktörleri saymak gerekirse, Çeçen direnişçilere karşı yürütülen mücadelede geri adım atmaması ile katı Rus milliyetçiliği perspektifinde direnmesi, Yeltsin'den farklı olarak bu "milliyetçi yaklaşımı", "devletçi anlayış" ile kuvvetlendirmesi, uzun bir dönem yoksulluk ve sefaletin pençesindeki Rus halkında, ülkeye istikrarı yeniden getirebilecek güçlü bir lider imajını uyandırması vardır. Bu faktörlere, ülkedeki Yeltsin döneminde başlatılan medya tekeli de eklenmelidir; ki bu dönemde büyük medya kuruluşlarının tamamı iktidarın denetimindedir (Taşar, 2001:133).

4.1.1 Yapısal Reformların Önündeki Engeller ve Putin'in Stratejisi

Yapısal reformların önündeki engellere bakacak olursak ilki, devletin zayıf ve etkisiz karakteri, sistemin yapısından çok kişilere bağımlı olarak işlemesiydi. İkinci unsur reformların geniş halk kitlelerin yaşamlarına pozitif yansımalarının çok zaman alması, yapısal reformlar ajandasındaki maddelerin çok olmasına rağmen buna ayrılacak zamanın limitli olmasıdır; kaldı ki bu son iki engelin hükümetin çalışmasına dönük eleştirilerde büyük payı vardır (Tompson, 2002:940).

1993 Anayasası'nın verdiği geniş yetkilerden ve arkasındaki halk desteği sayesinde Putin, reformları yürütme konusunda, politik sistemden hemen

hemen hiç muhalefet görmezken, Putin muhalifleri reformların yürürlüğe koyulması evresinde, ellerindeki yetkiler vasıtasıyla engelleme girişimlerinde bulunuyorlardı (Tompson, 2002:947).

Putin, kendi konumunu kuvvetlendirmek, devlet otoritesinin arttırmak ve güçlü işadamlarının devlet kurumları üzerindeki etkisini sınırlamak adına, "düşey güç" diye adlandırdığı bir politika uygulamaktaydı (Tompson, 2002:948).

4.1.2 Putin'in Batı İle Stratejik Ortaklığı ve Dış Politikayı Şekillendiren İç Politikalar

Bruce Buena De Mesquita ve James Lee Ray, yarı-demokratik bir devlet olan Rusya'da yurtiçi menfaat gruplarının dış politika üzerinde etkilerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Ordu, askeri - endüstriyel kompleks, sivil bürokrasi, güvenlik servisleri ve petrol ve gaz lobisi gibi menfaat çevreleri, Putin'in Batı ile "stratejik ortaklık" temelindeki politikalarında önemli yer tutmuşlardır. Putin Rusya'nın dış politikasını 2001 yılında oluştururken, Batı'nın uluslararası hakimiyetinin dengelenmesi perspektifi yerine, Batı ile yakınlaşma ve işbirliği modeli ekseninde bir politikayı benimsemiştir (Bukkvoll, 2003:223).

Yine Buena De 'Mesquita ve James Lee Ray'in analizlerine göre, politikada ana eksene "seçmen", "seçici" ve "kazanan koalisyon" kavramları oturtulmaktadır. Seçmen oy hakkına sahip nüfusu, seçiciler seçim sonucunu etkileme potansiyeline sahip toplum gruplarını, kazanan koalisyon ise, liderin yönetim pozisyonunda kalması için mücadele eden seçici grupları ifade eder. Putin'in dış politikasını üç yurtiçi politika hamlesi etkilemiştir; ilki Batı yanlısı petrol ve gaz lobisinin etkisinde kalması, ikincisi Rus güvenlik servislerinin Batı yanlısı bir değişim sürecine girmesi, ve Putin'i yönetime taşıyan Batı karşıtı kazanan koalisyon gruplarının koalisyonu terk etmeleridir (Bukkvoll, 2003:224).

Putin'in seçimi kazanmasındaki temel aktörler olan kazanan koalisyonu, ordu, askeri endüstriyel kompleks, Rus sivil devlet bürokrasisi, petrol ve gaz lobisi ve güvenlik servisleri idi (Bukkvoll, 2003:225).

Çeçenya konusundaki yaklaşımı ve kendileri tarafından sürekli kontrol altında tutabileceklerini düşünerek Putin'e destek veren ordu, Putin'in politik

karar alma mekanizmalarında hiçbir askere görev vermemesi, Savunma Bakanı olarak eski Rus dış istihbarat ajanı Sergei İvanov'u ataması, mecburi askerlikte düzenlemeler yapan askeri reforma ait yaklaşımı ve ordu mensuplarının kendilerine ödenen maaşlardan memnuniyetsizliği sebepleriyle kazanan koalisyonu terk etmişlerdir (Bukkvoll, 2003:226).

Askeri endüstriyel kompleks (AEK) de, Putin'in dış politikasına, Batı'nın geçmişteki anlayışın aksine, düşman olarak tarif edilmemesi neticesinde yurtiçi savunma siparişlerinin azalması ve Batı ile yakınlaşma neticesinde, Rus hükümetinin silah yarışından imtina etmesi ve geleneksel dış pazarlar olan İran ve Suriye'ye yönelik silah satışının durdurulması yönündeki Batılı baskıya boyun eğilmesi olasılığı ana başlıkları altında muhalefet etmekteydi (Bukkvoll, 2003:227).

Putin, yönetim kademesinin yanı sıra, AEK'nın ihracattan kazanç sağlayan bölümlerini de kontrol altına almak amacıyla, Ekim 2000'de bir tekel oluşturma gayesiyle, Rosvooruzhenie ve Promeksport adlarındaki iki bağımsız şirketi birleştirerek, başına eski gizli servis çalışma arkadaşlarından Belianinov'u getirmiştir (Bukkvoll, 2003:228).

Öte yandan sivil devlet organları tarafından Putin'e verilen kayıtsız şartsız destek, toplum üzerindeki devlet kontrolünün artışı ile daha fazla güce sahip bir merkezi devlet bürokrasisi oluşumunu sağlayarak meyvesini vermiştir (Bukkvoll, 2003:228).

Putin, Ocak 2002'de Aleksei Mukhin tarafından yayınlanan bir listeye göre, en yakın danışmanları olarak on iki kişinin altısını güvenlik servislerinden gelenler arasından seçmiştir. Putin, aynı zamanda, tamamen güvenilebileceği kadrolarla çalışma adına, FSB'nin St. Petersburg kolundan pek çok servis çalışanını Moskova'daki makamlara atamıştır (Bukkvoll, 2003:229).

11 Eylül olaylarını takip eden zaman diliminde, Rus güvenlik servisleri SVR ve FSB'nin yöneticileri, ABD ile sağlam ve derinliğine istihbarat ve Batı ile dostane ilişkiler temelinde, politik işbirliğine gidileceğine dair açıklamalarda bulunmuşlardır ve yeni bir süreci başlatmışlardır. Uluslararası terörizmin sebep olduğu ortak korku, Rus güvenlik servislerinin daha Batıcı bir perspektife kayması sonucunu doğurmuştur (Bukkvoll, 2003:230).

Petrol ve gaz lobisi temsilcileri ise, Batı'ya olan petrol ve gaz ihracını arttırma stratejisi ile, ABD'nin Suudi Arabistan'a olan politik güvensizliğinden yararlanarak, bu ülkenin alternatif tedarikçisi olma planları yapmaktaydılar. Rus arzı ve ABD talebi arasında sağlanan ilk direkt bağlantı, 2002 yılında, ham petrol yüklü ilk Rus süper tankerinin Texas'a yanaşmasıdır. Putin için petrol ve gaz lobisi önemli ve güçlü bir müttefik olsa da, onun kazanan koalisyonunda zaman içinde görülen erime, tamamı ile, onun ulusal menfaatler ve halk yararına davranma eğiliminden kaynaklandığı gözlenmiştir (Bukkvoll, 2003:232).

4.1.3 Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti

Rusya Federasyonunun dış politika konsepti, Rusya'nın dış politika faaliyetlerinin iskeletini oluşturan bir fikirler sistemidir. Buna göre dış politikada önceliğin bireyin, toplum ve devletin menfaatlerini korumak olarak ifade edilmiştir (Tezkan, 2001:224).

Dış Politikada temel hedefler şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Federasyonun toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin muhafazası ve güçlendirilmesi, güvenliğin temini (Tezkan, 2001:224).
- 2) Daha adil, istikrarlı ve demokratik bir dünya düzeni için Birleşmiş Milletler anlaşmasındaki hedef ve prensipler temel alınarak ve devletlerarası ilişkilerde eşitlik ilkesine sadık kalınarak devletlerarası hukukun evrensel normlarına uyularak dünyadaki gelişmelerin etkilenmesi (Tezkan, 2001:224).
- 3) Rusya'nın ilerlemesi, ekonomik olarak kalkınması, hayat standartlarının yükseltilmesi, demokratik reformasyonda başarılı olunması, anayasaya dayalı düzenin güçlendirilmesi ve insan hak ve özgürlüklerinin sağlıklı gelişimi için gerekli şartların sağlanması (Tezkan, 2001:225).
- 4) Komşu devletlerle iyi komşuluk prensibi çerçevesinde, yakın bölgelerdeki ihtilafların giderilmesi yahut önlenmesi çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi (Tezkan, 2001:225).
- 5) Yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlarda, ortak bir menfaat ve uyum anlayışı temelinde, uluslararası ilişkilerin şartlarında

iyileştirmelere sebep olacak ilişkiler ve ittifakların takibinin yapılması (Tezkan, 2001:225).

6) Vatandaşların ve yurtdışındaki soydaşların hak ve menfaatlerinin korunması (Tezkan, 2001:225).

7) Ülkenin uluslararası algılanmasının, Rus halklarının kültürlerinin ve dilinin yaygınlaştırılmasının arttırılması (Tezkan, 2001:225).

Uluslararası ilişkiler ve dünya gelişmeleri analiz edilirken, ABD tarafından ekonomik olarak ve güç dinamikleri kullanılarak tek kutuplu bir dünya düzenine doğru bir kayışın gözlemlendiği vurgulanmakta ve BM Güvenlik Konseyi'nin rolünün gittikçe zayıfladığı belirtilmektedir. Güvenlikle ilgili temel sorunlarda bile, konunun çözümünde etkin Batılı kurumlara üyelikte sınırlamalar getirildiği ifade edilmektedir (Tezkan, 2001:226).

Dünyada Rusya'nın çıkarlarını direkt olarak ilgilendiren eğilimler arasında; dünya ekonomisinin küreselleşmesi; dünya ekonomisi ve politikasında uluslararası kurumların ve sistemlerin (G-8, IMF, Dünya Bankası vb.) artan rollerin kuvvetlenmesi ve milletlerin birbirine bağımlılığının ve uluslararası sistemin daha kolay yönetilebilmesi; Avrupa'da Asya-Pasifik bölgesinde, Afrika'da ve Latin Amerika'da bölgesel bütünleşmenin gelişmesi; ve son olarak da bölgesel güçler arasındaki askeri - siyasi husumetin, ayrılıkçılığın, etnik, milli ve dini fanatizmin artışı sayılmaktadır (Tezkan, 2001:226).

Yine küreselleşme çağında, Rusya'nın hükümdarlığının ve milli ekonomisinin korunmasında kullanılacak siyasi, yasal, dış ekonomik ve diğer tüm vasıtaların etkinliğinin arttırılmasının zaruri olduğu belirtilmiştir (Tezkan, 2001:228).

BM'nin 21. yüzyılda uluslararası ilişkilerin ele alınmasında başlıca merkez olmasının devam etmesi gerekliliği vurgulanırken, BM'nin güçlendirilmesi için; BM Güvenlik Konseyi üyelerinin statüleri dahil "BM Şartı'nın temel ilkelerine tam olarak uyulması; kriz ve ihtilafların önlenmesi ve çözülmesinde, etkin acil müdahalenin sağlanabilmesi için, BM'de rasyonel reformlara gidilmesi; Güvenlik Konseyi'nin etkinliği artırılırken, gelişmekte olan ülkelere Konsey'e üyelik imkanı tanınarak, hem üye sayısının hem de temsili niteliğin çoğaltılması gerektiği belirtilmiştir (Tezkan, 2001:228).

Rusya, uluslararası ilişkilerde güç kullanma pratiğinin oynadığı rolün azalmasından yana olduğunu ifade etmiştir. Bunun için silahların azaltılması ve kısıtlamasında altında imzası bulunan anlaşmalardaki tüm yükümlülöklere uyacağını belirtmiştir (Tezkan, 2001:228).

Yine nükleer silahlar alanındaki stratejik dengenin tesisi için, ABD ile karşılıklı ve diğer nükleer güçlerle de çok taraflı olarak azaltmaya gitmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Kitle tahrip silahlarının ve bunların mekanizmalarının üretiminin ve teknolojisinin yayılmasını önlemede Rusya, diğer devletlerle müşterek belirlediği siyaseti devam ettirme niyetinde ve kararlılığında olduğunu ifade etmiştir (Tezkan, 2001:229).

Stratejik dengenin takviyesi açısından Rusya, bilgi güvenliğinin sağlanmasına özel önem atfetmektedir. Askeri alanda, silahlı kuvvetlerin azaltılması ve sınırlandırılması sürecine iştirak etmektedir; barışı koruma faaliyetlerinin BM Şartı'nın ilkelerine uygun olarak güçlendirilmesi çağrısının yapmaktadır. Bu şartın ihlalinin gayrimeşru olduğunu belirterek, bunun uluslararası ilişkiler sisteminin istikrarını tehdit edici bir unsur olduğunu ifade etmektedir (Tezkan, 2001:229).

Rusya insani yardım kapsamında, BM ya da üye olunan diğer uluslararası örgütler nezaretinde yapılacak operasyonlara katılacağını taahhüt etmektedir. Uluslararası terörizm ile mücadeleyi başlıca dış görevi olarak gören Rusya, uluslararası kuruluşlara ve diğer çok taraflı bir çerçevede uyuşturucu kaçakçılığı ve örgütlü suçlarla mücadelede önemli aktörlerden biri olacağını belirtmektedir (Tezkan, 2001:230).

Ekonomik perspektiften bakıldığında öncelikler ölkede piyasaya yönelik bir ekonomiyi şekillendirmek, dış ekonomik uzmanlığı geliştirici uygun harici şartların temini, dünya ekonomisiyle entegrasyonun yaratacağı risklerin asgariye indirilmesi ve uluslararası ticaret sisteminin teşviki, Rusya'nın yurt dışındaki ticari faaliyetlerini teşvik ederken yabancı pazarlarda Rus menfaatlerinin desteklenmesi, reel sektörde ve öncelikli ekonomik alanlarda yabancı yatırımların kolaylaştırılması olarak sıralanmıştır (Tezkan, 2001:230).

Ekonomiye yönelik birkaç madde ise Rusya'ya ait yurt dışındaki gayrimenkullerin muhafazasının ve azami kullanımının temini, Rusya'nın dış

borçlarının ülkenin imkanları ile orantılı bir seviyeye indirilmesi ve yabancı ülkelere açılmış kredilerin geri ödenmesinin sağlanması, uluslararası mukavele usullerinin geliştirilmesinin düzenlenmesi, tüm ekonomik vasıta ve kaynakları milli menfaatler çerçevesinde kullanmaya hazır hale gelinmesi olarak özetlenmiştir (Tezkan, 2001:231).

İnsan hakları ve uluslararası ilişkiler bağlamında, uluslararası hukuka uyarak tüm dünyadaki insan ve özgürlüklerine saygı gösterilmesini sağlamak, yurt dışındaki Rus vatandaş ve soydaşlarının insan hak ve özgürlüklerini korumak, insani faaliyet alanında uluslararası işbirliğini geliştirmek, insan hakları alanındaki anlaşmalara katılımı artırmak, Rusya Federasyonu'nun mevzuatını Rusya'nın uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu hale getirmek başlıca önceliklerdir (Tezkan, 2001:231).

Dış siyasette, bölgesel öncelikler kapsamında, BDT'ye üye ülkelerle olan iki ve çok taraflı ilişkilerin Rusya'nın milli güvenlik gerekleri ile uyum içinde olmasının temini, Belarus ve Rusya Birliğinin kuvvetlendirilmesi, BDT üyesi ülkelerin içindeki ihtilafların çözümünde müşterek gayret sarf edilmesi, BDT üye ülkeleri arasında siyasi ve askeri işbirliği geliştirilirken, uluslararası terörizm ile mücadele ve güvenlik konularına özel önem atfedilmesi, Hazar Denizi'nin statüsü için bir formül geliştirilmesinin takipçisi olunacağı öne çıkan diğer öncelikler olarak ifade edilmektedir (Tezkan, 2001:232).

Avrupa ülkeleri ile ilişkiler alt başlığında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) geliştirilmesinin Rusya'nın menfaatleri ile paralelliği vurgulanmaktadır; lakin AGİT'in özellikle eski Sovyet Coğrafyası ve Balkanlardaki görev tanımının daraltılması teşebbüslerine bütünüyle karşı olduğu kuvvetle vurgulanmaktadır (Tezkan, 2001:232).

Rusya, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşmasının Avrupa güvenliğinin sağlanmasında etkili bir vasıta olması karakterinin devamı açısından güven artırıcı tedbirlere katılımını ve deniz hareketinin kapsamının teminindeki etkin rolünü taahhüt etmektedir (Tezkan, 2001:233).

Rusya, Avrupa Konseyi'nin faaliyetlerine katılmayı sürdüreceğini belirtirken, Avrupa Birliği'ni başlıca siyasi ve ekonomik ortak olarak gördüğünü deklare etmektedir. AB ile ilişkilerde temel dayanağın 24 Haziran 1994 tarihli Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması olduğu belirtilirken, antlaşmanın tam

kapasite ile işleyememesi eleştirisinde bulunmaktadır. AB ile yaşanan somut problemlerin çözümünde Rusya, 1999'da kabul edilen İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi esaslarının gerekli yasal çerçeveyi belirleyeceğini ifade etmektedir (Tezkan, 2001:233).

NATO ile olan ilişkilerde temel parametrenin yine, 27 Mayıs 1997 tarihli Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Kurucu Antlaşması olacağı belirtilirken ilişkilerin sağlıklı şekilde devamının, yeni üye toprakları üzerinde konvansiyonel silahlı kuvvetlerin ve nükleer silahların ve bunları fırlatma vasıtalarının konuşlandırılması ile ilgili maddelerine NATO'nun uyup uymamasına bağlı olduğu deklare edilmektedir (Tezkan, 2001:233).

Rusya, NATO'nun, BM Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın, Washington Antlaşmasının belirlediği sınırların ötesinde kuvvet kullanılmasını gerektirecek operasyonlara sonuna kadar muhalefet edeceğini açıkça ifade etmektedir (Tezkan, 2001:234).

Batı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin Rus ekonomisinin istikrarı ve büyümesi için önemli bir kaynak olduğu belirtilirken; Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile işbirliğinde beşeri, iktisadi ve kültürel bağların muhafazası ve mevcut krizlerin aşılması bağlamında önemi vurgulanmaktadır (Tezkan, 2001:234).

Ciddi ve temel konulardaki farklı bakış açılarına rağmen, uluslararası durumun düzeltilmesi ve küresel stratejik istikrarın sağlanmasında Rus - Amerikan işbirliğinin vazgeçilmez bir unsur olduğu belirtilmiştir. İşbirliğinin kapsamı, silahsızlanma, silahların kontrolü, kitle imha silahlarının yayılması sorunları ve bölgesel ihtilafların önlenmesi ve çözülmesi olarak çizilmiştir. Ayrıca stratejik nükleer silahların azaltılması ve kısıtlanması sorununun da sadece ABD - Rus aktif diyalogu ile çözülebileceği vurgulanmıştır (Tezkan, 2001:234).

4.1.4 Rusya ABD İlişkileri

Putin'in iktidara geldiği dönemde iki ülke ilişkilerinin gerilmesine yol açan üç temel mesele vardı; bunlar, ABD'nin NATO'nun genişlemesine yönelik planları, nükleer koruma şemsiyesi karşıtı savunma anlaşmasına yanaşmaması ve Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan politikasını eleştirmeseydi. En önemli gerginlik noktalarından biri de, ABD'nin,

uluslararası arenada, diğer devletlerin ve BM'nin itirazlarına aldırmadan salt kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi idi (Hekimoğlu, 2007:230).

11 Eylül 2001 sonrasında, Putin'in ABD'ye uluslararası terörizmle mücadelede destek vereceğini açıklaması, ABD'nin Afganistan operasyonuna muhalefet etmemesi, Orta Asya ülkelerinde yeni Amerikan üstlerinin konuşlandırılmasını desteklemesi, iki ülke arasında gerginliği azaltmıştır. Moskova NATO'nun genişlemesine ve ABD'nin Nükleer Saldırılarına Karşı Savunma Antlaşması'ndan çıkmasına da muhalefet etmemiştir. Buna karşılık ABD'de, Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan politikasına muhalif tutumundan vazgeçmiştir. Böylece, 2001 ve 2002'de yapılan iki ankette Rus halkının, ABD'ye yönelik olumlu görüşte bulunanların oranı %30'dan %40'lara yükselmiştir (Hekimoğlu, 2007:231).

2003 ilkbaharında, ABD'nin terörizmi adres göstererek Irak'a operasyon başlatmasına, BM Güvenlik Konseyi üyelerinden Almanya ve Fransa ile birlikte Rusya Federasyonu da tepki göstermiştir. Bu olayla bozulan ABD - Rusya Federasyonu ilişkileri, 23 Eylül 2003'te, ABD Başkanı Bush ile Putin'in Camp David'deki görüşmesinin akabindeki BM'nin 58. Genel Asamblesi'ndeki konuşmasında V.Putin'in, ABD'nin Rus dış politikasında çok önemli bir yeri olduğunu belirtmesi ile tekrar yumuşama evresine girmiştir (Hekimoğlu, 2007:232).

ABD'nin Rusya ile ilgili geliştirdiği dış politika bu ülkenin yarattığı problemlerin nasıl çözüleceği ekseninde formüle edilmişti; ki ana maddeler ülkenin politik ve ekonomik reformlara nasıl taşınacağı, komşuların Sovyet – tarzı yayılmacı bir politikadan korunması ve Sovyet toplu imha silahlarının ABD ve müttefiklerinin baş düşmanlarının eline geçmesinin nasıl önleneceği ekseninde yapılandırılmıştı. 11 Eylül saldırıları ABD'nin güvenlik politikalarında bir odaklanmayı sağlayabilmesinin yanı sıra, Rusya'nın terör tehdidine karşı sorunun çözümlenmesinde bir aktör olarak denkleme dahil edilmesi sonucunu doğurmuştur. Eski hasım "şeytan imparatorluğu" algılamasından "stratejik bir ortak olarak Rusya" algılamasına doğru çok yol kat edilmiştir (Wallender, 2003:96).

ABD'nin küresel menfaatleri, Rusya'nın demokrasiye geçiş sürecinde desteklenmesini ve enerji arzı bağlamında Merkezi Asya'nın bağımsızlığının

sağlanmasını gerektiriyordu. Bölge için yaratılan vizyona göre, demokratikleşme sağlanmalı, çeşitli etnik ve dini geleneklere toleransın hakim olduğu bir yaklaşım benimsenmeli ve bölge devletleri ekonomilerini, salt doğal kaynaklara bağlı olmaktan çıkarıp çeşitlendirmelilerdi. Kısa zaman içinde ABD ile Rusya ve ABD ile Avrupalı müttefikleri arasında, sadece Irak'a müdahale sebebine bağlanmayacak şekilde, küresel terörizmin kapsamı, kaynakları ve çözümüne ilişkin derin görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Bu anlaşmazlıkların artmasında İran vakası, Körfez coğrafyası ve İsrail ve Filistin'e yönelik Avrupa ve ABD politikaları etkili olmuştur (Wallender, 2003:97).

Rusya ABD İlişkileri Perspektifinden 11 Eylül Sonrasında Avrasya'daki Stratejik Gelişmeler

11 Eylül olaylarının ardından, ABD'nin El Kaide ve Taliban'a savaş ilan etmesi, Rusya'nın Batı ile güvenlik, politik ve ekonomik entegrasyon temelindeki yakınlaşmasını daha da yoğunlaştırdı. ABD'nin güvenlik politikalarını temellendiren "tehlike algılaması" na göre, müdahale sadece Afganistan ile sınırlı kalmayacak ve Hazar bölgesindeki radikal İslami terör unsurlarını da kapsayacaktı; bu da kapsamı itibarı ile 1990'lardaki Rus güvenlik endişeleri ile paralellik göstermekteydi (Wallender, 2003:92).

Putin'in ABD ile yakınlaşması bu dönemde iki temel sorunu gün ışığına çıkarmıştı; ilki Afganistan, Merkezi Asya ve Hazar bölgesindeki bu müdahalelerde kesin başarının sağlanıp sağlanamayacağı, ikincisi ise, Avrasya'da yürütülen terörizme karşı bu kampanyanın iki ülke açısından da milli menfaatler perspektifinden ne kadar daha ortak olarak devam ettirilebileceği hususudur. Bu iki unsur, ABD'nin bu müdahalelerdeki başarısız olma olasılığında, Rusya'nın güvenliğinin tehlikeye girecek olması ve elde edilen tüm ekonomik kazanımların sıfırlanması ihtimalini yaratabileceği için Putin'i endişelendirmekteydi (Wallender, 2003:93).

Rusya'da ekonominin gelişiminin ağırlıklı olarak doğal kaynak ihracatına bağlı oluşu, bu dönem için, ham petrolün varilindeki bir dolarlık değişimin Rus ekonomisine 1,2 milyar dolar mertebesinde bir negatif etki yapmasına sebep olmaktaydı; bu da ana gündemi ekonomi olan Putin'i çok dikkatli adımlar atmaya sevk ediyordu (Wallender, 2003:94).

Rus üretici sektörlerinden küresel rekabet gücüne sahip olanları konvansiyonel silah endüstrisi, nükleer enerji santralleri ve uzay teknolojileri idi. Bu da Rusya'nın dış politikasını Batılı piyasalar ile problemlili Çin, Hindistan ve İran gibi ülkelerle ekonomik işbirliği temelinde yakınlaştırma perspektifinde yürütmeye yönlendiriyordu. Putin'in dış politikası ana ekonomik hedefler olan, Avrupa ve gelişmiş Asya ülkeleri ve ABD ile ticari ortaklıklar sağlanması, ekonomide yabancı sermayeyi ülkeye çekebilecek çeşitlendirmenin başarılması kapsamındaki çabaları içermektedir; ki Çin'e silah satışı ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik de bu arayışların birer tezahürü idiler (Wallender, 2003:95).

4.1.5 Avrasya Coğrafyasındaki Gelişmeler

Merkezi Asya ve Hazar bölgesi coğrafi olarak Avrupa ve Kuzey Amerika gibi karlı ticari piyasalara izole kalmıştır; Rusya, Çin ve Hindistan gibi komşu ülkelerin politik ve ekonomik menfaatleri çerçevesinde ekonomik aktivitelerini sürdürebilmişlerdir. Bu dönemde dillendirilmeye başlanan "Avrasya İpek Yolu" projesi, Karadeniz'den Mongolya'ya kadar bir coğrafyada ulaşımın sağlanması ve küresel entegrasyon bağlamında aynı zamanda jeopolitik bir yaklaşımdır. ABD'nin Avrasya'da şekillenmeye başlayan yeni varlığı, Avrasya'nın bu döneme kadar "kaderi" olan izolasyondan kurtulması anlamında da oldukça önemlidir; bu dönemde bölgenin küresel potansiyelinin böylece ortaya çıkarılması ve keşfedilmesi beklentileri artmıştır (Wallender, 2003:98).

Dört merkezi Asya ülkesi Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın kurmuş olduğu Merkezi Asya Ekonomik Topluluğu (MAET), ekonomik entegrasyonun ilerletilmesi ve gayri-kanuni göçün engellenmesi için Merkezi Asya İşbirliği Organizasyonu(MAİO)'na dönüştürülmüştür. MAİO'ya rakip bir oluşumsa, iki bölgesel büyük güç Rusya ve Çin'i kapsayan Şanghay İşbirliği Organizasyonu' dur (ŞİO). Bir başka çok taraflı organizasyon ise Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova'dan oluşan GUUAM örgütü olmuştur. Bölge için bir başka çok yanlı ve alternatif işbirliği yapısı olarak NATO da burada önemi bakımından belirtilmelidir; lakin "Barış İçin Ortaklık" girişimi, temelinde, çok taraflı bir mekanizma olmaktan ziyade, tek tek

lkeler arasındaki iki taraflı anlaşmalar çerçevesinde şekillenmiştir (Wallender, 2003:99).

Rusya’da Putin’in küresel entegrasyon temelindeki tutumu, bölgede dışlayıcı, jeopolitik rekabete dayalı dengeden, enerji geliştirilmesinden ve ihracattan kar sağlanan birleştirilmiş politikalara evrilmeyi sağlamış; bu da bölgede Rusya’nın daha da pragmatik ve realist bir dış politika izlemesi sonucunu doğurmuştur. Rusya’da enerji sektörü sadece kar etme amacı gütmemiş, doğu ve merkezi Avrupa’da bölge rafinerileri ve boru hatlarına da yatırım yapma politikası gütmüştür (Wallender, 2003:100).

Avrasya’ya yönelik bu dönemdeki algılamalarda öne çıkan bir başka anlayış da “Büyük Oyun” yaklaşımıdır. Buna göre bölgedeki ekonomiye dayalı jeopolitik rekabet, periyodik olarak Rusya ve İngiltere’yi ve Hindistan, Çin, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçleri karşı karşıya getirmektedir; bu güçler bölgede temelde rekabete dayalı ekonomik, politik ve askeri menfaatler peşinde koşmaktadırlar (Wallender, 2003:102).

Bölgesel işbirliği temelinde geliştirilmiş, küreselleşme, ekonomik entegrasyon ve kalkınma odaklı “Avrasya İpekyolu Projesi” sayesinde bölge ülkeleri bir işbirliği perspektifinde kendi refahlarını ve güvenliklerini arttırma yolunda yoğun çaba harcamaktadırlar. Rusya’nın uzun dönemli ekonomik kalkınmaya dayalı perspektifi ve ABD’nin Avrasya’nın istikrarının Amerika’nın menfaatine olduğunu deklare etmesi, hep bu modelin bu dönem için daha fazla rağbet gördüğü tezini kuvvetlendirmektedir (Wallender, 2003:102).

Şanghay İşbirliği Örgütü

Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ), 1996 yılında Şanghay’da yapılan toplantıda, sınır güvenliğinin sağlanması perspektifi ile Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın katılımıyla kurulmuştur. Gözlemci üye statüsündeki Özbekistan’ın katılımıyla da, bölgesel güvenliğin yanı sıra ekonomik işbirliğini amaçlayan bir yapıya kavuşmuştur. 2004 yılı Astana Zirvesi’nde İran, Pakistan, Moğolistan ve Hindistan’a gözlemci statüsü verilmiştir (Oğan, 2007a:57).

Örgütün üye ve gözlemci devletlerden bazılarının nükleer silaha sahip olmaları örgüte “bombalı bir OPEC” yakıştırması yapılması sonucunu

doğurmuştur. Rusya açısından bakıldığında, ŞİÖ'ye bu ülkenin yaklaşımında üç unsur mevcuttur. Birincisi Rusya'nın kendi nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Asya Coğrafyasında, özellikle Özbekistan ve Kırgızistan'da Amerikan askeri üstlerinin bulunması ve bölge devletlerinin ABD yönetimiyle doğrudan ilişki kurabilir hale gelmesinin, Rusya tarafından tehdit olarak algılanmasıdır (Oğan, 2007a:58).

İkinci olarak Rusya, ŞİÖ'yü bölgede Çin ile işbirliği fırsatlarını geliştirebileceği, değerlendirebileceği ve karşılıklı güç dengesini sağlamaya yarayan bir platform olarak görmektedir. ABD'nin, "Yeni Dünya Düzeni" projesi, bu dönemde, Rusya ve Çin'in birbirine yakınlaşması sonucunu doğurmuştur. Üçüncü bir unsur da, Moskova'nın, ŞİÖ'nün, bulunduğu coğrafyadaki artan etkinliği sebebiyle, bunu ABD ve Batılı ülkelere karşı koz olarak kullanabilmesidir (Oğan, 2007a:59).

Çin de Orta Asya devletlerini "Avrasya konteksti" içinde siyasi ve kültürel ortaklar olarak değerlendirmektedir; bölgedeki refah ve istikrar Çin'in de lehine bir durum olarak görülmektedir. Çin'e göre Orta Asya, hem Batıya açılan bir koridor, hem de zengin yeraltı kaynaklarıyla "stratejik değeri yüksek bir ara bölge" olarak tanımlanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde ortaya çıkan yeni komşularıyla Çin, Doğu Türkistan ile olan sorunlarının çözümünde, ŞİÖ'yü bir platform olarak kullanma yolunu seçmiştir. Çin'in ŞİÖ'ye yaklaşımını belirleyen önemli bir diğer faktörü de sınır güvenliğinin tesisi oluşturmaktadır(Oğan, 2007a:60).

Ekonomik büyümesi ve ortaya çıkan enerji bağımlılığıyla Çin, Orta Asya'yı, kendi geleceği açısından stratejik ve hayati öneme haiz bir coğrafya olarak görmektedir. Ayrıca Pekin, Şanghay üye ve gözlemci ülkelerini kendisi açısından geniş bir pazar olarak algılamaktadır. Pekin yönetimi, 11 Eylül akabindeki bu coğrafyadaki ABD askeri aktivitesini, kendisini çevreleme politikasının bir sonucu olarak algılamış; Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki sivil darbeleri de hep bu bağlamda değerlendirmiştir. Çin ŞİÖ'ye, ABD'nin bölgedeki etki alanının sınırlandırmada özel önem atfetmektedir (Oğan, 2007a:61).

Orta Asya cumhuriyetlerinin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yarattığı psikolojik boşluk ve askeri, siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle,

Rusya'ya yaklaşımları, "gönüllü bağımlılık" şeklinde tezahür etmiştir. Lakin 11 Eylül olayları sırasında, tüm Orta Asya cumhuriyetleri ABD yönetiminin tüm isteklerini karşılamışlardır. Böylece radikal İslami terörizmin sonlandırılabilceği hayalini kurarlarken, kendi ülkelerindeki, demokratikleşmeye yönelimde ağırdan alınmasına ve insan hakları ihlallerine yönelik eleştirilerden kurtulma planları yapmışlardır. Bu ülkeler, ABD ile işbirliğinin, Rusya'nın bölgede kurduğu etkinliğinin, kendi egemenlik sınırlarına tecavüzü kapsayacak şekilde yapılandırılmasının önüne geçebileceği kanaatini taşımaktaydılar (Oğan, 2007a:62).

Orta Asya Cumhuriyetleri dış politikalarını üç temel üzerinde inşa etmişlerdir. Birincisi, ABD, Çin, Rusya ve İran gibi etkin ve güçlü ülkelerle siyasi ve güvenlik anlamında bir denge politikasının izlenmesidir. İkinci olarak, bölgedeki örgütlenmelerle karşılıklı bağımlılığın artırılması planlanmıştır. Üçüncüsü olarak ise, dış politikalarının iç politikalarının bir sonucu olarak şekillendirmeleridir. ŞİÖ, tüm bu cumhuriyetlere yukarıda saydığımız konularda hareket kabiliyeti sağlamaktadır; Pekin ve Moskova'nın, bu ülke liderlerine demokratikleşme ve insan hakları konularında eleştiri yöneltmemeleri de memnuniyetle karşılanmaktadır (Oğan, 2007a:62).

Bölge devletleri, ŞİÖ'yü Çin ile diyalog sağlayabilecek bir platform olarak görmekteyken, Rusya, bu ilişkinin kendi kontrolü dahilinde gelişmesi stratejisini gütmüştür. ABD'nin Afganistan harekatı kapsamında bölgeye askeri müdahalesi güç dengelerinde önemli bir değişim yaratmıştır. Bu coğrafyadaki güç mücadelesi iki kutuplu bir hal almış; bir kutupta ABD'nin, diğer kutupta Rusya ve Çin liderliğindeki ŞİÖ'nün bulunduğu bir yapı ortaya çıkmıştır (Oğan, 2007a:63).

Örgütün, 2005 yılındaki Astana Zirvesi'nde alınan, bölgedeki ABD askeri üslerinin boşaltılması kararı sonrasında "Batı karşıtı bir blok" yapılanmasının amaçlandığı yorumları yapılmıştır. Gözlemci üye statüsündeki İran'ın tam üyelik girişimleri tam da bu tartışmaları alevlendirmiştir. Öte yandan, daimi tarafsızlık statüsü belirlemiş olan Türkmenistan'a da, Rusya ve Çin'in örgüte üye olması için uyguladıkları baskı da örgütün niyetleri hakkında ipuçları vermektedir (Oğan, 2007b).

Tüm bu yapılanmaya karşın, Rusya ve Çin kendi aralarında bir rekabet içinde bulunmaktadırlar. Çin'in, ŞİÖ Bankası'nın kurulması ve ŞİÖ Enerji Kulübü oluşturulması, ayrıca ŞİÖ coğrafyasında OPEC benzeri bir örgütün kurulması fikirlerine Rusya, enerji alanında tüm dünyada kendi hegemonyasını kurma stratejisi doğrultusunda karşı çıkmaktadır. Rusya ve Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına sahip olma rekabeti, Rusya'nın, Çin'in etkisini sınırlamak adına, ekonomi alanında Avrasya Ekonomik Kalkınma Örgütü ve güvenlik alanında da Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün işlevlerini daha etkin hale getirme çabalarını sergilemesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, ŞİÖ'nün asil ve gözlemci statüsündeki üyelerine bakıldığında, örgütün yarısının ABD'nin kara listeye aldığı ülkelerden oluştuğu yorumları yapılmaktadır. Batı tarafından totaliter rejimle yönetildiği ifade edilen Beyaz Rusya'nın da örgüte gözlemci statüsü ile katılımı planları, örgütün amaçları hakkında şüpheli yaklaşımları beraberinde getirmektedir (Kamalov, 2007).

Rusya, 2008 yılı ŞİÖ Duşanbe Zirvesi'nden önce, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesi ve Rusya'nın Gürcistan'a karşı müdahalesi neticesinde, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsız statüsünün tanınması için örgüt üyesi devletler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Orta Asya Cumhuriyetleri herhangi bir tanıma yönünde politika sergilememelerine rağmen, bu durumun Gürcistan Devlet Başkanı'nın hatasından kaynaklandığı temelinde ortak bir görüş bildirmişler, ve Rusya'nın müdahalesini desteklemişlerdir. Bu durum Rusya'nın Gürcistan'a verdiği bir ders olarak algılanmış ve bölgedeki eski Sovyet Orta Asya cumhuriyetlerinin, ekonomik ve siyasi anlamda Batı ile iyi ilişkiler yürütüp, Rusya'yı hepten denklem dışına çıkartamayacağı anlaşılmıştır (Oğan, 2008).

4.1.6 Rusya'nın Avrupa'ya Yönelik Yaklaşımı

Avrupa'nın Kalbi Almanya

Dugin'e göre Almanya, Avrupa'nın en kıtasal devletidir ve onun jeopolitik menfaatleri, her zaman Batı'nın Atlantikçi yönelişinin tersine olmuştur. Aslında Almanya, Büyük Roma İmparatorluğu'nun Avrupa'daki son üyesidir; ki bu İmparatorluk Batı ve Orta Avrupa'yı "Büyük Alan" diye tabir edilen tek bir jeopolitik coğrafyada birleştirmiştir. Bugünkü Avrupa İmparatorluğu

düşüncesi Almanya ve onun nüfuzuna giren ülkeleri ilgilendirmektedir ki ancak bu yapılanma anti - tek dünyacı jeopolitik bir ittifak halini olabilecek potansiyelde görünmektedir (Dugin, 2003:252).

Rusya'nın "yakın çevre" sindeki batı ülkelerinin Avrupa İmparatorluğu'na katılımı Dugin tarafından da mümkün görülmüştür; lakin bu bölgelerin kültürel olarak Orta Avrupa'dan ziyade Doğu ile daha fazla bağlantılı olduğu dillendirilmiştir (Dugin, 2003:254).

Dugin'e göre bazı yakın çevre ülkeleri, Alman nüfusunda Orta Avrupa'ya ve de Rusya nüfuzu altındaki Avrasya'ya uzak durarak, kaderlerini kendileri bir "tampon kordonu" içinde örgütleyen Atlantikçi (ABD, İngiltere) hegemonyanın köleleri haline gelmektedirler (Dugin, 2003:257).

Putin ve Almanya

Hiçbir ülke Rusya'daki 1990'lı yıllardaki reform siyasetini Almanya kadar desteklememiştir, ve hiç bir millet Almanlar kadar Rusya'da ticari şirket temsilcilikleri açmamıştır. Rusya'nın demokratik çizgiden ayrıldığı dönemde dahi, Almanya'nın anlayışlı tutumunu hiçbir zaman değiştirmemiştir. Ne Çeçenistan Savaşı, ne plütonyum kaçakçılığı, ne de 2. Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan kaçırılan kültürel mirasların geri verilmemesi gibi gelişmeler, bu dostluğa zarar verememiştir. Özellikle doğalgaz üretimi ve ihracı, ve uluslararası kriminal suçlarla mücadele konularındaki işbirliği kesintisiz sürmüştür (Taşar, 2001:145).

Putin, Rusya'da devlet başkanlığı koltuğuna oturduğunda, güvenlik servisi geçmişi sayesinde, Federal Almanya'nın siyasi durumunu çok iyi bilmekteydi ve Alman siyasi elitleri hakkında detaylı bilgiye sahipti. Putin liberal Amerikan pazar ekonomisinden çok, "Alman Sosyal Pazar Ekonomisi Modeli"ni benimsemiş bir liderdi. Putin'in çevresi de Alman kökenli danışmanlarla kuşatılmıştı ki; bunlar Ekonomi Bakanı German Gref, Ulaştırma Bakanı Sergey Frank, İletişim Bakanı Leonid Reimann, Adalet Bakanı Yardımcısı Eduard Renov ve danışmanlardan Maksim Meier ile Evgen Gentmacher'dir. FSB'nin ikinci adamı Vladamir Leopoldoviç Schulz'un da Alman kökenli olduğunu da burada hatırlatmada fayda vardır (Taşar, 2001:146).

Rusya'nın, Avrupa ile ilişkilerinin önemli bir kısmını AGİT, Avrupa Konseyi, AB ve NATO gibi uluslararası örgütlerle olan ilişkileri oluşturmaktadır (Hekimoğlu, 2007:213).

Bu örgütlerden AGİT'in, siyasi ve ekonomik yaklaşım yerine hümanist yaklaşımı benimsemesi ve faaliyetlerinin çoğunun coğrafi olarak iki bölgede (Post - Sovyet ve Post - Yugoslavya) yoğunlaşması sebebiyle, rolünün zayıfladığı gözlenmektedir. Rusya, 8 Ocak 2001'de, AGİT'in faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla "AGİT için Gündem Listesi" ve "Daimi Kurul ve Ona Bağlı Kuruluşların İşlerini Geliştirmeye Rusya'nın Bakışı" adlı iki önerge sunmuştur (Hekimoğlu, 2007:294).

Rusya'nın 1996 senesinde tam üyesi olduğu bir diğer uluslararası kuruluş da Avrupa Konseyi'dir; amacı Avrupa'nın birliğini sağlayarak kıtada hukuk gücünün artırılmasıdır. Rusya konsey vasıtasıyla spor, eğitim ve çevrenin korunması gibi sosyal, kültürel büyük Avrupa projelerine katılabilmektedir. Rusya, konseydeki üyeliğini, Letonya ve Estonya'da yaşamakta olan Rus nüfusunun Avrupa Standartlarında korunmasında aktif olarak kullanmaktadır (Hekimoğlu, 2007:214).

Avrupa Konseyi ile Rusya arasında gerilime sebep olan Çeçenistan meselesi, 11 Eylül olaylarının ertesinde gündemden düşmüştür. Lakin Rusya yönetiminin son dönemlerdeki anti - demokratik pratikleri Konsey'in yoğun eleştirisini almaktadır (Hekimoğlu, 2007:215).

Avrupa Birliği ile Rusya ilişkilerinin gelişmesinin temeli 1994 yılındaki "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması"na dayanmaktadır. Rusya'nın dış politika konsepti, ülkenin dünya siyaseti ve ekonomisine entegrasyonu üzerine inşa edildiğinden, AB ile ilişkiler, Rusya'daki yeni siyasi - ekonomik düzeyin demokratikleşmesine, hukuk devletinin inşasına ve pazar ekonomisine geçişte katkıda bulunmaktadır. AB ülkeleri de, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma sürecindeki başlıca destekçileri olmuşlardır (Hekimoğlu, 2007:215).

30 Ekim 2000'de Paris'te AB ile Rusya Federasyonu arasındaki zirvede, Avrupa'da güvenlik ve siyasette işbirliği ve diyalogun gelişmesinde ortak deklarasyon kabul edilmiştir. AB'nin Aralık 2000'de Nice'te gerçekleşen zirvesinde de, Rusya Federasyonu'nun Birlik tarafından gerçekleştirilecek

tatbikatlara katılabileceği kararı alınırken güvenlik ve savunma alanlarında özel danışma kurulunun kurulması onaylanmıştır (Hekimoğlu, 2007:216).

29 Mayıs 2002 tarihli Moskova zirvesinde, savunma ve güvenlik alanında işbirliği tekrar gündeme getirilirken, siyasi alanda ilişkilerin muhteviyatı Rusya Federasyon Başkanı'nın Savunma, İçişleri ve Adalet Bakanları'nın Katılımı ile yeni kuruluş birimleri oluşturmak, faal siyasi danışmanlıkta bulunmak, uluslararası terörizme karşı izlenecek siyasette BM, AGİT ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği olarak özetlenebilir (Hekimoğlu, 2007:216).

Avrupa ülkeleri, Rusya'nın ticari ve yatırım ortakları olduğu gibi, Avrupa kıta olarak da, dünyanın en önemli kültür coğrafyalarından biridir. Ve Rusya da yüzyıllardır bu kültür merkezine ulaşmayı hedeflemiştir. Rusya Avrupa'ya entegrasyonu hedeflerken söylemi her zaman için ortak "Avrupa Evi"nin içinde, diğer devletlerle eşit haklar temelinde bir birliktelik olmuştur. AB Doğu'ya doğru hızla genişlerken, bu aslında Doğu'nun Batı'ya yaklaşması halini alan bir süreçte doğru evrilmektir (Hekimoğlu, 2007:217).

Rusya'nın dış ticaretinin % 35'ini Avrupa ülkeleri teşkil etmektedir; 2001 verilerine göre ticaret hacmi 82 milyar Euro mertebesinde. AB ihtiyaç duyduğu doğalgazın % 41'ini, Petrolün % 21'ini Rusya'dan ithal etmektedir. Rusya, Avrupa'da Rus insanının ve ürünlerinin devletler arasında serbest dolaşımının sağlanmasını talep etmektedir (Hekimoğlu, 2007:217).

Rusya, AB ülkelerine enerji yakıtları taşımacılığının baş aktörlüğünü üstlenirken, karşılığında AB de Rusya'ya yatırım yapacaktır. Rusya AB ile önceliği hep ekonomik ilişkilere vermiş iken, 1997 sonu itibari ile aradaki siyasi diyalog da pozitif gelişim göstermiştir. AB'nin Rusya'dan talepleri; nükleer potansiyelin düşürülmesi, yatırım ve bankacılık yasalarının hazırlanmasının hızlandırılması, adalet ve yargının demokratik sınırlar içersinde işler hale getirilmesidir (Hekimoğlu, 2007:218).

Rusya'nın AB politikalarına eleştirileri ise, ekonomik tartışmaların siyasileştirilmesi, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne giriş sürecinin çok uzaması, AB'nin genişlemesinde Rusya'nın düşüncelerinden yararlanılmaması, nükleer araç gereçlerin sınırlandırılması ve Kaliningrad meselesi olmaktadır (Hekimoğlu, 2007:218).

11 Kasım 2002’de Brüksel’de Putin başkanlığında toplanan AB - Rusya Federasyonu zirvesi ilişkilerin gelişiminde çok önemli olmuştur. Zirve öncesi, AB Bakanlar Kurulu, Avrupa Komisyonu’nun Rusya’yı pazar ekonomisine sahip ülke olarak kabul edilmesi kararını onaylamıştır (Hekimoğlu, 2007:218).

Zirvede Kaliningrad sorununa çözüm bulunmuş, Rus vatandaşlarının AB ülkelerindeki vizesiz dolaşımı için yapılan çalışmalara destek vurgulanmış ve büyük enerji projelerine devlet desteği sağlanacağına dair fikir birliğine varılmıştır (Hekimoğlu, 2007:219).

2003 yılında yapılan görüşmelerde siyasi, dış güvenlik, bilim, araştırma, eğitim ve kültür, ekonomik alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi konusu görüşülmüştür. 2003 Kasım’ındaki Roma Zirvesinde de “Ortak Avrupa Ekonomik Sahası” oluşturma konsepti onaylanmıştır. Ayrıca yine bu zirvede “Dış Güvenlik Ortak Avrupa Sahası”nın oluşturulması girişimlerine başlanmıştır. Bunun ilk uygulaması Bosna Hersek’teki AB’nin polis birimlerine Rusya’nın katılımı şeklinde olmuştur (Hekimoğlu, 2007:219).

Rusya ile Avrupa ilişkileri temelinde Rus toplumunda iki değişik görüş mevcuttur. İlk grup Batı karşıtı üstün Slav ırkı yaklaşımını benimserken, ikinci grup ülkenin gelişimi için uluslararası işbirliğinin ve Batı ülkeleriyle ilişkilerin ilerletilmesini benimsemektedirler. İkinci grup 2000’ler itibari ile toplumsal üstünlüğü kaybetmiş gözükmemektedir (Hekimoğlu, 2007:220).

Birçok Avrupa ülkesi, Rusya’nın sağlıklı bir ekonomiye kavuşmasından ve Batı ile yakınlaşmasından duydukları memnuniyeti ifade ederlerken, Batı Avrupa’ya petrol ve gaz ihraç eden bir ülkenin bulunmasını mutlulukla karşılamaktaydılar. Berlin ve Paris, Moskova’nın, ABD’nin Irak’a yönelik müdahalesine karşı çıkmasını çok olumlu karşıladılar; Tony Blair, Gerhard Schröder, Jaques Chirac ve Silvio Berlusconi Putin’e oldukça sempati ile yaklaşılmaktaydılar. Doğu Avrupa’da ise, özellikle Kaliningrad Bölgesi’nde, ekonomik felaket bölgesi, mafya merkezi ve Rusya’nın askeri üssü olması sebebiyle, Putin’e bakış oldukça farklıydı (Kamalov, 2004:153).

Bu bölgenin komşusu, Rusya’nın yakın yurtdışı olarak kabul ettiği Beyaz Rusya ve Moldova’da da hayat şartları, Rusya’nın bu dönem politikaları sebebiyle oldukça kötüye gitmiştir. Doğu Avrupa hükümetleri ve halkı için

Putin'in milliyetçi "Rodine Partisi" ve "ırkçı Jirinovski"yi destekleyen eski bir KGB ajanından başka bir değeri yoktur. Bu görüş farklılığı bu dönemde Doğu ve Batı olmak üzere iki Avrupa arasına set çekmiştir (Kamalov, 2004:153). Moskova 2004 Mayıs'ında AB'ye üye olan Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin bağımsızlığını istemeyerek de olsa kabul etmiştir. Moskova ayrıca Putin döneminde, Letonya'daki Rus lobisini gözetmek adına bu ülkeyle bir soğuk savaş sürdürmüştür. Yine, Polonya eski Dışişleri Bakanı Onyskiewitz, Pridnestrovy'e'nin Rus işgali altında olduğunu açıklamıştır. Fakir Beyaz Rusya ise bu dönemde bir dikta rejimi ile yönetilmekte ve kaderinin tamamen Rus petrol ve gazına bağımlı olduğunu düşünmektedir. Irak konusunda, Fransa ve Almanya'nın diğer AB ülkelerine haber vermeden işbirliğine gitmesi birlik içinde tepki toplarken, Berlusconi'nin dönem başkanlığındaki AB'nin bu dönemdeki Putin politikalarını savunması Doğu Avrupa ülkelerini çileden çıkarmıştır. Ayrıca Moskova yine, tek taraflı olarak, AB ile yapılan serbest ticaret anlaşmasının, AB'nin yeni üyeleri için geçerli olmayacağını açıklamıştır. Bu ülkeler AB'ye girdikleri için Rusya tarafından cezalandırıldıklarını ifade etmişlerdir (Kamalov, 2004:154).

4.1.7 NATO – Rusya İlişkileri

11 Eylül olayları sonrasında, Rusya'nın NATO'ya karşı olan yaklaşımı önemli bir değişime sahne oldu; bunun temelinde Rusya'nın Batılı kurum ve güçler ile olan ilişkilerinde uzun ömürlü, stratejik bir yaklaşıma doğru kayılmasının etkisi büyüktür. Sovyetlerin yurtdışı imparatorluğunun çöküşü, Avrupa'daki kolonyal varlıkların komünizmden kurtularak bağımsızlıklarını bir bir ilan etmeleri, Almanya'nın tekrar tek devlet haline gelmesi, Yugoslavya'nın pek çok küçük devletlere bölünme süreci hep, bütün Avrupa devletlerinin bu oluşumda bulanmayı isteyecekleri, Avrasya ve tüm Kuzey Atlantik coğrafyasını kapsayacak yeni bir güvenlik sistemine dönüş çabasının nedenleri olmuştur (Hunter, 2003:28).

NATO toplamda, ABD'yi bir Avrupa gücü olarak görmek, NATO'nun onurlu geçmişini ve komuta yapısını koruyarak Avrupa Birliği ile bütünleşerek "Avrupa Sivil Alanı"nın oluşturulması, merkezi Avrupa devletlerinin kendilerini tümünden Batı'da konumlandırımları, Rusya'ya Batı ile müttefiklik temelinde geliştirilecek yetmiş yıllık izolasyonu sona erdirici bir politika

kılavuzluğunda el uzatma, Avrupa içinde Bosna ve Kosova'da görüldüğü gibi anlaşmazlıklara son verme temelinde beş önerme kapsamında kurulmuştur (Hunter, 2003:29).

1997 yılında Avrupa devletlerinin yeni ülkeleri NATO'ya alma sözlerini tutma yükümlülükleri sonucunda "Barış İçin Ortaklık" (BİO) yaratılmış oldu ve bunun paralelinde bir de Avro – Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) kuruldu ve Rusya ile de NATO – Rusya Daimi Birleşik Konseyi (DBK) yapılandırıldı. NATO'nun yönettiği ilk iki askeri kampanya da, Bosna'daki savaşı durdurma ve Sırbistan'ın Kosova'da Arnavut çoğunluğa karşı giriştiği "etnik temizliği" sona erdirmeye yönelik müdahalelerdir (Hunter, 2003:29).

Bu dönemde Rusya bir düşman bölgesi olarak düşünülürken, yenik bir düşman olarak değil, "Avrupa Sivil Alanı"nın kapsamında, emperyal güç fizyolojisinden sıyrılmış bir ülke olarak hafızalarda yeni konumunu almıştı (Hunter, 2003:30).

Batı'nın demokratik kapitalizm temelli ideolojisi, gelecekte tüm toplumların refah içinde yaşayacağı felsefesiyle, totaliter yönetim anlayışının yerini almış görüntüsü vermekteydi (Hunter, 2003:30).

Bu olumlu gidişin devamı için bir Avrupa yeniden yapılandırma pratiği olan Marshall Planı'nın, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin yapılandırılması (daha sonradan Avrupa Birliği adını almıştır) ardı ardına yapılmış bilinçli hamlelerdi. Almanya'nın birleşmesinin de kısmen iki eski düşman Fransa ve Almanya'nın uzlaşması ve kısmense AB ve NATO gibi kurumsal entegrasyonun iki büyük motorunun devamlılığının sağlanmasından kaynaklandığı genel kabuldür (Hunter, 2003:31).

4.1.8 NATO İle İlişkilerde "11 Eylül Etkisi"

11 Eylül olaylarının bir gün sonrasında NATO herhangi bir üyesine silahlı saldırıda bulunulması neticesinde, ittifak üyelerinin toplu karşılık vermesini içeren Washington Anlaşması'nın beşinci maddesini tarihinde ilk kez yürürlüğe koydu. Putin, terörist saldırılara anında reaksiyon gösterdi ve ABD Başkanı'nı arayan ilk lider oldu; ABD'ye saldıran teröristlerin bulunmasında ve onlara verilecek cezada yardım teklifinde bulundu. Ayrıca Putin, eski SSCB coğrafyasında yer alan Amerikan üslerinin bu amaçla kullanılmasını da kayıtsız şartsız onayladı (Hunter, 2003:39).

Buna ek olarak ABD'ye istihbarat desteği de verileceği, ABD'nin Afganistan'daki faaliyetlerine de hiçbir şekilde muhalefet edilmeyeceği belirtilirken, ABD ile stratejik bir ortaklığın da geliştirileceği dillendirilmiştir (Hunter, 2003:39).

Putin'in geliştirdiği küresel perspektifin amacı, ABD ve AB'ye yönelik oluşturulan politikaların salt bir menfaate ve pazarlığa dönük bir araç olarak değil, Rusya'nın Batı Medeniyeti'nin bir parçası haline gelmesini sağlayacak fırsatların ülke menfaatleri doğrultusunda kullanılması idi. NATO ile sıkı bir işbirliği arayışına girilmesi de, Batı'nın Rusya'ya olan vaatlerinin ve ülkenin bu entegrasyona yönelik hedeflerinin korunması gayesini gütmekteydi. İlk olarak Rusya ve NATO müttefikleri, DBK'nın yapısında değişiklikte karar kılarak, Rusya'yı NATO'nun müttefik devletleri ile tamamı ile eşit bir statüye yükseltmişlerdir (Hunter, 2003:41).

DBK'nın eski statüsü, konseyin "19 + 1", yani 19 NATO müttefik ve Rusya Federasyonu'ndan oluşmakta iken, göreceli olarak 20 daimi üyeye sahip olacak şekilde, konsensüsün sağlanması ile değiştirilmiş oluyordu (Hunter, 2003:42).

Üye devletlerin bazıları, kıtada balistik füze sistemi, terörizmi önleme harekatı, karşı yayılma gibi meselelerde Rusya'nın çok etkili olma potansiyeline itiraz ettilerse de, ABD Rusya'ya bu konuda tam destek vererek Rusya'nın görüşülen bazı maddelerin gündem dışı tutma yetkisine sahip olmasını da uygun görmüştür. NATO bu yeni statüye, 20 ülkeli toplantılarda, her bir üyeye herhangi bir maddenin görüşülmesinde "veto" hakkı, ve daha küçük müttefiklerin yararına olacak şekilde de, herhangi bir konuyu gündemden kaldırma yetkilerini vererek dengeleme amacını gütmüştür (Hunter, 2003:43).

Yeni "NATO – Rusya Konseyi" 28 Mayıs 2002'de, Roma'da düzenlenen zirvede tasdik edilerek başlamıştır. NATO – Rusya Konseyi, Kasım 2002'de, dışişleri bakanları seviyesinde, içlerinde eski SSCB yönetimi altında bulunan üç ülkenin de bulunduğu, yedi üyenin daha katılımıyla toplandı. Zirve sonunda devlet ve hükümet başkanları bir deklarasyon yayınladı. Deklarasyonda şöyle denilmekteydi:

"NATO üye ülkeleri ve Rusya ortak menfaatler çerçevesinde eşit ortaklardır. NATO – Rusya Konseyi, danışmanlık, konsensüs sağlama, işbirliği ve Avro – Atlantik bölgesinde NATO'nun üye devletleri ve Rusya arasında geniş perspektifte, güvenlik konularına dair ortak karar alma mekanizmasının işlemlerini sağlayacaktır" (Hunter, 2003:44).

DBK'nın yerine başka bir yapı konularak, aktivite alanları toptan ayrılmaktaydı:

NATO - Rusya Konseyi, NATO - Rusya Daimi Birleşik Konseyi'nin yerini alacak, Kurucu Anlaşma'nın 3. Bölümünde belirtildiği gibi karşılıklı menfaate sahip olunan tüm alanlara odaklanacaktır; bunun içinde diğer alanların da iki karşılıklı antlaşma ile dahil edilmesi de vardır. NATO üye devletleri ve Rusya, yayılmacı - tutum engelleme, terörizme karşı yürütülen mücadele, kriz yönetimi, silah kontrolü ve güven - inşa etme önlemleri, füze savunma, denizde arama ve kurtarma, ordu - orduya işbirliği ve sivil acil durumları konularında işbirliğini yoğunlaştıracaklarıdır (Hunter, 2003:45).

Varşova'daki Eylül 2002'de düzenlenen NATO savunma bakanları ve Rus mübadilleri toplantısında NATO savunma bakanlarının, şimdi geleneksel bir hal almış, geri adım atma girişimine sahne oldu. Bu gelişme NATO genel sekreteri tarafından seslendirildi:

"..Birleşmiş kavramlı bir bütünleşik NATO - Rusya barışı - sürdürücü operasyonlar düzenleme kararına vardık.. NATO ve Rusya, şu içinde bulunduğumuz anda, Rusya'da ortak sivil acil durum hazırlıklılık egzersizi yürütmektedirler.. Terörizme karşı yürütülen kampanyada, bu 'yirmi' gücü, omuz omuza kararlılıklarını göstermektedirler." (Hunter, 2003:46).

Prag Zirvesi'nin akabinde, ABD Başkanı W. Bush'un St. Petersburg'da Putin'i ziyareti sırasında Putin, NATO'nun yeni statüsünü kast ederek; *"En azından "20 Grubu" içinde, karşılıklı etkileşim halindeyiz ve gerçekten işbirliğimiz çok iyi bir yolda, çok güzel bir yolda devam etmektedir"*, demiştir (Hunter,2003).

NATO genişlemesini devam ettirmiş, 2 Nisan 2004'de yedi yeni ülkeyi daha üyeliğe kabul etmiştir; bu ülkeler eski Sovyet Cumhuriyetleri olan Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'dır (Hekimoğlu, 2007:224).

Doğu Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin, NATO ve AB eksenindeki entegrasyonu, Rusya Federasyonu'nun muhalefetine neden olmaktadır. Rusya, Gorbaçov döneminde "Ortak Avrupa Evi" vizyonu kapsamında Doğu Avrupa'nın özgürleşme sürecine destek vermiş, silah indirimlerine gitmiş ve emperyal yaklaşımından vazgeçmiştir (Hekimoğlu, 2007:224).

Bu sebeple, Rus akademisyen Torkunov, Rusya Federasyonu'nun Batı ile ilişkilerini değerlendirirken Gorbaçov'un başlattığı devreyi Batı/ABD ile yaşanan "Romantik Devre" olarak adlandırılmıştır (Hekimoğlu, 2007:225).

2002 Mayıs'ındaki NATO zirvesinde "NATO ile Rusya ilişkilerindeki Yeni Yön Deklarasyonu"na göre Rusya Federasyonu bazı konularda, NATO'nun tüm haklara sahip ortağı olarak belirtilmesine rağmen, bu sadece formalitede kalmış bir durum halini almıştır (Hekimoğlu, 2007:225).

4.1.9 Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Küreselleşme, ulus altı toplumlara, politik ve kültürel entegrasyon süreci vasıtasıyla, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmalarına imkan tanıyan bir karaktere sahiptir. Nüfus, coğrafi büyüklük ve ordu gücü gibi geleneksel özellikler, küreselleşme sürecinde oldukça etkilidirler (Perovic, 2004:349).

Avrupa'da alevlenen "bölgeselleşme" tartışması, devletlerin temelde birleşerek daha büyük toplumlar haline gelmelerini sağlamıştır (Perovic, 2004:350).

Şimdiye kadar elde edilen veriler, bölgesel elitlerin, kendi politika kararlarını kendileri verme ve doğal kaynaklarını kendileri kontrol etme hususlarında yoğun çaba harcadıklarını göstermiştir (Perovic, 2004:350).

Rusya'daki küreselleşme süreci, sosyoekonomik ayrışma sebebiyle, dünyadaki en istikrarsız örneklerden birisi olmuştur. Merkez, yüksek ekonomik potansiyele sahip ya da jeo - stratejik öneme haiz bölgelere tercihli bir tutum gösterme stratejisi yürütmüştür. Bu da, bölgesel eşitsizlikleri körüklese ve homojen ekonomik ve yasal çerçeve oluşturma çabalarına sekte vursa da, bazı bölgelerin satın alınması sonucunu doğurmuştur. Bu da bu tehlikeli geçiş döneminde ülkenin birliğinin korunmasında oldukça etkili olmuştur (Perovic, 2004:352).

4.2 Putin Dönemi Ekonomik Gelişmeleri

4.2.1 Ekonominin Gelişimi

Rusya'nın 1998 yılında yaşadığı finansal çöküş hem Rusya içinde hem de Batı'da yapısal reformların yapılmamış olmasına bağlandı. Bu reformlar arasında en önemlileri, şirket yapısı temelinde yönetim, vergi, yargı, bankacılık, monopoller, arazi mülkiyeti, konut edinme ve belediyelere verilen sübvansiyonlar ile iflas reformlarına yönelik olanlardı (Tompson, 2002:933).

Yine bu dönemde ücret politikalarının Federal Enerji Komisyonu (ETO) tarafından belirlenmesine karar verilmiştir; ki hükümet enflasyonu düşük tutma perspektifiyle kurumun pek çok kararını geri çevirmek zorunda kalmıştır (Tompson, 2002:945).

Yine bu dönemde yapılan, elektrik yeniden yapılandırılması, demiryolları, kamu hizmet kuruluşları ve emekli maaş reformları bizzat Putin tarafından çeşitli özel komisyona havale edilmiştir (Tompson, 2002:950).

Rusya Federasyonu'nun günümüzdeki ekonomik durumu, istenilen seviyede değildir. Sovyet rejiminin son yıllarında ülkenin lokomotif sektörlerinin rasyonel çalışmaması, devlet planlarındaki gerçekdışı değerlendirmeler, nükleer silahlanmaya çok fazla harcama yapılması bu sonucu doğurmuştur (Hekimoğlu, 2007:116).

Ekonominin zayıflığındaki bir başka etken geçiş dönemi reformlarının yanlış şekilde uygulanmasıdır. 1998 krizinin, Rus Ekonomisi üstünde, yerli mal üretiminin artması neticesindeki milli gelirin % 17 oranında yükselmesi gibi pozitif bir etkisi olmuştur. 1999 yılındaki ekonomik gelişmenin diğer bir sebebi de petrol fiyatlarının yükselmesidir; petrol ve enerji sektörü gelirleri devlet bütçesi gelirlerinin iki katına çıkmıştır (Hekimoğlu, 2007:117).

İşgücü anlamında da bu dönemde tüm Rusya'da eğitim standartları çok yüksek olmasına rağmen çok düşük ücretli sadece 73 milyon kadar işçi bulunmaktadır. 1998 yılındaki vergi ve gümrük gelirleri, milli gelirin yalnızca % 8.8 'ini oluşturmaktaydı; 1999 yılındaki daha iyi uygulamalar neticesinde bu oran % 10 'a yükselmiştir (Hekimoğlu, 2007:117).

Putin döneminde yapılan iç reformlar sayesinde ekonomi ilerleme kaydetmiş, hükümet dış borç alma zorunda kalmıştır; 2003 Kasım'ında da

“Mood’s Ajansı” Rusya’yı ilk kez yatırım yapabilecek ülkeler arasında göstermiştir (Hekimoğlu, 2007:118).

Rusya’daki ticari elit Rus dış politikacılarına etkisi olan bir gruptur ve Rusya’nın Batı Avrupa Ekonomisine entegrasyonu desteklenmektedir. Bazı sektörler ekonomik, siyasi ya da salt üretilen ürün kalitesi nedenleriyle Avrupa pazarına girememekte ve Asya Pazarlarına yönelmektedirler (Hekimoğlu, 2007:118).

Rus ticaretini etkileyen altı ticari elit grubundan metalurji sektörü, Batı ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesinin, ticari engellerin kaldırılmasını, Rusya’nın Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini desteklemekte; aynı zamanda AB ve ABD’ye karşı olan ekonomik bağımlılıktan kurtulmanın stratejisinin inşasının arkasında durmaktadır (Hekimoğlu, 2007:118).

Rus ticaretini etkileyen diğer bir ticari elit grubu elektro - enerji sektörüdür. Öncelikleri arasında, Baltık, Avrupa, Balkan, İskandinav ülkeleri enerji sektörleriyle yakın işbirliği ve AB pazarının liberalleştirilmesi bulunmaktadır (Hekimoğlu, 2007:119).

Üçüncü etkin ticari elit grubu Atom Enerjisi Sektörüdür ve yöneticileri asker ve sivil unsurlardan oluşmaktadır. Bu sektör Çin, Hint ve İran pazarlarını elde etmek için yoğun çaba göstermektedir ve başlıca öncelikleri Rus atom enerji istasyonlarının modernleştirilmesi ve güvenliğinin artırılması, yurt dışı enerji istasyon inşası, işletilmiş yakıtların yok edilmesi ve teknoloji ihracatı olarak sayılabilmektedir (Hekimoğlu, 2007:119).

Petrol Ve Gaz

Dış politikada Avrupa ülkeleri ile iyi komşuluk ilişkileri yönetme taraftarı olan gaz sektörü, Rusya’nın uzun vadeli gelişme potansiyeli ve stratejisine sahip tek sektördür (Hekimoğlu, 2007:119).

Rus gazı Gazprom şirketinin tekelindedir. Şirket Batı ve Orta Avrupa ülkelerinin on dokuzuna doğal gaz ihracatı yapmaktadır, esas pazarları olan Batı Avrupa ve Türkiye ile yakınlaşma taraftarıdır. Doğu ve Güney Asya ülkelerinin de hızlı sanayi kalkınmanın neticesinde 2010 itibari ile daha çok doğal gaza ihtiyaç duyacağı öngörüsü ile Gazprom, Uzak Doğu ve Çin ile sağlıklı ve kazançlı ticari ilişkiler kurmanın yollarını aramaktadır. Doğal gazın

uluslararası ilişkilerdeki siyasi etkisini de göz önüne alan Gazprom, daha fazla yatırıma ihtiyaç duymaktadır (Hekimoğlu, 2007:120).

Rusya doğalgazının pazarlanması amacıyla, 1997 yılında, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında Mavi Akım Projesi imzalanmıştır. Mavi Akım, Rusya'nın İzobilnoye bölgesinden başlayıp, Karadeniz'i aşarak, Samsun'dan Ankara'ya ulaşmaktadır. Toplamda 1200 kilometrelik bir boru hattına ve 25 yıllık sürede 16 milyar metreküplük doğalgaz hacmine ulaşacağı hesaplanmıştır. Projenin tamamlanması bazı ihtilaflardan dolayı gecikmiştir (Hekimoğlu, 2007:120).

Petrol, uluslararası ilişkileri etkileyen bir diğer alandır ve yeni bağımsızlığını kazanan Hazar sahilı devletlerinin ekonomisinin ve bu halkların yaşam standartlarının yükselmesinde önemli etkisi olmuştur. Hazar Denizi'nde 95,7 milyar ton petrol rezervinin olduğu hesaplanmaktadır. Rusya'nın ekonomik gelişmesinde de Hazar petrol ve doğal gazının Batı piyasasına pazarlanması önemli bir yer tutmaktadır. 27 Kasım 2001 de Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (KTK) resmi olarak faaliyete geçmiştir (Hekimoğlu, 2007:121).

Rusya, Kazakistan, Umman ve büyük Amerikan şirketlerinin katılımıyla gerçekleşen bu yatırımın maliyeti 2,6 milyar dolardır, uzunluğu 1500 k.m. olan bir boru hattını içermektedir ve Kazak Tengiz petrolünün bu boru hattı ve tankerler vasıtasıyla Avrupa pazarına ulaştırılması amaçlanmıştır (Hekimoğlu, 2007:122).

Türkiye'nin Boğazların güvenliğini tehlikeye attığını öne sürerek karşı çıktığı bu projeye, Ruslar, Türkiye'nin bu açıklamayı Bakü-Ceyhan Boru Hattı'nı öne çıkarmak için gündeme getirdiğini savunmaktadırlar. ABD'nin KTK projesinin bir aktörü olmasına rağmen petrol taşımacılığında tek devlet hakimiyetinin kırılması amacıyla Bakü - Ceyhan projesine destek verdiği, alternatif boru hatlarının önünü açtığı bilinmektedir. Chevron şirketi de, KTK'nın sağlıklı çalışabilmesi açısından, Türkiye'ye, boğazdan geçecek gemilere kılavuz kaptan yetiştirmeyi ve yeni radar sistemleri kurmayı taahhüt etmiştir (Hekimoğlu, 2007:123).

Türk boğazlarını kullanmadan, Batı pazarına çıkış yolları arayan Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan ile ortak olarak, Trans - Balkan Boru Hattı

Projesini geliştirmiştir. Böylece Karadeniz sahillerinin Ege Denizi ile birleşeceği belirtilmekte ve Bak – Ceyhan’a nazaran daha ucuz bir alternatif olarak pazarlanmaktadır. KTK’nın varlığı Hazar ve Kazak petrollerinin ABlkelerine Rusyazerinden taşınması, Rusya’ya hem Avrasya coğrafyasında transitlke statüsü sağlayacak hem de AB ile ilişkilerde pozitif gelişmenin kapısını aralayacaktır (Hekimoğlu, 2007:124).

4.2.2 Tabi Kaynaklar Metafiziği Ve Jeopolitiği

Dugin, bugünkü ekonomik teorilerin temeline inildiğinde tabi kaynaklar ile bilinçaltı arasında benzerlikler olduğunu savunmaktadır. Klasik düşüncenin ekonomik teorilerinin, Newton, Locke ve Hobbs’un temsil ettiği nominalist felsefenin, yani akla öncelik veren rasyonalizmin bir başka alana uygulanması ile ortaya çıktığını belirtmektedir (Dugin, 2007:167).

Dugin, klasik liberal teorinin rasyonalist mirasına Marksistlerin sahip çıktığını, Marks’ın ağdaş insanı tabiatın mutlak hakimi, sosyal bir yaratık olarak tarif ettiğini ifade etmektedir. Dugin’e göre teorik dşnrlar ağdaş ekonomik yaklaşımı, tabi kaynakların sonsuz ve bedava olduğu tezinin üstüne inşa etmişlerdir. Bu da bilimsel ekonomi teorisyenlerinin inceledikleri iktisat algoritmalarında tabi kaynakların bedelini “sıfır” miktarını ise “sonsuz” olarak kabul etmeleri sonucunu doğurmuştur. Tabiatı bir yana koyan ekonomi pozitivist ve akılcı olmuştur (Dugin, 2007:168).

Bu anlayış sonucunda 20. yüzyılda fizikte ve felsefede pozitivizm krizi baş göstermiştir. Tabi kaynakların sonsuz ve bedava olmadığı, sadece ekonomik değil siyasi ve jeopolitik etkenlere bağlı olduğu; tabi kaynaklar mücadelesinin ise emperyalist savaşlara ve medeniyetler arası çatışmalara sebep olduğu tespiti yapılmıştır. İktisat bilginleri de 20. yüzyılın bu rasyonalist felsefecileri gibi hareket ederek ihmal edilen yöntemleri de uygulamaya başlamışlardır (Dugin, 2007:168).

Dugin gerek klasik ekonomi - politiğin gerekse Marksistlerin ekonomik tahlil algoritmasının kayıtların sonsuz ve bedava olduğu yaklaşımından yola ıkmaktaki ısrarının büyük bir çelişki olduğunu ifade etmektedir. Doğa faktörü, bedelin belirlenmesinde kullanılan verilerin dışında tutulduğu için aslında bir fizik teorisyonu olan V. Mandelbrot’un diliyle “external attractor”(yani dış - çekici) olarak kabul edilmiştir (Dugin, 2007:169).

Kaynaklar Ve Dünyanın Jeopolitik Coğrafyası

Dugin, yeraltı servetlerinin bedelinin ele alınmasında en etkili yöntemin "jeopolitik" olduğunu ifade ederken, jeopolitiği "coğrafyaya bağlı psikanaliz" olarak adlandırmaktadır (Dugin, 2007:169).

Jeopolitiğin iki temel projesi olduğunu belirten Dugin, bunların, çeşitli bölgelerin, kültürlerin, medeniyetlerin, milletlerin, siyasi sistemlerin gelişme özelliklerinin dikkate alınması ve onların kendi anlayışı çerçevesine kullanılması olduğunu belirtmektedir (Dugin, 2007:170).

Bu projeler, tabi kaynakların kullanılmasında kendi makro - senaryolarını üretmektedir; bu senaryolarda madenlerin keşfinden çıkarılmasına, nakliyesinden pazarlamasına kadar her kalem dahil edilmektedir (Dugin, 2007:171).

Dugin, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında İngiliz Mackinder ve Amerikalı Mahan tarafından kaleme alınmış ve tarihin tamamen doğrulamış olduğu tezlere göre, dünyada iki global jeopolitik kuruluşun varlığından söz edebileceğini ifade etmektedir, bunlar Kara Kuvvetleri (Avrasyacılık) ve Deniz Kuvvetleridir (Atlantikçilik) (Dugin, 2007:171).

Dugin'e göre, bu iki kutup coğrafi anlamda uzlaşmazlık içindedir. Kara kutbunun temeli Rusya'nın içinde bulunduğu "heartland"(göbek bölgesi)'dir (Dugin, 2007:171).

Ona karşıt kutup ise "deniz gücü" dür ve bu iki kutup arasında, doğrudan doğruya tabi kaynaklar temelli, medeni, teknolojik, stratejik ve kültürel bir mücadele söz konusudur (Dugin, 2007:172).

Mackinder'e göre Avrasya'yı kontrol eden dünyayı da kontrol eder ve bunun da iki yöntemi bulunmaktadır. Birincisi "heartland" in kontrolüdür. Kıta kutbunun görevi Avrasya kıtasını kuşatan denizler, okyanuslar arasındaki bölgelerde azami genişlemek, güçlenmek ve bu etkiyi stratejik ve ekonomik açıdan azami uyumlu hale getirmektir. Yine Avrasyacılığın tabi kaynak yaklaşımına göre, kıtanın geniş alanlarında kaynakları çıkarma ve işleme sistemlerinin uyumlu hale getirilmeleri hayati öneme haizdir. Rus, Orta Asya ve Kafkasya gaz ve petrol boru hatlarının kıtasal şebekeyle Avrupa'ya ve Pasifik Bölgesi'ne bağlanmasında "jeopolitik güvenlik" birincil önceliğe sahip hale gelmektedir (Dugin, 2007:172).

Avrasya'nın ve tabi kaynaklarının kontrolündeki ikinci yöntem deniz tarafından gerçekleştirilecek kontrolüdür, burada amaç "heartland"i sıcak denizlerden mahrum bırakan "sahil alanlarının" dıştan kontrolüdür. Tarihte Britanya İmparatorluğu'nun üstlendiği bu rol, günümüzde ABD tarafından sürdürülmektedir. Tabi kaynakların nakliyesi ve tamamen tanker gemileri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Dugin, 2007:173).

Dugin'e göre Avrasya olarak Rusya, gerek ülke içinde gerekse uluslararası arenada kendi menfaatine olan enerji kaynakları politikasını hayata geçirmelidir. Avrasya'daki çıkarları açısından Rusya ve Avrupa Birliği'nin enerji alanındaki çıkarları birbiriyle paralellik arz etmektedir. Diğer bir deyişle hem Rusya hem de AB, Avrupa'dan İran'a ve Orta Asya'ya kadar olan kıyı bölgesinde kaynak ve enerji politikalarını oluşturmak zorunluluğundadır. Statükonun devamı ise ABD'nin menfaatine olmaktadır (Dugin, 2007:177).

4.2.3 Putin Dönemi Doğal Kaynaklar Politikası

Uluslararası enerji uzmanları tarafından düzenli olarak güncelleştirilen analizlere göre, Rusya'nın uzun dönemde OPEC ve özellikle de Suudi Arabistan ile rekabet edemeyecek olmasına rağmen, yine de enerji alanında önemli bir oyuncu olacağı ifade edilmektedir. Rusya'nın petrol gücünü, ekonomik anlamının da ötesinde, kendi uluslararası pazarlık kapasitesini arttırıcı, dış politikasına eklemlenmiş bir enstrüman olarak değerlendirmekte fayda vardır (Boussena & Locatelli, 2005:87).

Bu politikayı anlamlandırırken, iki kutuplu bir enerji modelini analiz etmek faydalı olacaktır. "Norveç Modeli"ne göre hidrokarbon sektörü önemli kabul edilmekle birlikte ekonomik büyümenin temel parametrelerinden kabul edilmezken; "OPEC Modeli"ne göre ise, hidrokarbon sektörü en temel ve tek dış gelir kaynağı olarak kabul görmektedir. Başlangıçta Norveç modeli temelinde bir piyasa ekonomisi hedefindeki Rus otoriteleri yine de sosyal ve ekonomik yeniden yapılanmada, petrol ve gaz endüstrisini, uluslararası politikada bir kaldıraç olarak kullanma yaklaşım içinde olmuşlardır (Boussena & Locatelli, 2005:87).

Rusya'nın global petrol piyasasındaki rolü üretimine ve ihracatının büyüklüğüne bağlıdır. Lakin gelecekteki petrol üretim kapasitesine dair farklı

yorumlar bulunmaktadır ve rezervlerine dair kesin bir rakam telaffuz edilmemektedir. Rusya yine bu dönemde OPEC'in fiyat politikasına muhalif bir tutum sergilemektedir. 2003 yılındaki %7,3'lük ekonomik büyüme rakamı, Rusya'nın hali hazırda uluslararası hidrokarbon fiyatlarına endeksli yaşam döngüsünün bir kanıtı olmuştur. 2002 yılında J. Rautara tarafından gerçekleştirilen bir analize göre, hidrokarbon sektörü, Rusya gayri safi milli hasılasının %25'ini teşkil etmektedir (Boussena & Locatelli, 2005:93).

Rusya ağırlığı ve üretim arttırıcı politikası ile, petrol fiyatlarını etkileme gücüne sahiptir. Bu dönemde Rus özel sektörü ihracatın maksimize edilmesi yönünde yönetime baskı yaparken, hükümetin bir bölümü ve Gazprom yetkilileri de, OPEC ile anlaşarak, fiyatların yüksek tutulması yoluyla, stratejik bir menfaat sağlanmasından yana olmuşturlardır. Putin, bu sektörün Rusya için yaşamsal öneminden dolayı sektörün bir demir elle yönetilmesi stratejisinde karar kılmıştır (Boussena & Locatelli, 2005:94).

Böylece hükümetin görevi, petrol üretimi ve rezervlerin geliştirilmesi ve ihracat stratejilerinin oluşturulması ve resmen kontrol edilmesi halini almıştır (Boussena & Locatelli, 2005:95).

İşte bu noktadan ve andan itibaren ideallerdeki Norveç modeli yaklaşımından önemli bir sapma meydana gelmiştir. Yine hidrokarbonların bedellerinin, Rus oyuncularını olan devlet, özel şirketler ve tüketiciler arasında nasıl paylaşılacağı sorunu su yüzeyine çıkmıştır. Buna çözüm olarak da enerji fiyatları düşük tutularak karın bir kısmı tüketiciye dağıtılmıştır, vergi sistemi vasıtasıyla karların daha fazla bir kısmı devlet bütçesinde kalmış ve son olarak da petrol şirketlerinin keşif yatırımlarına ekonomik olarak da destek olunmuştur (Boussena & Locatelli, 2005:96).

Rusya, enerji kartıyla, hem Avrupa piyasasına yönelik, hem de ana Asya ülkelerinde ve Kuzey Amerika piyasasında, kuvvetli bir etki sağlama stratejisi gütmüştür. Avrupa ve Asya arasında likit ve doğal gaz türevleri ile, salt bir kaynak sağlayıcısı olmanın ötesinde, Doğu Sibirya'daki rezervlerini geliştirme programı vasıtasıyla, ana Asya ülkelerinin kendi aralarındaki rekabetten de yararlanma yoluna gidilmiştir. İşte Çin ve Japonya arasındaki bu rekabet, Asya ile ilk Rus petrol boru hattının kurulmasını sağlamıştır (Boussena & Locatelli, 2005:97).

Uluslararası geliştirilen ilişkiler kapsamında, Hindistan'ın da olası bir ortak olarak kabul edilmesi de ilk olarak bu dönemde düşünülmüştür (Boussena & Locatelli, 2005:98).

BÖLÜM 5: RUSYA FEDERASYONU'NUN UKRAYNA, GÜRCİSTAN VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİ

5.1 Ukrayna'nın Tarihsel Siyasi Gelişimi ve Rusya İle İlişkileri

Rusya ve Ukrayna büyük bir Avrasya İmparatorluğu olan SSCB'nin doğal kaynak rezervlerinin, askeri potansiyelinin, işgücü ve altyapısının tam kalbini teşkil etmekteydi. Ukrayna, Rusya'nın ardından Doğu Avrupa coğrafyasındaki en büyük nüfus, coğrafi yüz ölçüm ve ordusuna sahiptir; en gelişmiş ekonomi ve teknolojik altyapı anlamında da büyük bir güçtür (Büyükkakıncı, 2004:401).

Ukrayna aynı zamanda Avrupa kıtası ve Rusya arasında da "tampon bölge" olma özelliği de taşımaktadır. Tarihsel perspektiften bakıldığında Ukrayna coğrafyası Rusya için Doğu Avrupa'ya açılan bir "uç" bölgesidir; bizzat terim olarak "Ukrayna" da Slav dillerinde "sınır" ya da "uç" anlamına gelmektedir (Büyükkakıncı, 2004:402).

Çarlık Rusyası döneminde baskıcı St. Petersburg yönetimi, Ukrayna ulusçuluğunun gelişmesini engellemiştir. Bolşevik Devrimi ile birlikte Ukraynalı aydınlar, Hruşevski başkanlığında "Rada" adında ulusal bir konsey oluşturmuşlardır. Avrupa, Ukrayna'nın bağımsız bir cumhuriyet olarak, Avusturya ve Almanya'nın buğday tedarikçisi olmasının planlarını yaparken; Rada bunda başarılı olamamış, bağımsızlıkçı güçler egemenliği Skoropadski yönetimine bırakmak zorunda kalmışlardır (Büyükkakıncı, 2004:403).

Ortodoks Ukraynalılarla ve Bolşeviklerle anlaşamayan "Uniatlar" Batı Galiçya'da ayrı bir Ukrayna yönetimi kurmuşlardır, lakin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliğinde yaşamışlardır. Aynı süreçte, Skoropadski de iktidarını Polonyalılar ile işbirliği yapan Petliura'ya kaptırmıştır (Büyükkakıncı, 2004:404).

Bolşeviklerin etkisi ile Petliura ve Polonyalılar 1920'de Ukrayna'dan dışlanmışlar; Mart 1921'de Bolşeviklerin Polonyalıları yenişiyle yapılan Riga antlaşmasıyla Ukrayna Bolşeviklerin denetimine geçmiştir. 1922 Aralığına kadar sosyalist bir cumhuriyet statüsündeki Ukrayna Birlik Antlaşması ile SSCB'nin bir parçası haline gelmiştir. 1924'te zengin maden yatakları bölgesi olan Şahti, Rusya topraklarına dahil edilmiştir (Büyükkakıncı, 2004:404).

1920'li yıllarda geliştirilen NEP (Yeni Ekonomik Program)'in olumlu etkileri, 1930'lu yıllardaki sanayiye büyütmeyi hedefleyen politikalar sebebi ile bozulmuş ve 1932 - 33'teki "Büyük Kıtık" döneminde, "Stalinci terör" milyonlarca insanın ölmesi, sürgün edilmesi ve göç ettirilmesine sebep olmuştur. Ukrayna ne yazık ki, II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nın etnik temizlik politikalarından da nasibini almıştır (Büyükkakıncı, 2004:404). 1940'ların sonundaki Ukrayna burjuva ulusçuluğu hareketi, Stalin'in baş hedeflerinden biri halini almış ve 1960 ve 1970'lerdeki muhalif hareketler de polis teşkilatınca bastırılmıştır. 1954'te Hruşçev dostluk ve kardeşlik mesajı olarak Kırım'ı Sovyet Rusya'dan alıp, Sovyet Ukrayna'sına devretmiştir. Şçerbitski, Gorbaçov dönemindeki şeffaflık ve yeniden yapılanma programlarının Ukrayna'da da geçerli olması için yoğun mesai harcamıştır. 1986 baharındaki "Çernobil Faciası" sonrasında halk arasında komünist yönetime karşı tepkiler ve gösteriler artmış, "Rukh" siyasal ve muhalif hareketler arasında öne çıkmıştır. 16 Temmuz 1990'da Ukrayna parlamentosu ülkenin egemenliğini ilan etmiştir; 1991'de Moskova'daki darbe girişiminden sonra da Ukraynalı komünistler ulusçu hareketleri desteklemeye başlamışlardır (Büyükkakıncı, 2004:405).

24 Ağustos 1991'de Verhovna Rada (Yüksek Kurul) bağımsızlık ilan etmiş, bu karar Aralıktaki referandumda % 90 üzerindeki oyla kabul edilmiştir. Kravçuk da % 61,5 oy alarak ülkenin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Büyükkakıncı, 2004:406).

Batının ve özellikle ABD'nin SSCB sonrası dönemde Nükleer Silahsızlanma Süreci'ne yönelik baskısı, Rusya'daki Batıcılık - Avrasyacılık ikilemi, ekonomik sorunlar, Kravçuk'un idealizm ve realizm arasında gidip gelen politikaları Ukrayna'yı doğrudan etkilemiştir. Kravçuk, ekonomiye ikincil bir öncelik vermekteydi; Rada'daki siyasal parti ve siyasal erk arasındaki uzlaşmazlık da, ülkede istikrarsızlığı körüklemekteydi. 1994'teki ikinci seçimlerde Kuçma cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu; ancak ne yazık ki Rada ile cumhurbaşkanlığı makamı arasındaki gerginliğe bir son verilememiştir (Büyükkakıncı, 2004:406).

Rusya'ya nükleer silahların devredilmesi sorunu aşılmış, 1994'te "Barış İçin Ortaklık" a katılım sağlanmış, 1995'te de Avrupa Konseyi'ne üyelik

gerçekleşmiştir. 28 Haziran 1996'da yeni anayasa kabul edilmiş, 1997'de de "Hryvna" adında yeni para birimi tedavüle sokulmuştur (Büyükkakıncı, 2004:406).

Ukrayna'nın ilk yöneticileri, her ne kadar, eski komünistler olsalar da, Rus bağımlılığına alternatif olabilecek bir jeopolitik yönelim oluşturma peşinde çaba göstermişlerdir. Ukraynalı yöneticiler ülkenin jeopolitiğinde "çok vektörlü" bir yaklaşım modelini benimsemişlerdir (Büyükkakıncı, 2004:407).

Batılı ülkelerle olan ilişkiler, uygar uluslar ailesine katılım ideali temelinde değerlendirilecekti. Rusya'nın Ukrayna'nın güvenliğinde çok önemli bir aktör olduğu vurgusu öne çıkarılmaktaydı. Rusya dışındaki BDT ülkeleri ile "özel işbirliği" iktisadi ve güvenlik sorunları bağlamında bir öneme haizdi ve GUUAM girişimi de bu kapsamda değerlendirilmekteydi. Coğrafi konumun getirdiği avantajlar da dış politika ve ekonomik açılımlar getirmeleri açısından etkili bir şekilde değerlendirilecekti (Büyükkakıncı, 2004:408).

Ukrayna'nın temel dış politika öncelikleri egemen ve bağımsız bir ülke olarak ülkenin konumunun güçlendirilmesi, siyasal kurumlar ile sosyo – kültürel değerlerin demokratik bir zeminde inşası, Avrupa ve Avrupa – Atlantik kurumları ile bütünleşme için gerekli hukuki düzenlemelerin tamamlanması, Batı Avrupa ve ABD ile ilişkilerin gelişmesi için çok boyutlu işbirliği sürecinin yaratılması, stratejik coğrafyadaki ülkelerle özel ilişkilerin geliştirilmesi, tüm aktif enerji ürünleri taşıma şebekelerine etkin katılımın sağlanması olarak sıralanmıştır (Büyükkakıncı, 2004:409).

Ukrayna ile Rusya arasındaki temel ihtilaf noktaları; Ukrayna'daki nükleer silahların sökülmesi ve Rusya'ya nakli, Karadeniz Filo'sunun paylaşımı ve Kırım'ın hukuki statüsü, Ukrayna'daki Rus nüfusun azınlık haklarının tanınması, Ukrayna'nın BDT'ye yönelik bakış açısı ve Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsızlığına yönelik algılamaları olmuştur (Büyükkakıncı, 2004:410).

1994 Ocağında Clinton'un arabuluculuğu ile Rusya ve Ukrayna "Üç Taraflı Bildiri"yi imzalayarak nükleer silahlar konusundaki bu çok boyutlu soruna çözüm bulunabilmiştir. 5 Aralık 1994'te de Rada NPT (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması)'yi onaylamıştır (Büyükkakıncı, 2004:412).

28 Mayıs 1997'deki Lazarenko ve Çernomırdin arasında imzalanan antlaşmayla, Karadeniz Filosu taraflar arasında yarı yarıya paylaştırılmış,

Rusya Sivastopol ve çevresini 97,75 milyon Amerikan doları karşılığında kiraladığını kabul etmiş, nükleer silahların nakli için de Ukrayna'ya 200 milyon Amerikan dolarlık kredi açmayı taahhüt etmişti. Bu antlaşma neticesinde Yeltsin, Duma'nın Sivastopolun özel hukuki statüye alınması tasarısını reddetmiş oluyordu. Bu çerçevede Rusya Sivastopol ve Kırım'ın Ukrayna egemenliği altındaki statüsünü tanımış oluyordu (Büyükkakıncı, 2004:418).

Ukrayna'nın doğusu ile batısı arasında birbirleriyle taban tabana zıt bir etnik yapı vardır; özellikle ülkenin doğusundaki sanayi bölgesi kuşağında (Don Havzası) yaşayanların % 45'e yakın bölümü Rus kökenlidir; ama esas can alıcı nokta bu bölge insanının % 32'si Ukraynacayı ana dili olarak kabul etmesidir (Büyükkakıncı, 2004:420).

Doğu bölgesindeki eyaletlerdeki Rusya yanlısı çeşitli siyasi oluşumlar, Ukrayna'da federal bir idare yapısının benimsenmesi, Rusça'nın ikinci resmi dil olarak kabullenilmesi, Don eyaletlerine özerkliğin verilmesi ve Rusça konuşan topluluklara çifte vatandaşlığın da içinde bulunduğu siyasal ve sosyal haklar tanınması gibi taleplerde bulunmuşlardır. Kravçuk Şubat 1994'te yayınladığı kararname ile bu eyaletlerin Rusya ile olan ekonomik ilişkilerinde özerklik statülerini tanımıştır. Nisan 1999'da Lysychansk kenti belediye meclisi Rusçayı resmi yazışma dili olarak ilan etmiştir (Büyükkakıncı, 2004:421).

Ancak doğu eyaletlerindeki siyasal seçkinler grubu Rusya'ya bağlanmak yerine Ukrayna içinde kalmalarının kendilerine daha farklı ayrıcalıkları beraberinde getireceğinin ayırımına varmışlardır (Büyükkakıncı, 2004:422).

Stalin döneminde Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile Sibiry ve Orta Asya'ya sürülmüş olan Kırım Tatarları Gorbaçov tarafından 1987'de itibarlarının iadesi ile anavatanlarına dönmeye başlamışlardır. Bu da Kırım'daki baskın Rus nüfusuna karşın bir denge unsuru olarak Ukraynalı – Tatar işbirliği alternatifini doğurmuştur (Büyükkakıncı, 2004:424).

1993 yılından itibaren Rusya'da Avrasyacı ideolojinin benimsenmesi sebebiyle, Ruslar bağımsızlıkçı söylemleri dolayısıyla Ukraynalı liderlere sıkça tepki göstermekteydiler. Bu dönemde BDT içinde üç grup oluşmuştu; Rusya'nın etrafında toplananlar, Ukrayna ile beraber bağımsızlıkçı söylemi

benimseyenler, ve bu iki grup arasında kalanlar. Birinci gruptakiler (Beyaz Rusya, Tacikistan) Rusya ile bütünleşme politikaları izlemişler, ikinci gruptakiler GUUAM Örgütü bünyesinde birleşmişler, üçüncü gruptakilerden Türkmenistan aktif tarafsızlık politikasını benimsemiştir (Büyükkakıncı, 2004:425).

NATO'nun 1997 Temmuzundaki Madrid Zirvesi'nde NATO üyesi ülkelerin liderleri ile Ukrayna cumhurbaşkanı Kuşma, "NATO – Ukrayna Arasında Özel Ortaklığa İlişkin Şart"a imza koymuşlardır. 1992 yılından itibaren Ukrayna'ya verilen bu "ayrıcılık ortak" statüsü, aynı zamanda, Avrupa güvenliğinin inşasında ona özel bir rol verme taahhüdü olma özelliğini de taşımaktaydı. 1992'den itibaren Ukrayna yönetimi, Avrupa güvenliği hususunda ABD'nin öncelikli konumunu kabul etmiş görünümü çizmektedir. Avrupa ile bütünleşme ana hedefine varmada ABD ile ilişkilerin sıkı tutulması liderlerin temel hareket noktası olmuştur (Büyükkakıncı, 2004:427).

Amerikan Kongresi GUUAM gibi alternatif oluşumlara destek vermek üzere "2000 Yılı Savunma ve Güvenlik Yardımı Yasası" ile birlikte GUUAM ülkelerine ve Ermenistan'a yönelik olarak özel fonların oluşturulması kararına varmıştır (Büyükkakıncı, 2004:430).

Ukrayna'daki demokrasi ve Batı ile entegrasyon arayışı, 2005 yılında "Turuncu Devrim" adı verilen yoğun halk katılımı ile gerçekleşen bir siyasi hareketin kapılarını aralamış, Yuşçenko devlet başkanı koltuğuna oturmuş lakin ülkede istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Yanukoviç, 2006 ve 2007 seçimlerinden zaferle ayrılmasına rağmen görevinde ancak çok kısa bir süre kalabilmiştir; bunda temel sebep, Batı tarafından başa getirilen Yuşçenko'nun politikalarına uyum sağlayamaması olmuştur. 2007 yılında Yanukoviç seçimleri kazanmış olsa da, hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Tıpkı Yuşçenko gibi Batı yanlısı Timoşenko ile Yuşçenko'nun partileri arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuş; Timoşenko başbakan olmuştur. İkisi de Batı yanlısı olmasına rağmen anlaşamamış, birbirlerine ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Timoşenko ve Yanukoviç'in aralarında anlaşarak, devlet başkanının yetkilerini sınırlayan bazı yasaları geçirmeleri, Yuşçenko'nun Timoşenko'yu ihanetle suçlaması ve

bunun bir anayasal devrim olduğunu açıklamasına sebep olmuştur. Timoşenko da Yuşçenko'yu ülke parasını kasten düşürerek kendi servetini arttırmak ve ülkede sıkı yönetim ilan etmeye çalışmakla itham etmiştir. Yine bu dönemde Ukrayna Dışişleri Bakanlığı, Yuşçenko'nun da desteğiyle, Sivastapol radar istasyonlarını Avrupa sistemine entegre edebilecekleri açıklaması, başbakan Timoşenko'nun duruma tepki göstermesine yol açmıştır. 16 Eylül'de Yuşçenko parlamentoyu feshetmiştir, seçimlerin yenilenmesi için de 2009 yılını adres göstermiştir (Gülşen, 2009).

Turuncu Devrim sonrasında Rusya karşıtı politikalar izlemiş olan Timoşenko, ikinci başbakanlık döneminde duruşunu değiştirmiş ve Rusya ile ilişkileri iyileştirme siyaseti gütmeye başlamıştır. Rusya ile Ukrayna arasındaki enerji krizinin çözümünde de katkı sağlamıştır. Diğer bir önemli nokta da, bu liderin, Rusya'nın Gürcistan'a girmesi, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınması ile ilgili olarak hiçbir açıklama yapmamış olmasıdır; bu Yuşçenko'yu kızdırırken, Moskova'yı memnun etmiştir (Kamalov, 2008).

Ülkedeki bu siyasi kargaşa ortamı ülkenin NATO üyeliği önündeki en büyük engel olarak gösterilmektedir. 19 Aralık 2008 tarihinde ABD ile Ukrayna arasında "Yeni Stratejik Ortaklık" belgesi imzalanmış; ekonomi, savunma ve sınır güvenliği konularında yoğun işbirliğinin temelleri atılmıştır. Rusya'nın 2017 yılında kullanım süresi dolacak Sivastopol üssüne ilişkin olarak, ABD'li yetkililerin Kırım konusunu gündeme getiren açıklamaları, zaten gergin bir zeminde yürümekte olan Rusya – ABD ilişkilerine yeni bir anlaşmazlık maddesi eklemiştir. Yuşçenko, 2017 yılı itibarı ile sivil amaçlarla kullanılmak üzere, Sivastopol Körfezi limanı için iki ayrı proje hazırlanması emrini vermiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı bu kararı, Rusya Karadeniz Filosu'nun Sivastopol'dan çıkarılması yolundaki yoğun baskılar kapsamında atılan bir adım olarak yorumlamıştır (Gülşen,2009).

Ukrayna ile Rusya arasındaki bir diğer sorun da, doğalgaz krizidir. Şu anki duruma benzer bir durum 2006 yılında da yaşanmıştır. Aslında sorunun arkasında yatan gerçek sebep, Ukrayna'nın Rusya'ya olan iki milyar dolarlık borcunu henüz ödememiş olmasıdır. Rusya cephesi doğalgazın bin metreküpü için istediği rakamı 450 Amerikan dolarından 250 Amerikan

dolarına indirmesine rağmen, Ukrayna bu rakamı çok yüksek bulmuştur. Bu dönemde Rusya, Ukrayna'ya gaz akışını kesmesine rağmen, Ukrayna üzerinden, Avrupa'ya giden doğalgaz hattından sevkiyatı devam ettirmiştir. Putin, Ukrayna'nın Avrupa hattından doğalgaz çaldığını iddia etmiştir. Rusya'nın Avrupa ülkelerine sattığı gazın % 75'i Ukrayna üzerinden bu ülkelere ulaştırıldığı için, kriz AB ülkelerine de yansımıştır; Ukrayna ise suçlamaları kabul etmemiştir. Rusya'nın 182 milyar metreküplük doğalgaz toplam ihracatının 153 milyar metreküpü Avrupa'ya gitmiştir (Gülşen,2009). Rusya ile Ukrayna arasındaki bu krizin esas nedeni aslında, Ukrayna'da "Turuncu Devrim" ile başlayan ve ABD ve AB yanlısı politikalarla devam eden süreç olmuştur. Rusya Ukrayna üzerindeki nüfuzunu ABD'ye kaptırmak istememekte, bu bölgedeki herhangi bir gücün etkin olmasını kendi güvenliği açısından bir tehdit olarak algılamaktadır. Ukrayna iki büyük güç olan ABD ve Rusya arasında denge politikası izlemek zorunluluğundadır; ülke ABD yanlısı politikalar izledikçe, Ukrayna içinde istikrarın sağlanması olası görünmemektedir (Gülşen,2009).

5.2 Gürcistan'ın Tarihsel Siyasi Gelişimi ve Rusya İle İlişkileri

Dış Politikada ABD ve AB yanlısı politika izlemekte olan Gürcistan'ın çözüm bekleyen Abhazya, Güney Osetya ve Acarya meselelerinde diğer aktör Rusya'dır (Hekimoğlu, 2007:171).

1990'lı yıllarda Gürcistan Başkanı olan Şevardnadze, kendisini, devrik başkan Gamsahurdia'nın destekçilerinin sebep olduğu bir iç savaşın bir aktörü olarak bulmuş; 1992'de meclis seçimlerinde zafer kazanmasına rağmen, Eylül 1993'te Suhumi şehrinin asi güçlerin eline geçişiyle Rusya'dan yardım istemek ve BDT'ye katılmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen Gürcistan BDT ülkeleri içinde Rusya'yla "Dostluk Antlaşması" imzalamayan tek ülkedir (Hekimoğlu, 2007:171).

Rusya Hükümeti Gürcistan'ı, Çeçen savaşçıları ve uluslararası teröristleri himaye etmekle suçlamış; Gürcistan Hükümeti ise Rusya'yı Abhazya ayrılıkçı militanlarına destek vermekle itham etmiştir. 1990'ların ikinci yarısında, Tiflis ile Grozni yakınlaşmasıyla, 1997 yılında Tiflis'te "İçkerya Temsilciliği" açılmıştır (Hekimoğlu, 2007:172).

2002'de Pankin vadisi üzerinden Rus sınırına düzenlenen silahlı saldırıların akabinde, Rusya, meseleyi BM ve AGİT'e taşımış; Washington'un devreye girişiyle Gürcistan Çeçen militanlarının sınırları içindeki varlığını kabul etmek durumunda kalmıştır. Lakin bu savaşçıların hiçbirisi Rusya'ya teslim edilmemiştir; ve halen Gürcistan sınırları içindeki Rusya karşıtı eylemlerine devam etmektedirler (Hekimoğlu, 2007:173).

Rusya, Çeçen direnişine desteğinden dolayı, Gürcistan'ı, BDT'nin Bişkek Deklarasyonu'ndan çıkarmış, 2000 Aralık'ı itibari ile Gürcistan vatandaşlarına vize uygulamaya başlatmıştır. Abhazya ve Güney Osetya vatandaşları bu uygulamanın dışında tutulmuştur (Hekimoğlu, 2007:173).

Karadeniz kıyısındaki Gürcistan'ı Batı ülkeleri, Hazar İpek Yolu'nun köprübaşı olarak görmektedirler; bu jeopolitik avantaj da ABD'nin ülkeye yönelik diplomasi trafiğini yoğunlaştırmaktadır. Ülkenin Yakın ve Ortadoğu coğrafyasına, Hazar petrol ve doğal gaz rezervlerine yakınlığı ve bu kaynakların taşınmasındaki geçiş yolunda bulunuşu, coğrafi önemini gözler önüne sermektedir. Kötü ekonomik ve sosyal durumun yanında, Abhazya ve Osetya olan bozuk ilişkiler, Acarya ile arasındaki anlaşmazlık, içerde palazlanan milliyetçi Ermeni hareketi Gürcistan'ın iç sorunlarını oluşturmaktadır (Hekimoğlu, 2007:174).

Son kriz dönemine kadar Rusya, ticari anlamda Gürcistan'dan şarap, yüksek alkollü içkiler ve maden suları gibi ürünler ithal ederken, Gürcistan'a BDT devletlerine tanıdığı kotadan ucuz doğal gaz ve enerji satmıştır (Hekimoğlu, 2007:174).

Gürcistan'daki enerji sektörü, Rus şirketleri tarafından kontrol edilmektedir. Rusya, Gürcistan'ın kendine olan borçlarına karşılık, kendini ilgilendiren tesisleri ve kuruluşları Moskova'ya devredebileceğini de bildirmiştir (Hekimoğlu, 2007:175).

Gürcistan ABD ile oldukça sıkı işbirliğine girmiş, bu ülkeden maddi ve askeri yardımlar edinmiş; bunun karşılığında da, ABD'nin uluslararası politikasını, Irak operasyonunu desteklemiş, ve en nihayetinde de NATO'ya üye olma isteğini dillendirmiştir. Kısaca Gürcistan tüm umutlarını, ABD ve Batı ile işbirliğine bağlamıştır (Hekimoğlu, 2007:176).

Mart 2003'te, Soçi'de Rusya ve Gürcistan cumhurbaşkanları "İnguri-Ges" elektrik üretimi tesisinin modernize edilmesi ve Soçi-Tiflis demiryolunun açılması konularında anlaşmışlardır. Gürcistan'ın en önemli ürünü olan şarap Rusya'ya ihraç edilirken karşılığında ucuz fiyattan enerji kaynakları alınmasında anlaşılmıştır (Hekimoğlu, 2007:176).

Kasım 1999'daki İstanbul AGİT zirvesindeki karşılıklı anlaşma neticesinde, 31 Aralık 2000 itibari ile Gürcistan'daki Rus üslerindeki Rus askerleri yabancı gözlemciler denetiminde ülkeden ayrılmaya başlamışlardır. 2001 de Gudaut ve Vazyani Rus askeri güçleri dağıtılmış, 2002 Aralığında da 25 Rus Askeri noktası da Gürcistan'a devredilmiştir. Ahalkalahi ve Batum'daki Rus askeri mevcudiyetinin sona ermesi için de 2007 yılı sonu beklenmiştir (Hekimoğlu, 2007:176).

Abhazya ve Güney Osetya'daki uyuşmazlık 1992 yılına kadar gerilere gitmektedir. İki bölge de Gürcistan anayasa alanı dışındadır. Abhazya'nın % 70'i Rusya Federasyonu vatandaşıdır ve Gürcistan yönetimini tanımamaktadır. Gürcistan Abazya'daki Rus barış gücü askerlerinin yerine NATO barış gücünün yerleşmesi talebinde bulunmuştur (Hekimoğlu, 2007:177).

Gürcistan anayasasında Güney Osetya terimi bulunmamaktadır. Gamsahurdiya döneminde parlamento bölgenin otonom statüsünü kaldırmış ve bölgeye Tshinvali adını vermiştir. 1992 yılında Rusya - Gürcistan arasındaki anlaşmayla da, bölgede barışın korunması için Rus, Gürcü, Osetin karma barış gücü görevlendirilmiştir; uyuşmazlığın çözümü için de karma komisyon faaliyete geçirilmiştir (Hekimoğlu, 2007:177).

1997'de Tshinvali'de AGİT ofisi açılmış, Aralık 2000'de Güney Osetya'nın ekonomisini kalkındırma ve on binlerce Osetin mültecilerinin geri dönmesine dair antlaşma Rusya ve Gürcistan arasında imzalanmıştır. 2003'te Güney Osetya lideri Edvard Kokoiti, % 60'ı Rusya Federasyonu vatandaşı olan Güney Osetya'nın Rusya Federsyonu'na dahil olma arzusunda olduğunu deklare etmiştir (Hekimoğlu, 2007:178).

Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına ilişkin olarak Rus siyasetçiler iki farklı yaklaşım sergilemektedirler. Birincisine göre bu iki bölge Gürcistan'ın ayrılmaz parçalarıdır; egemenlik ve toprak bütünlüğü esasları, Helsinki Nihai

Senedi, Rusya Anayasası, BM Güvenlik Konseyi ve BDT kararları ile garanti altına alınmıştır (Hekimoğlu, 2007:178).

İkinci yaklaşıma göre ise, bu bölgelerin Gürcistan'a Stalin tarafından yapay olarak birleştirildiği vurgulanmakta, Osetin halkını ikiye ayırdığı vurgulanmaktadır. Abhazya ve Güney Osetya 1990 yılında Gürcistan'ın SSCB'den ayrılmasına karşı çıkmış, Rusya Federasyonu ile birleşmek istediklerini ilan etmişlerdir (Hekimoğlu, 2007:178).

Bu ikinci görüş savunucuları, Gürcistan'ın SSCB'den Belovejsk Antlaşması'ndan önce ayrılmış olduğunu, bunun neticesinde de Abhazya ve Güney Osetya'nın SSCB parçası haline geldiklerini belirtmişlerdir. Gürcistan'ın ne geçmişte ne de şimdi bu bölgelerde egemen bir devlet statüsünde bulunmadığı için de konunun Gürcistan'ın sınır bütünlüğü temelinde ele alınamayacağı belirtilmiştir (Hekimoğlu, 2007:179).

2003 Kasım'ında Gürcistan hükümetinin başına gelen M. Şaakaşvili, daha önceki Gürcü liderlerin karşı çıktığı Moskova'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğini desteklediğini bildirmiştir. 21 Kasım'da ABD'li yöneticiler Gürcistan'da 2 Kasım 2003'te gerçekleşen ve Şaakaşvili'nin Milli Hareket Partisi'nin seçim kazandığı seçimlere hile karıştığını ilan etmişlerdir (Hekimoğlu, 2007:179).

22 Kasım'da 50 bine yakın muhalif Tiflis'te miting gerçekleştirmiş, bu toplanan kalabalıktan bir grup ilk parlamento toplantısını basmış ve Başkan Şevarnadze'yi istifaya davet etmiştir. Ülkede büyük gösteriler ve protestolar neticesinde 23 Kasım gecesi Şevardnadze istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu olaya da "Güller Devrimi" adı verilmiştir. Bu devrimin planlayıcılarına ABD'nin yüklüce para aktardığı iddia edilmiş; 24 Ocak 2004'deki seçimlerde Şaakaşvili %96 oyla cumhurbaşkanı olmuştur (Hekimoğlu, 2007:180).

Şaakaşvili Şubat 2004'teki Moskova ziyaretinde, Putin ile buluşmasında, Rusya'nın Gürcistan vatandaşlarına uyguladığı vize konusunu gündeme getirmiş, iki ülke arasında, dostluk, işbirliği, iyi komşuluk ve karşılıklı yardımlaşma anlaşması imzalanması için girişimlerde bulunmuştur. Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmek istediğini belirtmiş; Gürcistan'ın Avrupa'ya entegrasyonunun da Rusya'nın lehine olacağını savunmuştur (Hekimoğlu, 2007:181).

İki hafta sonra ABD'yi ziyaret eden Şaakaşvili, Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi NATO bünyesinde de kardeşleri ile birlikte olmak istediklerini belirtmiştir (Hekimoğlu, 2007:181).

Daha sonra Brüksel'i ziyaret eden Şaakaşvili'nin, Gürcistan'ın önceliğinin, ABD ve Rusya değil, Batı Avrupa olduğunu açıklaması tutarsız bulunmuştur. Buradan zayıf ekonomiye sahip Gürcistan'ın tüm bu ülkelere muhtaç olduğu analizi yapılmıştır (Hekimoğlu, 2007:181).

Gürcistan'ın dış politika inisiyatiflerinde etkin olan örgütlerden biri de, Ekim 1997'de, Strasburg AB zirve toplantısı sırasında kurulan GUUAM'dır; üyeleri Gürcistan, Azerbeycan, Ukrayna, Moldova ve Nisan 1999'da katılan Özbekistan'dır (Hekimoğlu, 2007:181).

Gürcistan'ın dünya sahnesinde çok tartışılır bir ülke haline gelişi aslında Gürcistan ordusunun, 8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya başlattığı operasyondan kaynaklanmıştır. Gürcistan Güney Osetya'da, çatışma bölgesinde barış gücü askerleri bulunduran, iktidarı elinde tutan kesimlerle yakın ilişkileri olan, Güney Osetya kökenli kişilere Rus pasaportu ve vatandaşlık statüsü veren Rusya'yı, verdiği ekonomik ve siyasi desteğin yanı sıra, askeri mühimmat desteği vermesi sebebiyle de protesto etmiştir. Rusya'nın güney Osetya'ya daha fazla destek talimatı, Batılı ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanımaları ve Gürcistan'ın NATO'ya tam üyelik başvurusu yaptığı 2008 yılında bizzat Cumhurbaşkanı Putin tarafından verilmiştir. Bunda, Güney Osetya vatandaşlarının, Rusya Federasyon sınırları içinde olan Kuzey Osetya ile birleşmeyi istemeleri oldukça etkilidir. 9 Ağustos'ta Rusya Güney Osetya'nın tamamında kontrolü eline geçirmiş; Gürcistan'ın tek yanlı olarak ateşkes ilanını, Gürcistan Silahlı kuvvetlerinin Güney Osetya'nın tamamını boşaltması ve bir daha Güney Osetya'ya karşı askeri güç kullanmama taahhüdüne bağlamıştır (Tanrısever, 2008).

Hukuki Yaklaşım

Bugünkü uluslararası düzenin anayasası, "BM Şartı" olarak bilinen çok taraflı bir anlaşmadır; buna göre BM üyesi devletler, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde gerek bir başka devletin ülke bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaştırılamayacak bir başka şekilde tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınmak

zorundadırlar(Madde 2, Paragraf 4). "Saldırı" kavramı ile ilgili normlar da , BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarihli ve 3314(29) sayılı kararı ek belgede yer almaktadır. Buna göre: Saldırı, bir devletin bir başka devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı, yahut BM Şartı ile bağdaşmayan diğer bir şekilde silahlı güç kullanmasıdır. Kural olarak, bir devletin açıklanan kapsamda silahlı gücü ilk kullanan taraf olması, bu devletçe işlenen saldırı eyleminin kanıtı sayılır. BM Güvenlik Konseyi (BMGK) bu konuda nihai değerlendirme ve karar verme yetkisine sahiptir (Çaycı,2008).

Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin Güney Osetya'ya müdahalesi, Rusya Gürcistan arasındaki 1992 Soçi Antlaşması'nın ihlali olmuştur. Fakat Rusya'nın, Gürcistan'a verdiği askeri karşılık da orantılı olmaktan ve barış gücü kapsamında yapılan operasyondan, anlamı itibariyle uzaktır. BM şartı 53 madde paragraf 1'de belirtildiği üzere, ne AGİT ne de uluslararası bir kuruluş, BM Güvenlik kurulunca yetkilendirilmedikçe bir hareket yapma hakkına sahip değildir (Çaycı,2008).

ABD Gürcistan'ın NATO'ya girme politikasını desteklerken, giremediği tek deniz olan Karadeniz'e dolaylı olarak girme hedefini gerçekleştirmek istemektedir. Bunu da, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi sırasında, insani yardım sevkiyatını, savaş gemileriyle, Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçerek, Karadeniz'e ulaştırması vasıtasıyla göstermiştir. Rusya'nın da, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalede bulunmasının ertesinde, Gürcistan'a yapmış olduğu müdahale ile bu coğrafyadaki "Kırmızı Çizgileri" netleşmiştir (Gülşen,2009).

5.3. Rusya'nın Çin İle İlişkileri

Rusya, dengeli bir politika izleme amacıyla Uzak Doğu ülkeleri arasında Çin ile ekonomik, askeri ve kültürel ilişkiler geliştirmektedir. Ancak, iki ülke arasında, sınır ve Çin göçmenlerine yönelik konularda ihtilaflar da söz konusudur. Büyük nüfusu, büyüyen ekonomisi ve uzay araştırmalarına ayırdığı zaman ve bütçe dolayısıyla Rusya, Çin'i stratejik bir ortak olarak kabul etmektedir (Hekimoğlu, 2007:236).

1990'ların ikinci yarısında Dışişleri Bakanlığı'na Primakov'un getirilmesi, 1959'dan beri kopuk olan istihbarat paylaşımı temelindeki işbirliğini 1992

yılında yeniden tesis etmiştir. Aslında Rus – Çin yakınlaşması, Gorbaçov döneminde başlamıştır; Rusya Soğuk Savaş sonrası Doğu Asya ve Pasifik’e yönelik dış politikasını gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde özellikle 1960’ların sonlarında, Rusya, silahlı kuvvetlerinin üçte birini Çin sınırına yerleştirmiştir. 1970’lerde, Sovyetlerin Vietnam, Hindistan ve Güney Kore ile stratejik ilişkiler kurması ve Afganistan işgali, hep Çin aleyhine geliştirilmiş politikalar arasında yerlerini almıştır (Hekimoğlu, 2007:236).

1993 yılı itibarı ile Çin, ekonomi alanında Rusya’nın Almanya’dan sonraki ikinci ortağı haline gelmiştir; 1992 yılı itibarı ile de askeri ve güvenliği ilgilendiren konularda pek çok anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar Rusya’nın Çin’e silah satışının kapılarını aralamıştır. Çin, Pasifik’teki ABD baskısına karşı Rusya’yı bir denge unsuru olarak görürken, NATO’nun genişlemesi sürecinden rahatsız olan Rusya da, Çin ile işbirliğini geliştirme kararlılığındadır. 1996 yılında yapılan başkanlar zirvesinden sonra, ikili ilişkiler işbirliğine dönüşmüştü; yine bu toplantıda “Stratejik Ortaklık İçin Ortak Bildiri” imzalanmıştır. Bunu Nisan 1997’de ABD hegemonyasına karşı imzalanan “Çok Kutuplu Uluslararası Düzen İçin Bildiri” takip etmiş; 1998 yılında Rusya Başbakanı olan Primakov, Rusya, Çin ve Hindistan’dan oluşacak bir “stratejik üçgen” kavramını gündeme getirmiştir (Hekimoğlu, 2007:237).

Çin, Rusya’dan silah, maden ve makine ithal etmektedir ve Rus ekonomisine önemli bir girdi yaratmaktadır. 1990’ların sonunda Yeltsin Çin’e yaptığı son ziyarette 55 kilometrelik bir alan hariç, tüm Rus – Çin sınırını ayrıntılarıyla belirleyen bir anlaşmayı imzalamıştır. 2000 yılı Ocak ayında, Çin Savunma Bakanı ve Politbüro üyesi Haotian’un Moskova ziyaretinde, o tarihte başkan vekili olan Putin ve bakanlar tarafından kabul edilmiş, Rusya ve Çin arasındaki stratejik ortaklığın, karşılıklı ve yakın menfaatlere dayandığı belirtilmiştir. Bölgede ve dünyada barışın sağlanmasında, her iki tarafın da sahip oldukları sorumluluk duygusunun bilincinde oldukları da bir kez daha teyit edilmiştir (Hekimoğlu, 2007:238).

1996 yılında füzesavar sistemini kurmaya başlayan Çin, tarihindeki Sin İmparatorluğu’nun dış politikasını aynen bugüne uyarlayarak uygulamaya

sokmuştur. Büyük bir devlet ve bölgesel merkez olma yolundaki Çin, dünyada ABD, Rusya ve Japonya'dan sonra savunmaya en fazla kaynak ayıran dördüncü ülke konumundadır. Rusya ve Çin arasındaki işbirliği askeri, teknik ve ticari alanları kapsarken, iki devlet arasında sınır sorunlarından kaynaklanan ihtilaflar söz konusudur. Aslında bu sınırların belirlenmesi çabaları, 1689 yılındaki Narçinsk Anlaşması'na kadar geri gitmektedir. Fakat hem bu, hem de Çarlık Rusya'sı ile yapılan anlaşmaların hiçbirisi Çin'i tatmin etmemiştir (Hekimoğlu, 2007:239).

Bu sorun, SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasında, 1969 yılında küçük çaplı bir savaşa bile neden olmuştur; bunun akabinde de ilişkiler de kötüleşmiştir. 1991 yılında SSCB ile ÇHC arasında "İyi Komşuluk Anlaşması" imzalanmıştır; aslında karşılıklı olarak nükleer silah kullanmama, stratejik füzeleri birbirine yönlendirmeme ve taraflardan birinin tehlikede olduğu durumlarda temasa geçme hususlarını içermektedir. Sovyetlerin son yıllarında başlayan ve Yeltsin ile devam eden iyi komşuluk münasebetlerinde, sınır sorunlarının devamı sebebiyle istenilen seviye yakalanamamıştır. 1992 yılında Rus Çin sınırları hakkında anlaşma imzalanmış, 1995 yılındaki sınır paylaşımında da Amur ve Ussuri nehirlerindeki 600 ada ve Ussurisk ve Hasan illerindeki Rus sınır toprakları Çin'e geçmiştir (Hekimoğlu, 2007:240).

1997 yılında sınır bölgelerinde karşılıklı askeri güç indirimi anlaşması yapılmış, 1998 yılında da "21. Yüzyıl Rusya - Çin İlişkileri" ve sınır meseleleri hakkındaki ortak belge imzalanmıştır; böylece 1999 yılı Mart ayı itibarı ile sınır hattı belirlenmiştir. 2004 yılında ise Rusya, Büyük Ussurisk, Bolşoy Ussurisk ve Tarabarov adalarını Çin'e vermiştir (Hekimoğlu, 2007:240).

2000 yılı Temmuz'unda Duşanbe'de toplanan ŞİÖ zirvesinde Putin, Rusya'nın Çin'i stratejik ortağı olarak gördüğünü beyan etmiştir. 11 Eylül olaylarının hemen akabinde Putin'in Batı ve ABD yönlü politikalar izlemesi Çin'i endişelendirmiş, diplomatik ilişkilerde durağanlık yaşanmıştır. 2002 yılında iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden ısınmış, Pekin'deki ŞİÖ Dışişleri Bakanları buluşmasında yapılan ortak açıklamada, Afganistan'ın gelecekte "barışçıl tarafsız devlet" olarak görülmek istenildiği vurgusu yapılmıştır.

Ayrıca Afganistan’da konuşlandırılacak barış gücünün, BM Güvenlik Konseyi’nin ve Afganistan’ın onaylaması koşuluyla ülkeye gönderilmesi gerektiği açıklanmıştır (Hekimoğlu, 2007:241).

Rusya ve Çin’in fikir birliği içinde olduğu konular, uluslararası terörizm ile mücadele, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi, ideolojilerin geride bırakılarak ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve arttırılması, gelecekteki siyasi sistemin çok kutupluluk temelinde geliştirilmesi olarak sayılabilir. Rusya ve Çin, Yugoslavya, Afganistan ve Irak meselelerinde ortak karar vermişlerdir; Irak sorununda askeri müdahaleye karşı çıkmışlar, diplomatik çözümü savunmuşlar, bu konudaki ortak karar da 27 Şubat 2003’te Pekin’de açıklanmıştır (Hekimoğlu, 2007:242).

Rusya ve Çin, Kore yarım adasındaki sorunun çözümünde de diplomasiyi adres göstermişlerdir. Moskova ve Pekin’in sınır komşusu Kuzey Kore’nin nükleer silahlara sahip oluşu ve ABD – Kuzey Kore çatışmasının olasılıklar dahilinde olması sebebiyle her iki tarafa da ortak bir itidal çağrısı yapılmıştır. Bu çağrıda Kuzey Kore’ye nükleer silah üretimine son vermesi, ABD’ye de, Kuzey Kore ile ilişkilerini normalleştirilmesi talebi dillendirilmiştir. Nükleer silah geliştirme faaliyetlerini sürdürmekte olan Çin, bu alanda 15 – 20 yıl içinde Rusya’yı geçme ve ABD ile rakip olma planları yapmaktadır (Hekimoğlu, 2007:242).

Rusya ve Çin arasındaki ticaret hacmi artmasına rağmen, süreç çok yavaş gelişmektedir; iki ülke arasında 2002 yılında sadece 12 milyar dolarlık mal dolaşımı gerçekleşmiştir. Rusya Çin’e hammadde ve askeri teknik malzeme ihraç ederken, Çin Rusya’ya tekstil ve gıda gibi gündelik ihtiyaca yönelik malzemeler satmaktadır. 2001 yılında yapılan anlaşmayla, Angarsk – Datsin Boru Hattı’nın inşa edilmesi kararlaştırılmıştır; 2010 yılı itibarı ile bu boru hattından yılda 30 milyon ton petrol taşınması planlanmıştır. Fakat 2002 yılında Rusya – Japon Boru Hattı inşası gündeme gelince, bu boru hattındaki çalışmalar durdurulmuştur. İki ülke arasında, petrol ihracatının yanı sıra, Rus ulaşım kompleksi de stratejik öneme haizdir. Rusya’nın taşıma güzergahı Çin, Japonya ve Kore ile Orta ve Batı Avrupa’yı birleştirecektir. Avrupa’dan Uzakdoğu’ya yapılan taşımacılık deniz yoluyla yapılmaktadır, demiryolundan ucuz olmakla birlikte, daha uzun zaman almaktadır; malları

% 40 oranında daha hızlı ulaştırabilecek Transsibir Demiryolu Hattı'nın kullanılması mantıklı bir alternatif olarak öne çıkmaktadır (Hekimoğlu, 2007:243).

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin önemli bir bölümü de nükleer programlardır. 2003 yılında ortak toplanan komisyonda, Rus teknolojisini temel alan, deniz üstünde inşa edilebilecek, ortak atom enerji istasyonunun yapılması tartışılmıştır. Yine bu komisyonda, Tyanvan Atom Enerji İstasyonu'nun, uranyum fabrikasının inşası konusu da görüşülmüştür. Aynı zamanda Rus bilim adamları, Çin'de hızlı nötron ile çalışacak denemeli reaktör inşa etmektedirler. İki ülke arasında, lazer, bilgisayar teknolojileri ve uzay nükleer enerjisi alanlarında ortak çalışmalar yürütülmektedir (Hekimoğlu, 2007:244).

Rusya ve Çin arasındaki askeri işbirliği ise, 1950'lerde dondurulmuş, 1990 yılında yeniden canlandırılmıştır. Ordusunu geliştirmeye yönelik Çin, 1990'lı yılların ilk yarısında, askeri hava kuvvetlerine önem vermiştir. 1996 senesinde, Rusya'dan direkt olarak savaş uçağı alımları yapan Çin, bunun yanında, SU - 27 savaş uçaklarını kendi topraklarında üretmek için Rusya'dan lisans almıştır (Hekimoğlu, 2007:244).

1992 - 1999 yılları arasında Rusya, Çin roket savar savunması için, orta ve kısa mesafeli roket sistemleri kurmuştur. Çin ordusundaki modernizasyon hızının yüksek olması sebebiyle, 10 - 15 yıl içinde ABD'ye rakip olacağı tahminleri yapılmaktadır. Rusya ve Çin'in ortak amaçları olan, ABD ve AB'nin dünyada tek başına söz sahibi olmalarını engelleme isteği, onları zorunlu bir işbirliğine yönlendirmiştir (Hekimoğlu, 2007:245).

ÜÇ LİDERİN LİDERLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE SONUÇ

Üç Liderin Liderlik Anlayışlarının Karşılaştırılması

Bu üç siyaset adamının liderlik ediş yöntemleri karşılaştırıldığında; Gorbaçov ve Yeltsin için "transitional" yani geçiş dönemi liderleri, Putin içinse "transactional" yani geniş halk kitleleri lehine ve ülke faydasına davranan lider betimlemeleri yapılmıştır (Brown, 2001:7).

Gorbaçov Dönemi

Bu dönemde Rusya'nın Gorbaçov önderliğinde küreselleşme yolundaki reformların temelini "glasnost" (yani açıklık ve şeffaflık) ve "perestroyka" (yani toplumsal sistemin yeniden yapılandırılması) teşkil eder. Gorbaçov küreselleşme yolunda adımlar atarken kafasındaki kavram "evrim"dir; Sovyetler Birliği'nin liberal sosyalist bir modele geçişini savunur. Asla köklü "parti sistemi" nin ya da ülke kurumlarının tasfiyesini amaçlamamıştır; bölünmüş bir Rusya'yı hiçbir zaman arzu etmemiş, dünya ekonomik sistemine kendini adapte etmiş bir Rusya idealini dile getirmiştir (Gorbaçov, 1987:56).

Gorbaçov dönemi gelişmelerine olumlu ve olumsuz gelişmeler olarak bakacak olursak; olumlular arasında Komünist Parti'nin o döneme kadar sorgulanamayan liderlik rolünün "planlanmış ekonomik model" in temelinde yatan yasal prosedürle birlikte değiştirilmesi; ekonomi anlamında liberal pazar ekonomisine, siyasal alanda da "tek-devlet" anlayışından federal sisteme geçilmesi vardır (Beslauer, 2001:52).

Ülkenin daha önceden düşmanı olarak kabul ettiği Batı Medeniyeti'nin kültürel, siyasi ve ekonomik yapısıyla etkileşime girmesi, ekonomide bir özel sektör yaratılması çabalarının gösterilmesi, Afganistan'daki askeri birlikler geri çekilirken Sovyet sisteminin en tipik siyasi özelliği olan Doğu Avrupa devletlerinin üzerindeki demir yumruğun kaldırılması ve bu ülkelere kendi kaderlerini tayin hakkının verilmesi Soğuk Savaş terminolojisinin rafa kaldırılarak devletin "üçüncü dünya"ya dair algılama ve tatbikatlarında geniş çaplı değişikliğe gidilmesi olumlu gelişmeler arasında sayılabilir (Beslauer, 2001:53).

Dönemin olumsuz yanlarına bakılacak olursa, 1990'lardaki Rus ekonomisinin durumunun 1985 yılına kıyasla oldukça kötü durumda olması, liberal ekonomik modele ne pahasına olursa olsun geçme siyasetinin bir sonucu olarak eski ekonomik yapının kurumlarının kapatılması, lakin bunların yerine yeni ekonomik kurumların açılmaması vardır (Beslauer, 2001:53).

Diğer olumsuz gelişmeler arasında yeni düzenin yolsuzluklar dolayısıyla kokuşmuş bir çehreye bürünmesi, büyük birleşik devletler bloğunun yıkılması ile birlikte eski birleşik coğrafyanın büyük kesiminde "ayrılıkçı" akımların önü alınamaz şekilde yaygınlaşması sayılabilir (Beslauer, 2001:54).

Yeltsin Dönemi

Yeltsin'in siyasete bakış açısı Gorbaçov'un tersine "evrim" değil, "devrim" temelindedir; yukarıdan aşağı bir otorite zinciri şeklinde yapılandırılmış, "liberal Bolşevizm" olarak adlandırılan bir sistem inşa ederek yeni bir başkanlık sistemi kurmuştur (Shevtsova, 2001:69).

Bu yeni liberal Bolşevik sistemi kurarken de eski kurumları hızla tasfiye ederken, yerine yenilerini inşa etmeyi de gerekli görmemiştir (Shevtsova, 2001:70).

Bu yeni sistem, bir "mega-parti" oluşumu olarak da adlandırılabilir; bu 1991 - 1993 yılları arasında oldukça yoğun olarak gözlenmiştir. Bu dönemde, Rus halkı arasında, siyasete farklı ekoller çerçevesinde bakıştan doğan, politik bir kamplaşmaya doğru kayış gözlenmiştir (Shevtsova, 2001:74).

"Amerikan Modeli"ni benimseyen Ruslar, kurumların öne çıkarak insani faydanın arka planda kalmasını desteklerken, "Fransız Modeli" çerçevesinde birleşenler gücün merkezine yöneticilerin değil toplumun geniş kesimlerinin yerleştirilmesinden yana olmuşlardır. "Rus Modeli"ni savunanlar, tamamen bu ülkeye has yapı itibarıyla, belirli önemli pozisyonları işgal eden kişilerin güçlü yönetim göstermeleri yönünde irade koymuşlardır (Shevtsova, 2001:77).

Yeltsin ekonomik reformlara çok önem verirken, Rus toplumunun liberal demokrat bir toplum yapısına sahip olması konusunda çok başarısız olmuştur (Shevtsova, 2001:84).

Putin Dönemi

Putin Rus toplumunda hem "yenilik" hem de "istikrar" yanlılarını arkasına alırken, politik bir geçmişe sahip olmayışı, bu dönem için onun aleyhine değil tamamen lehine bir etki yapmıştır (Shevtsova, 2001:92).

Ondan önceki liderlerin "köy-kökenli" olmasının aksine "şehir-kökenli" oluşu, ondan önceki liderlere tüm hata, kusur ve zaaflarıyla sahip çıkması, arkasında geniş toplumsal yelpazeden bir destek bulmasında etkili olmuştur (Shevtsova, 2001:93).

Putin halkın gözündeki başarısını, her ne kadar konjonktürel de olsa enerji fiyatlarındaki artışla, Rusya'nın ekonomisini düzeltmesine, Rus ekonomisinin besili parazitleri olan "oligarklar"a açtığı savaşa borçludur (Shevtsova, 2001:95).

Putin'in gerçekleştirmeyi başardığı iki temel gelişim "siyasetteki hareket alanının genişletilmesi" ve "ekonomide yenilik"tir. Bunu da, Yeltsin'in "karşılıklı suç ortaklığı" temelindeki politikasının yerine, "yaygın kemer sistemi" denilen bir yukarıdan aşağı emir-komuta zinciri sayesinde başarmıştır (Shevtsova, 2001:96).

SONUÇ

Rusya, ülkenin üç yüz yıllık modernleşme sürecinde, Batılı toplumların düşünce kalıplarını, özellikle Gorbaçov döneminde kendi toplumsal geleneklerini göz önüne alarak adapte etmeye çalışmıştır. Gorbaçov, Batı'nın kapitalist toplumsal ve ekonomik modellerini bire bir Rusya'da uygulamaya sokmak yerine, kendi sosyalist rejiminde yapılacak reformlarla hem Parti'nin hem de rejimin devamından yana idi. Gorbaçov uygulamaya soktuğu, özünde "glasnost" ve "perestroyka"yı içeren reform paketleriyle, Rusya'yı devrim değil evrim yolunda hareket eden ve Batı Medeniyeti ile yakınlaşan, "Ortak Avrupa Evi"nde kendine yer bulmuş bir toplum olarak hayal etmekteydi. Fakat Sovyetlerin hızla çözülmesini ve sosyalist, politik ve ekonomik sistemin iflasını öngörmekte gecikmişti.

1990'lı yıllardaki Sovyet temelli sosyal mühendislik hamlesinin başarısız olması ile "Batı Dünyası ile entegre ve yakın ilişkilere dönüş" hem yönetimdeki elitlerin, hem de sıradan vatandaşın seslendirdiği en temel slogan halini almıştı. Bu dönemin lideri Yeltsin, Sovyet sisteminin temelden

yıkılıp hızla demokrasiye ve liberal ekonomiye geçilmesinin, yani yukarıdan - aşağı bir devrimin gerçekleştirilmesinin mimarlığını yapmaktaydı. Fakat yıktığı kurumların yerine piyasa ekonomisinin işlemesi için hayati öneme sahip yeni kurumları oluşturmaktan imtina etmesi yapılan reformların kadük kalmasına sebep olmaktaydı.

Sovyetler Birliği'nin onlarca yıl devrimci bir retorikle uygulamaya soktuğu, bütün bireylerin birbirine eş olduğu Sovyet bireylerinden oluşan "Sovyet toplum ideali", "özel mülkiyet" ve "sivil toplum" kavramlarının ve nihayetinde ulaşılması planlanan "kapitalist toplum ideali"nin temellerinin atılmasının önündeki en büyük engel olarak yerini almaktaydı. Bu tür bir "demokratik pazar toplumu"na ulaşma hedefi, ancak ve ancak yönetici elitlerin Rus toplumu ile bir konsensüse varılması temelinde, radikal reformlarla, toplumun yeniden yapılandırılmasını gerektirmekteydi. Fakat Rus yönetici elitlerinin böyle bir konsensüse, ve gerek küreselleşme ve gerekse Batı Medeniyeti ile entegrasyon temelinde, açık bir planlamaya ve felsefeye sahip olmaması, gerek Çarlık döneminde gerekse eski Sovyet rejiminin egemen olduğu zaman dilimindeki gibi, bu süreçte çeşitli reformların "yukarıdan aşağı" uygulamaya sokulması neticesini doğurmuştur. Bunlar da sağlıklı bir yapı kurmada çok cılız hamleler olarak tarihteki yerini almıştır.

Modern pazar ekonomisinin Batı'daki gelişimi Batı Medeniyeti'nin yüzyıllarını almıştır; zaman zaman çeşitli ekonomik buhranlara da sebep olan deneme - yanılma yöntemleri uygulanılarak bugünkü halini almıştır ve oldukça karmaşık bir mekanizmadır. Yeltsin'in de eski tüm kurumları feshedip, yerine piyasa ekonomisinin gereksinimi olan kurumları inşa etmeyişi, ekonominin yönetimine yurt dışında ekonomi tahsili yapmış "prensleri" getirmesi, aslında Rusların, hatta en tepe yönetim kademesindekilerin bile serbest piyasa ekonomisinin, Rusya'nın "güdümlü ekonomi"sinden ne derece farklı bir sistem olduğunu kavrayamadıklarını kanıtlayan en önemli göstergedir. Yeltsin'in Rusya'yı, kendisinin en büyük ideallerinden biri olan G-7'ler olarak bilinen varıl ülkeler kulübüne sokmada başarılı olmasının ardından örgüt "G - 8" adını almıştır; lakin bu zenginler kulübüne üye olunması ülkenin ekonomik durumunda hiçbir iyileşmeye sebebiyet

vermemiştir. Yeltsin'in başkanlık sistemine geçilmesi Rusya'nın ilk başkanı oluşu, kendi yetkilerinin azami seviyeye çıkaran anayasanın yürürlüğe girmesi bile gerek ekonomik ve gerekse siyasi anlamda ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı duruma çare olamamıştır. Yeltsin, bu üç lider döneminde en sık başbakanı ve ekonomi bürokratlarını değiştiren ve bu değişimlerden pozitif hiçbir sonuç alamayan lider olmuştur.

Yeltsin döneminde reformlardan ülkenin oldukça küçük bir bölümü fayda sağlarken ülkenin büyük çoğunluğu gelir ve refahın hakkaniyetsiz bir şekilde bölüşülmesinden muzdarip olmuşlardır. Zamanla Yeltsin'in pazar reformlarına olan bağlılığı, yönetimde kalabilmek ve koltuğunu garanti altına alabilmek adına, oldukça düşmüştür. Sonuçta, yönetici elitlerin davaya adanmışlığının bulunmayışı ve Rus halkının radikal pazar reformlarına hazırlıksızlığı sebebiyle, aynı zamanda da altmış yıllık merkezi planlama sisteminin ve kurumlarının lağvedilmesi sonucunda, Yeltsin döneminde, yeni bir pazar ekonomisinin yaratılmasında başarısız olunmuştur.

Putin, 2000'li yıllara girilirken başkanlığı Yeltsin'den devralırken Rusya, hem siyasi hem de ekonomik olarak oldukça zor bir durumdaydı. Putin'in pazar ekonomisine uyum için yapması gereken reformlardan uzak duruşu, yönetimde kendi otoritesini kuvvetlendirmek amacını gütmekteydi. Halk arasında, ekonomik reformlar neticesinde her zaman için fedakarlık yapması gereken tarafın kendileri oluşundan kaynaklanan büyük bir memnuniyetsizlik ve hatta zaman zaman isyankar bir tavır mevcuttu. Ülke sırasıyla Gorbaçov ve Yeltsin dönemlerinde, dünya dengelerinin elinde tutan bir süper güçten, siyasi ve iktisadi olarak çökmüş ve dağılmış bir kargaşa coğrafyası haline gelmişti. Putin, ekonomik durumu iyileştirmek amacıyla, önce sağlam ve iyi işleyen bir siyasi mekanizmaya ihtiyaç duyulduğunu kavramıştır.

Putin, ilk olarak devlet kademelerinde birlikte uyumlu çalışabileceği ve güvенеbileceği St. Petersburg kökenli istihbarat örgütü personelinden bir grubu çevresinde toplamış ve aslında siyasi olarak hiç de demokrasi ile alakası bulunmayan emir-komuta eksenli bir yaygın - kemer - sistemini kurmuştur. Daha önceki yönetimlerce ülkenin en stratejik ve kar sağlayan şirketlerinin başına getirilmiş oligarklara savaş açmış, siyasi gücün, ülkenin

tüm ekonomik değerlerini halk yararına kullanmasının önü açılmıştır. İşte tam bu noktada Putin özellikle Yeltsin'den, geniş halk kitleleri lehine hareket eden idealist bir lider olarak ayrılmıştır. Tabidir ki, dış politikada özellikle de Batı Dünyası ile ilişkilerde dünyayı saran küresel terör dalgası evresinde ABD'nin Afganistan'a müdahalesini desteklemiş, lakin ABD'nin temel amacının terörle savaş değil, dünya enerji coğrafyalarına yerleşmek olduğunu anlayınca bu duruma ve Irak'a müdahaleye karşı tutum takınmıştır. Putin özellikle ABD ve Batı Medeniyetleri'nin, Rusya'yı stratejik bir ortak olarak görme niyetinde olmadıklarını kavrayınca, özellikle dış politikada, temel milli menfaatler çerçevesinde hem Doğu (Çin ile ilişkilerin normalleştirilmesi, İran ile silah anlaşmaları vb.), hem de Batı ile işbirliği modeline yönelmiştir. Ülkenin ekonomik sıkıntısına son vermek adına da enerji sektörünü dış politika inisiyatiflerinde bir silah olarak kullanmıştır.

Aslında bu noktada Rusya'nın demokrasi ve serbest pazar ekonomisine geçmesinde bu kadar geç kalınmasının ardında yatan temel sebeplere bakılacak olursak, yine karşımıza bu toplumun karmaşık yapısı çıkmaktadır. Öyle ki Bolşevik Devrimi'nin hemen öncesinde Rusya'da bir pazar mekanizması gelişme evresindeydi. Ülkedeki ilk ekonomik mucize ise 1880'lerle 1. Dünya Savaşı arasındaki hızlı sanayileşme döneminde gözlenmiştir. Yeni Ekonomi Politikasının(NEP) uygulandığı Lenin döneminde bir pazar tecrübesi yaşanmışken buna 1920'lerin sonlarında son verilmiştir. Yani tüm bu siyasi ve ekonomik evrim süreci, Rusya'da bir devrim, bir dünya savaşı ile üst kademedan gelen politik bir karar ile son bulmuştur. Bu dönemde, genel kabul gören bütün küresel siyasi ve ekonomik değerler, yürürlüğe sokulacağına, Dünya tam da bu dönemde Batı ve Doğu Dünyası'nın katı çizgilerle ve sitemlerle birbirinden ayrıldığı iki kutuplu bir hal almıştır.

Bu üç lider döneminde de Rusya otoriter, emir komuta zinciri temelli sistemden demokratik çoğulcu sisteme geçişi başaramamıştır. Bu sistemin meşru bir yönetim biçimi olduğunu gösteren yegane unsur yapılan başkanlık seçimleridir.

İncelediğimiz üç lider de, yönetim dönemlerinin başlangıcında gerek ABD ve gerek ise Avrupa devletleri ile sıcak ilişkiler kurma stratejisi gütmüşlerdir.

Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu reformların bir devrime doğru gittiğini kavramasından sonra bir duraklama evresine girişi, Yeltsin'in 1993'e kadar yürüttüğü kapitalist sisteme ve demokrasiye geçme idealleri, Putin'in ise göreve gelmesi ile birlikte (ve 11 Eylül olayları akabinde) ABD'ye uzattığı zeytin dalı ve Batı İttifakı ile stratejik ortaklık kurma hayalleri, dünya gerçeklerinin bu Rus liderler tarafından tam anlamıyla kavranılmasından sonra, Rus halkının daha lehine olan "milliyetçi" bir perspektife yönelmiştir. Bu "ne pahasına olursa olsun Batı ile işbirliği" perspektifinden, ülke menfaatleri çerçevesinde hem Batı hem de Doğu ile işbirliği temeline doğru kayış çok daha gerçekçi bir yaklaşım olmuş ve Rus halkının menfaatleri özellikle de Putin döneminde oldukça korunmuş, gözetilmiştir. Aslında bu hamle, tüm önceki Rus devlet adamlarının genetik bir özelliği olan "Emperyal Gelenek"ın, tüm "Slav" halklarının ağabeyi olarak "3. Roma Vizyonu"na bir geri dönüş ve bu yaklaşımın tekrar yürürlüğe sokulması hamlesinden başka bir uygulama değildir.

Geçmişte, Rusya'nın geleceğine dair ve özellikle de 2010 yılına kadar ülkeye dair sosyal, siyasi ve ekonomik öngörüler de kaleme alınmıştır. Bunlara göre kapitalist Rusya'nın bazı bölgeleri ileri düzeyde teknolojinin imkanlarından yararlanabilse ve refah seviyesinin oldukça yüksek olduğu coğrafyalar bulunsa da, tüm sektörler ve bölgeler eşit gelişmişlik düzeyini yakalayamayacak, ülkenin bütünü müreffeh ve verimli olamayacaktır. Bu tahminlerden bir diğeri Rusya'da, gelecekte, sivil olmayan, oldukça dağınık ve kanun dışı bir "gölge ekonomi"nin gözleneceğidir. Bir başka tahmine göre sivil toplumun yetersiz kalacağı, devletin tartışılmaz bir gücünün, otoritesinin bulunacağı ve tüm sektörleri domine edeceği dillendirilmiştir. Rus toplumunun örgütlenme, görüş ve menfaatlerini algılayarak bunları şekillendirerek devlete seslendirme ve ifade etme yolunda pozitif adımlar atacakları ifade edilmektedir. Siyasal anlamda yine Batı ile ilişkiler göz önüne alındığında Rusya'nın tam anlamıyla önceden belirlenmiş çerçevesi ya da sınırı bulunmayacağı belirtilirken, Batı'nın ülkeye olan yatırımlarına karşılık ulusalcı yaklaşımlardan liberal olanlarına kadar çok geniş spektrumlu tepkilerin doğacağı beklenmektedir.

Gorbaçov yaptığı reformlar ve Rusya'ya getirdiği sistem değişikliğiyle "bir imparatorluğu yıkan adam" olarak oldukça ağır eleştirilerin hedefi olmak durumunda kalmıştır. Liderlerin, dönemlerindeki dünya gelişmeleri ve konjonktür yeterince göz önüne alınmadan suçlanması hiç de adil bir yaklaşım değildir. Gorbaçov'u reforma ve eski siyasi ve ekonomik kurumların tasfiyesine iten aslında bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Nasıl ki biz kendi demokrasiye yönelişimizin, M. Kemal Atatürk ve kurmaylarının bir gecede verdiği bir karar olmadığının, Batılılaşma sürecinin yüzyıllar alan bir gelişim olduğunun bilincindeyseniz, Gorbaçov politikalarının da aslında geçmişten gelen ve geri döndürülemeyecek bir süreç olduğunu da kabul etmek durumundayız. Yalnız Gorbaçov'un Batı dünyasına tek tarafı olarak verdiği askeri, ekonomik ve siyasi tavizler, Batı'dan verileceği taahhüt edilen siyasi ve ekonomik desteğin sözde kalması üzerine ülkenin talihsiz ve gittikçe yalnızlaştığı bir sürece girmesi ile sonuçlanmıştır. Gorbaçov, sadece, dünya devletlerini utanç verici bir şekilde birbirinden ayıran, ideolojik, ekonomik ve coğrafi duvarları yıkan lider olarak bile büyük övgüyü hak etmiştir.

Yeltsin, Gorbaçov'a reformları yavaşlattığı ve statükonun devamını istediği eleştirilerini yönelttiği bir dönemin ardından ülkenin başına geçmiştir. Yeltsin döneminde doğal kaynaklar, yakın – çevreye yönelik etkin bir dış politika kozu olarak kullanılmıştır. Yeltsin Atlantikçi yaklaşımı, Batı dünyasının Rusya'yı kendi sorunlarıyla baş başa bırakması, NATO ve AB'nin doğuya genişleme süreci nedenleriyle terk ederek, tam tersi yönde bir politika olan Avrasyacılığa yönelmiştir.

AB ve NATO'nun genişleme süreci, Rusya'da Sovyetler Birliği dönemindeki gibi eski çevrenin ve yalnızlık hislerini yeniden canlandırmıştır. "Ben" ve "öteki" eksenindeki kimlik yaklaşımı, Rusya'nın milliyetçi ve eski nüfuz coğrafyasında yeniden bir emperyal devlet yaratma arayışı bu döneme damgasını vurmuştur. Batı'dan beklenen yardımın gelmemesi, kendi kendine terk edilmişlik duygusu, Rusya'da yeniden birbirini besleyen bir kimlik bunalımı sürecini başlatmıştır.

Yeltsin döneminin halka yansıyan talihsiz uygulamaları, özellikle ekonomi alanında baş göstermiş, ülkede pazar ekonomisine geçilmeye çalışılırken,

özelleştirme uygulamalarıyla, devlete ait ülkenin endüstriyel motorları ve doğal kaynaklar sektörü kuruluşları oligarklara / oligarşilere devredilmiştir. Yeltsin de, hem kan bağıyla bağlı olduklarıyla, hem de ülkenin ekonomisini birlikte yönlendirdiği oligarklardan oluşan "aile"siyle bir saadet zinciri yaratmış; fakat aynı dönemde Rus halkının büyük çoğunluğu yoksulluk sınırı ve altına düşmüştür. 1998 yılındaki ekonomik kriz, Yeltsin'in siyasi hayatının da sonunu getirmiştir; bunda kendi zaaflarının ve hastalığının payı da oldukça yüksek olmuştur. Putin, Yeltsin ve "aile"sine, kendisinin yönetime geldiğinde, dokunulmayacağı ve herhangi bir soruşturmaya konu olmayacağına dair bir başkanlık kararnamesi imzalayarak yönetimi devralmıştır.

Putin'in bir lider olarak yıldızının parlaması ve arkasında oluşan büyük halk desteği aslında konjonktörü iyi okumasının bir sonucudur. Batı ve ABD ile yakınlaşma süreci, 11 Eylül olaylarının akabinde daha da yoğunlaşmıştır. Tüm Batı Avrupa'nın doğalgaz tedarikçisi haline gelmesiyle, Putin'in Rusyası ile Avrupa arasında karşılıklı çıkarlar ekseninde bir ittifak oluşmuştur. Putin'in, ABD'nin 2. Irak Savaşı'na karşı durması, savaş hakkında aynı yaklaşımı benimsemiş Avrupa ile Rusya'nın bu jeo - stratejik menfaatler temelinde daha da yakınlaşması sonucunu vermiştir. AB'nin özellikle Batı Avrupa ülkeleri ile yakın ilişkileri benimseyen Putin, Doğu Avrupa ülkelerine hiç de dostane yaklaşmamış, doğalgazı bu ülkelere kendi siyasi menfaatlerini perçinlemek amacıyla koz olarak kullanmıştır. Bu politikadan sadece Doğu Avrupa ülkeleri nasibini almamış, aynı zamanda Rusya'nın yakın çevresindeki, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeler de, Putin Rusyasının kullandığı bu kozun sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştır.

Putin uyguladığı doğal kaynaklar politikasıyla, ekonomik konjonktörü iyi değerlendirerek, iflas etmiş bir ekonomiden, yeniden güçlü ve sağlıklı işleyen bir ekonomiye geçişi sağlamıştır. Batı tipi bir liberal pazar ekonomisi tesis edilememişse de, Batılı finans profesyonellerinin "Rus tipi kapitalizm" dedikleri bir model yaratılmıştır. Putin'in, Yeltsin döneminde palazlanan oligarkların da ekonomideki hakimiyetlerine son vermesi, Rus halkının makus talihini değiştirmiş, onları geleceğe yeniden ümitle bakabilir hale getirmiştir.

Putin liderliği döneminde, ülkeyi polisiye yöntemlerle yönettiği ve “yaygın kemer sistemi” denilen bir metod kullandığı için yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu noktada, oligarkların yönetimindeki bir ekonomiye ve sefalet içindeki bir halka sahip bir ülkenin mi, yoksa ağır idari denetim altında da olsa, müreffeh, güçlü ve uluslararası arenada sözüne itibar edilen ve sözü geçen bir ülkenin mi tercih edilmesi gerektiği, ayrı ve daha uzun bir analizi gerektiren bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gorbaçov ve Yeltsin daha önce de belirttiğimiz üzere geçiş dönemi liderleri, Putin ise geniş halk kitleleri yararına hareket eden bir lider olarak analiz edilmektedir. Gorbaçov’a yöneltilen “bir imparatorluğu yıkan adam” eleştirisi bize göre en az Putin’e yöneltilen “polis devleti kurucusu” eleştirisi kadar ağır ve haksızdır. Tüm bu liderler arasında “zayıf halka” olarak adlandırabileceğimiz lider Yeltsin’dir.

Batı tipi demokrasi ve ekonomik modeli ülkeye kazandırma idealiyle yola çıkmış, ülkeye başkanlık sistemini getirerek kendini ülkenin tek hakimi konumuna getirmiş, liberal ekonomiyi tesis etmesi için genç teknokratlara büyük yetkiler vermiş; ekonominin işleyen tüm dişlilerini oligarklara devretmiştir. 1993’e kadar uyguladığı Atlantikçi modelden, 1993 sonrasında 180 derecelik bir dönüşle Avrasyacı ve “irredentist” bir modele geçmiştir. Kişisel zaafıları, servet düşkünlüğü ve her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalma hırısı, ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa kayması sonucunu getirmiştir.

Son olarak, Gorbaçov ve Putin’e yöneltilen yukarıda saydığımız eleştirileri haksız bulduğumuzu tekrarlarken, Yeltsin döneminin halk ve ülke açısından bu üç dönem arasındaki en talihsizi olduğunu yineleyerek sonuç bölümünü sonlandırıyoruz.

KAYNAKLAR

- AKARSLAN, Medina (1991), *Değişen Dünya Dengeleri, Rusya Federasyonu Yakın Çevre Politikası ve Türk Cumhuriyetleri*, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- ARI, Tayyar (2004), *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- BERLINER, Joseph (1984), "Managing the Soviet Economy: Alternative Models", Editör: HOFFMANN Erik. P., *The Soviet Union in the 1980s*, s. 49-55.
- BESLAUER, George (2001), "Evaluating Gorbachev and Yeltsin as Leaders", Editörler: BROWN, A., L.Shevtsova, *Gorbachev, Yeltsin and Putin – Political Leadership In Russias Transition*, Brookings Institution Pres, s. 45-65.
- BOUSSENA, S., Catherine Locatelli, (2005), "Towards a More Coherent Oil Policy in Russia?", *Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Review*, s.85-105.
- BREZINSKI, Zbigniew (1984), "The Soviet Union: World Power of a New Type", Editör: Hoffmann, E. P., *The Soviet Union in the 1980s*, s.147-155.
- BROWN, Archie (2001), "Introduction", Editörler: BROWN, A., L.Shevtsova, *Gorbachev, Yeltsin and Putin – Political Leadership In Russias Transition*, Brookings Institution Pres, s. 1-8.
- BRUTENS, Karen (2005) "Origins of the New Thinking", *Russian Politics and Law*, vol. 43, no. 5, September–October 2005, pp. 49–78.

- BUKKVOLL,T. (2003),“Putin’s Strategic Partnership with the West: The Domestic Politics of Russian Foreign Policy”, *Norwegian Defense Research Establishment, Comparative Strategy*, Kjeller, Norway, 22: s.223–242.
- BÜYÜKAKINCI, E. (2004), “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna – Rusya İlişkileri”, Editörler: BÜYÜKAKINCI, E, Erdem Türközü, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, 1. Baskı, s.401-436.
- ÇAYCI, Sadi (2008), “Gürcistan’daki Silahlı Çatışmalar ve Hukuk”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2456&kat1=42&kat2=12> 12 Agustos 2008
- DAĞI, Zeynep (2002), *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, Rusya’nın Dönüşümü*, 1. Basım, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİR, Abdullah (1998), *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler*, Ötüken Neşriyat,İstanbul.
- DUGIN, A. (2003), *Moskova – Rus Jeopolitiği – Avrasyacı Yaklaşım*, Çev: Vügar Imanov, 1. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- DUGIN, A. (2007), *Moskova – Ankara Eksenİ,Avrasya Hareketinin Temel Görüşleri*, 1. Baskı, Analiz Basım Yayın, İstanbul.
- ELLMANN, Michael (2000),The Russian Economy Under Yeltsin, *Europe-Asia Studies*, Vol. 52, No.8.,s.1417-1432.
- GORBACHEV, Mikhail,(1987),*Perestroika New Thinking For Our Country and The World*, 1. Publishing, William Collins Sons & Co. Ltd. ,London.

GORSKHOV, M. K. (2006), "Perestroika Through The Eyes of Russians: Twenty Years Later", *Sociological Research*, vol. 44, no. 6, s. 8-76.

GÜLŞEN, Halit (2009), " Ukrayna'da Bitmeyen Siyasi Kriz",
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=3035&kat1=6&kat2=7>
7 Ocak 2009

HEKİMOĞLU, A. N., (2007), *Rusyanın Dış Politikası – ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya*, 1.Basım, Vadi Yayınları, Ankara.

HERRMANN, R., Lebow, R.N. (2004), "What was The Cold War? When and Why Did it End" Editörler: HERRMANN, R., Lebow, R.N. *Ending the Cold War – Interpretations, Causation, and the Study of International Relations*, s. 1-27.

HOPF, Ted (1999), "Introduction", Editör: HOPF, T., *Understanding of Russian Foreign Policy*, s. 1-13.

HUNTER, R. E., "NATO-Russia Relations After 11 September", *Strategic Developments In Eurasia After 11 September, Journal Of South East European & Blacksea Studies*, S.28-54.

İL'İN, Mikhail & Kuvaldin V.B., (2004), "Every Country Needs Its Own Perestroika", *Interview with Mikhail Sergeevich Gorbachev, Russian Politics and Law*, vol. 42, no. 1., s.5-16.

KAMALOV, İ. (2004), *Putin'in Rusya'sı, KGB'den Devlet Başkanlığına*, 1. Basım, Kaktüs Yayınları, İstanbul.

KAMALOV, İ. (2007), "Şanghay Örgütü, Rusya - Çin Mücadelesi ve Türkiye'nin Durumu",
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1736&kat1=58&kat2=16>
16 Agustos 2007

KAMALOV, İ. (2008), "Ukrayna'ya Koalisyon Dayanmıyor",
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2724&kat1=61&kat2=>
17 Eylül 2008

KERBLAY, Basile (1989), "Sovyet Toplumunda Yeni Yönelimler", Editörler:
AKAŞ, C., Sevin Okyay, *Gorbaçov'un Rusyası*, s. 53-79.

KHRIPUNOV, Igor, Matthews, Marry (1996), "Economic Successes and It's
Failures. Russia's Oil and Gas Interest Group and Its Foreign Policy
Agenda", *Problems of Post-Communism*, Volume: 43, M.E. Sharpe
Inc. S.1-8.

KRAMER, Mark (2005), *The Collapse of East European Communism and the
Repercussions within the Soviet Union*, *Journal of Cold War
Studies*, Vol. 7, No. 1., s.3-96.

MEDVEDEV, Sergei (1999) "Power, Space and Russian Foreign Policy",
Editör: HOPF, Ted, *Understandings of Russian Foreign Policy*,
s.15-55.

OĞAN, Gökçen, (2007), "Üye Devletlerin Perspektifinden Şanghay İşbirliği
Örgütü", *Stratejik Analiz Dergisi*, Kasım, s.57-63.

OĞAN, Gökçen (2007), "Şanghay İşbirliği Örgütü, Enerji Kulübüne Doğru"
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1735&kat1=58&kat2=>
16 Ağustos 2007

OĞAN, Gökçen (2008), "Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Zirvesi Toplanıyor"

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2519&kat1=58&kat2=>

28 Agustos 2008

ONAY, Yaşar (2002), *Rusya ve Değişim*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.

ONAY, Yaşar (2003), *Rusya Tarihini Değiştiren On İktidar Oniki Artı Bir Lider*, Akademi-İstanbul Yayıncılık, İstanbul.

PEROVIC, Jeronim (2004), "Regionalisation Trends in Russia: Between the Soviet Legacy and the Forces of Globalisation", *Geopolitics*, Vol.9, No.2., S.342-377.

RUTLAND, P., (2001), "Putin'in İktidar Yolu", Editör: TEZKAN, Y., *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, 1. Baskı, A Ajans, s.151-190.

SHEVTSOVA, Lilia (2001), "From Yeltsin to Putin: The Evolution of Presidential Power", Editörler: BROWN, A., L.Shevtsova, *Gorbachev, Yeltsin and Putin – Political Leadership In Russias Transition*, Brookings Institution Pres, s. 67-107.

SİMES, Dimitri (1991), "Gorbachov'un Zor Günleri", Editörler: AKAŞ, C., Sevin Okyay, *Gorbaçov'un Rusyası*, s. 181-197.

TANRISEVER, O. F. (2008), "Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askeri Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi",
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=42&kat2=>
Agustos 2008

- TAŞAR, M., (2001), " Kremlin'deki Yeni Çar: Vladimir Vladimiroviç Putin",
Editör: TEZKAN, Y., *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, 1. Baskı, A Ajans,
s.127-150.
- TEZKAN, Y., (2001), "Rusya'nın Dış Politika Konsepti", Editör: TEZKAN, Y.,
Kadim Komşumuz Yeni Rusya, 1. Baskı, A Ajans, s.225-237.
- TOMPSON, W. (2002), "Putin's Challenge: The Politics of Structural Reform
in Russia", *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 6., s.933-957.
- WALLENDER, C. A., "Silk Road, Great Game or Soft Underbelly? The New
US_Russia Relationship and Implications For Eurasia", *Strategic
Developments In Eurasia After 11 Sept, Journal Of South East
European & Blacksea Studies*,S.92-104.
- WHITE, Stephen (1990), *Gorbachev in Power*,1st Publishing, Cambridge
University Press, New York.
- YERGIN, D., T. Gustafson (1994), *Rusya 2010 ve Dünyadaki Yeri*,
Editör: DEMİRTAŞ, Serpil, Çev.: Özden Arıkan, Gençlik Yayınları A.Ş.,
İstanbul.
- YEVSTIGNEYEVA, L., Yevstigneyev,Ruben, *From Acceleration to
Acceleration: Reflections on the Results of the Past Twenty Years*,
Social Sciences, S.17-36.
- ZELIKOW, Philip (1994),"Following America's Enduring Interests, Beyond
Boris Yeltsin", *Foreign Affairs*, Vol.73, No:1, s. 44-55.

ÖZGEÇMİŞ

İsim : Ahmet TANÖREN
Doğum Tarihi : 04/11/1975
Adres : Bağdat Cad. Öncü Sk. Öncü Apt. No:7 K:7 D:16
Suadiye, İstanbul
Telefon : (0532) 254 81 52
e-mail : a_tanoren@yahoo.co.uk

Eğitim

- İstanbul Bilgi Üniversitesi, Medya ve İletişim Sistemleri (2003 Mezunu)
- FMV Özel Ayazağa Işık Lisesi (1993 Mezunu)

İş Deneyimi

- Strategic Partnership Solutions(SPS), (10/2004-Halen Çalışmaktayım)
- Arasta İletişim, İstanbul, (9/2003 - 10/2004)
- Airline Delivery Services, NY, ABD, (1998 - 09/2000)
- Amish Market, NY, ABD, (1997 - 1998)
- Village Tannery NY, ABD, (1996 - 1997)

Askerlik Durumu

30 Mayıs 2008 tarihinde tamamlanmıştır.